

Nikolay Leskov

ESKİ ZAMAN DELİLERİ

Türkçede ilk kez!

Rusça Aslından Çeviren
Uğur Buke

dedalus

dedalus

Bilmediğin Türküyü söylemektense ıslık çalmak iyidir. Çeçenler böyle demiş!

© Dedalus Kitap - 2016

Yazar: Nikolay Leskov
Kitabın Adı: Eski Zaman Delileri

T.C. Kültür Bakanlığı
Sertifika No: 34356
Isbn: 978-605-9203-31-9

Dedalus Kitap: yüz on iki
Öykü: kırk

Basım Tarihi: ekim iki bin on altı

Genel Koordinatör: Fethi Karabali
Yayın Danışmanı: Selahattin Özpalabıyıklar
Yayın Yönetmeni: Sedat Demir
Yayına Hazırlayan: Baran Güzel-Emre Yaman
Sayfa Düzeni: Adem Şenel
Kapak Tasarım: Altamira Adworks

Baskı-Cilt: Şenyıldız Yay. Matbaacılık Ltd. Şti.
Topkapı /İstanbul (Sertifika No: 11964)

Çatalçeşme Sok. Meriçli Apt. No. 44/101
Fatih / İstanbul
www.dedaluskitap.com
Tel: +90 212 513 03 43 • Faks: +90 212 513 03 44

ESKİ ZAMAN DELİLERİ

NİKOLAY LESKOV

Rusça Aslından Çeviren: Uğur BÜKE

Nikolay Semyonoviç Leskov 1831 yılında, Oryol şehrinde doğdu ve 1895 yılında Petersburg'da hayata gözlerini yumdu. Roman, öykü ve tiyatro yazarı Leskov, hicivle başladığı yazın hayatına gerçekçi yapıtlar da ekledi. Leskov, kurmacalarında anlatıcı ve *skaz* (masal) denilen tekniği kullanmıştır. Dilinde Grotesk unsurlar barınır ve fantastik denilebilecek türde vermiştir. Onun renkli evreninde sözlü ve yazılı dil birlikte kullanılabilir. Klasik Rus edebiyatında Tolstoy, Gorki, Çehov, Puşkin gibi isimlerle birlikte anılır. Başlıca yapıtlarını *Ledi Makbet Mtsenskovo* (Mtsenskli Lady Mcbeth), *Oçarovanny Strannik* (Büyülü Gezgin), *Belıy Aryol* (Beyaz Kartal), *Nesmertelnıy Golovan* (Ölümsüz Golovan), *Na Najah* (Kanlı Bıçaklı) şeklinde sıralayabiliriz.

Uğur Büke: 1959 yılında doğdu. Öğretmen Okulu'nu bitirdikten sonra girdiği A.Ü. Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı bölümünden 1981 yılında mezun oldu. İstanbul'da yaşayan Uğur Büke'nin çevirilerinden bazıları: İvan Bunin (Arenyev'in Yaşamı), Valentin Rasputin (Mariya İçin Para; İvan'ın Kızı İvan'ın Annesi), Y. Bondarev (Oyun), N. Nekrasov (Yüzyıllık Sessizlik; Rusya'da Kim İyi Yaşar?) İ. Boyaşov (Tankçı), S. Uturgauri (Boğaz'daki Beyaz Ruslar), A. Rıbakov (Arbat Çocukları; 1935 ve Sonrası), A. Puşkin (Maça Kızı; Çingeneler), L.Tolstoy (Dört Okuma Kitabı; Anna Karenina), İ.Ehrenburg- V. Grossman (Kara Kitap), E. Muradaliyeva (Toprağın Kanı), Mamulia-Abutalıbov (Ateş Ülkesi), O. Suleymenov (Ve Gülümsedi Tanrı Her Sözcükte).

İÇİNDEKİLER

Madam De Genlis'in Ruhu / 7
Eski Zaman Delileri / 37
Vişnevski Ve Akrabaları Destanı / 45
Nöbetçi / 107
Soyguncu / 143
Küçük Hata / 159
İnci Kolye / 177
Bitmeyen Ruble / 201
Bir Nihilistle Yolculuk / 219
Ateşli Yurtsever / 233
Alaycı / 247

MADAM DE GENLİS'İN RUHU[1]

Bazen ruhu çağırmak,
geri göndermekten çok daha kolaydır.
A. Calmet[2]

1 (Ç.n.) Stephanie Felicite du Crest de Saint-Aubin, Comtesse de Genlis (1746 –1830) Fransız yazar.

2 (Ç.n.) *Augustin Calmet (Dom Calme)* (1672 - 1757) Fransız din adamı, 1867'de Rusya'da "Ruhların Ortaya Çıkışı" kitabı yayınlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Size anlatmaya niyetlendiğim bu tuhaf macera, bundan birkaç yıl önce olmuştu bu nedenle artık rahatlıkla anlatılabileceğini düşünüyorum zaten olaydaki gerçek kişilerin adlarını hiçbir şekilde vermeyeceğim.

186* yılı kışında Petersburg'a üç kişiden oluşan hali vakti yerinde bir aile taşındı; iyi eğitimli olarak tanınan ve gerek yurtdışı gerek Rusya sosyetesinde çok iyi ilişkileri olan yaşlı knyaginya[3]; bu yıl diplomat olarak iş hayatına atılan genç oğlu ve henüz on yedi yaşındaki kızı.

3 (Ç.n.) Knyaz: IX. yüzyılda ortaya çıkan şehir ve bölge beyliklerinin yöneticisi, derebeyi olan knyazlar merkezi yapılanmayla birlikte Çarlığın yönetimine bağlı hale gelmişlerdir. Babadan oğula geçen knyazlık ünvanı, XVIII. yüzyılda çar tarafından dağıtılan bir ünvana dönüştürülmüştür. Önceleri soyluluğun da önemli olduğu bu ünvan daha sonra sıradan bir görev ünvanı hale gelmiştir. Bizde yapılan çevirilerde önceleri "Prens" olarak algılanan knyazların hükümdar soyuyla bir ilgileri yoktur, dolayısıyla bu kişilere Türkçe'deki genel anlamıyla "Prens" demek mümkün değildir. Bu nedenle bu kitapta Knyaz ve bağlantılı olan diğer sözcükleri, dilimize olduğu gibi geçen kont, baron, dük gibi ünvanlar gibi orijinal haliyle bıraktım. Aile reisine Knyaz, karısına Knyaginya, bekar kızına knyajna, bekar oğluna ise Knyajiç denmektedir. Çocuklar evlendiklerinde erkek, Knyaz, kız ise Knyaginya olarak çağrılır. Rusça'daki Büyük Knyaz ve Büyük Knyaginya ise çar ailesinden olanların taşıdığı bir ünvandır. Bu ünvan da merkezi devlet yapısı oluşturulduğunda bütün knyazlıkları bir araya getiren Moskova Büyük Knyazlığı nedeniyle kullanılmaktadır.

Yeni taşınan aile o zamana kadar, knyaginyanın merhum kocasının ikinci dereceden sayılabilecek bir Avrupa sarayında Rusya temsilcisi olarak çalıştığı yurtdışında yaşamıştı. Genç knyaz ve knyajna yaban ellerde doğmuş, büyümüş ve tamamen yabancı ama düzgün eğitim almışlardı.

İKİNCİ BÖLÜM

Knyaginya oldukça sert kuralları olan bir kadındı ve toplumda kusursuz bir şöhrete sahipti. Düşünce ve zevklerinde, Fransa'da kadın aklı ve yeteneğinin ön plana çıktığı zamanlara özgü Fransız kadınlarının yetenek ve akıllarının izlerini görmek mümkündü. Knyaginya çok okumuş biri olarak bilinirdi ve okuduğu kitapları çok özenle seçtiği söylenirdi. Okumayı en çok sevdiği şeyler Madam Savigne, Faette, Mantenon'un mektupları ve Koklus ile Dango Coulange[4] idi ama en çok hayranlık derecesinde bir zayıflık sergilediği Madam Genlis'i severdi. Bu akıllı yazarın Paris'te harika biçimde basılan ve hem güzel hem de mütevazi mavi marokenle kaplanmış küçük ciltleri, knyaginyanın oturmayı sevdiği geniş koltuğun üstüne duvara yerleştirilmiş çok güzel kitap dolabında sıra sıra dururlardı. Dolabı kaplayan sedef kakmaların üstünde, koyu renk kadife bir yastığa yatırılmış, terracota'dan olağanüstü biçimde işlenmiş ve ondan üzerine ince ama sert bir eleştiri damlası düşmesini

4 (Ç.n.) Leskov bu isimleri Madam Genlis'in anılarından aldığı için bilerek değiştirmiştir. XIV. Lui zamanında saraya yakınlıklarıyla bilgilen bu yazarların gerçek isimleri de Sevigne, de la Fayette, de Maintenon, de Caylus, de Dangeau, de Coulange'dır.

beklemeyen Voltaire'in[5] kendi Ferney'inde öptüğü minyatür bir el asılı duruyordu. Knyaginyanın bu küçük elle işaretlediği ciltleri ne sıklıkta okuduğunu bilmiyorum ama kitaplar sürekli olarak elinin altında durur ve knyaginya, onların kendisi için öyle herkese anlatılamayacak ve öyle herkesin anlayamayacağı gizemli bir anlam ifade ettiğini söylerdi. Onun sözlerinden, "kendini bildiğinden beri" bu ciltlerden ayrılamadığını ve onunla birlikte de mezara gideceklerini çıkarmak mümkündü.

"Oğluma vasiyet ettim," diyordu, "kitapları tabutuma hemen yastığımın altına koyacak, ölümden sonra bile işime yarayacaklarına eminim."

Bu son sözler hakkında, çok anlaşılır olmasa da bazı açıklamalar almak niyetindeydim ve bu niyetime ulaştım.

"Bu küçük kitaplar," diyordu knyaginya, "Felicite'nin ruhuyla doludur. (Madam Genlis'e böyle diyordu, büyük olasılıkla görüşmesinin çok kısa oluşundan.) İnsan ruhunun ölümsüzlüğüne derinden inanan biri olarak, buna inanan ve değerini bilen kişinin ruhun özgürce tabuttan çıkacağına inanıyorum. Felicite'nin perisprisinin[6], üzerinde düşüncelerinin ölmeye başladığı yaprakları kucaklayan mutlu bir sahtiyanın altında kendine güzel bir yer bulduğuna eminim, dinsiz değilseniz, ki olmadığınızı umuyorum, söylediklerim size anlaşılır gelecektir."

Sessizce eğilip selam verdim. Anlaşılan, karşı çıkmamam knyaginyanın hoşuna gitmişti, ödül olarak, söyledikleri her şeyin yalnızca bir inanç değil, hiçbir gücün yıkamayacağı

5 (Ç.n.) Madam Genlis anılarında Voltaire'in zevksiz, kaba saba ve yalancı olduğunu yazar.

6 (Ç.n.) Perispri; klasik ruhçuluk anlayışına göre, ruh ve beden bağlantısını sağlayan yarı maddi, akışkan bağ.

kesin temelleri olan gerçek ve samimi *düşünceler* olduğunu ekledi.

"İşte bu nedenle, Felicite'nin ruhunun yaşadığına, hem de burada yaşadığına dair çok sayıda kanıtım var."

Knyaginya "burada" sözcüğünden sonra elini başının üstüne doğru kaldırmış ve narin parmağıyla mavi ciltlerin durduğu dolabı göstermişti.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Ben doğam gereği batıl inançlara biraz inanırım ve içinde gizemli bir şeylerin olduğu hikâyeleri her zaman büyük bir zevkle dinlerim. Bu nedenle beni çeşitli aptalca kategorilere sokan basiretli bir eleştirmen, bir zaman, benim spiritizmacı olduğumu söylemişti.

Bundan başka, şimdi konuştuğumuz olayın, yurtdışından bize bol miktarda ruh bombardımanı yapıldığı dönemde olduğunu da eklemek istiyorum. Bunlar o dönemde merak uyandırmıştı, ben de insanların inanmaya başladıkları şeylerle ilgilenmemem için bir neden görmüyordum.

Knyaginyanın bahsettiği "çok sayıdaki kanıtı" ondan dinlemek mümkündü; bu kanıtlar genel olarak knyaginyanın değişik ruh hallerinde bir alışkanlığa dönüştürdüğü Madam Genlis'in yapıtlarına, bir kâhine danışır gibi başvurmasından ve bu mavi ciltlerin de kaçınılmaz olarak onun kafasındaki bütün sorulara mantıklı yanıtlar vermesinden oluşuyordu.

Bunlar knyaginyanın deyişiyle, hiçbir zaman vazgeçmediği onun "habitude"u[7] olmuştu ve kitaplarda yaşayan "ruh" ona hiçbir zaman uygun olmayan bir şey söylememişti.

7 (Ç.n.) Habitude – Alışkanlık (Fr.)

Spiritizmin inançlı fanatik bir taraftarıyla; üstelik akıl, deneyim ve eğitimle işlenmemiş bir taraftarla karşı karşıya olduğumu görüyordum ve tabii ki hemen ilgilendim.

Ruhlar doğasıyla ilgili bir şeyler biliyordum ve tanık olduğum olaylardan, nedense tabutlarından çıkıp gelen bütün ruhların oldukça havai ve dünyadaki yaşamlarına göre daha aptalca davranmaları beni şaşırtıyordu.

Kardec'in[8] "eğlenen ruhlar" teorisini biliyordum ve şimdi keskin zekalı Markiz Sulieri, Kontes Brusliar'ın[9] ruhunun karşıma nasıl çıkacağı oldukça ilgimi çekiyordu.

Bu olanak da çok çabuk karşıma çıktı ancak küçük bir çiftlikte olduğu gibi küçük öyküde de var olan düzeni bozmamak gerekir, bu nedenle her türlü beklentiye karşılık verebilecek o doğaüstü ana gelinceye kadar biraz daha beklemenizi istiyorum.

8 (Ç.n.) Allan Kardec (1804-1869) Fransız yazar, Deneysel Spiritüalizm'in kurucusu. Asıl adı Hippolyte Leon Denizard Rivail olan yazarın "Ruhların Kitabı" yapıtı bu konuda temel yapıtlardan birisidir. Kardec, bazı ruhların insanları şaşkınlığa düşürdüğünü, onlarla eğlendiğini yazıyordu.

9 (Ç.n.) Madam Genlis'in lakapları.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Knyaginyanın özellikle seçilmiş çevresinden oluşan grup anlaşılan onun mucizelerini biliyorlardı ama bu insanlar iyi eğitimli ve saygılı olduklarından başkalarının inançlarına saygı göstermeyi de beceriyorlardı hatta bu inanç kendilerininkiyle büyük oranda çelişse bile eleştirilerini saklı tutuyorlardı. Bu nedenle hiç kimse, hiçbir zaman knyaginya ile bu konuda tartışmıyordu. Belki de, kinyaginyanın arkadaşları, onun bu mavi ciltleri, yazarının "ruhunun" sığınağı saydığı konusunda emin olmamalarına karşın, bu sözleri güzel konuşmanın bir unsuru olarak görüyorlardı. Belki de en doğrusu, bütün bunları bir şaka olarak kabul ediyorlardı.

Konuya böyle bakmayan ne yazık ki bir ben vardım; benim de kökleri kolayca inanmamda ve duygusal doğamda olan gerekçelerim bulunuyordu.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Bu yüksek sosyete kadınının, saygıdeğer evinin kapılarını bana açmasını üç nedene borçluyum: birincisi, kısa bir süre önce "Russkiy Vestnik"de yayınlanan "Canlanan Melek" öykümün onun hoşuna gitmesi; ikincisi, kuşkusuz anlayışsızlığımı ve hatalarımı düzeltmek isteyen, benim iyi edebiyat arkadaşlarım tarafından bana karşı uygulanan sınırsız baskının onun ilgisini çekmesi ve üçüncü olarak da Rus Cizvitlerinden Paris'te yaşayan ve çok iyi bir insan olan Knyaz Gagarin'in knyginyaya hakkımda çok iyi referans vermesiydi. Bu yaşlı adamla bir çok kez muhabbet etme mutluluğuna erişmiştim ve benim hakkımda hep iyi şeyler söylerdi.

Son neden, benim düşünce tarzıma ve ruh halime değindiğinden knyaginya için en önemlisiydi; sanki benim tarafımdan yapılması gereken küçük bir yardıma ihtiyaç duyduğunu ya da duyabileceğini var sayıyordu. Tuhaftır ama benim gibi sıradan, hatta önemsiz bir kişi için durum böyleydi. Knyaginyanın ihtiyaç duyduğu şey, neredeyse hiç Rusça bilmeyen kızına beslediği annelik duygusundan kaynaklanıyordu... Bu güzel kızı vatanına getiren annesi, knyajnaya Rus edebiyatını, kuşkusuz en iyi, gerçek ve "günün kötülükleriyle" zehirlenmemiş örnekleriyle tanıtacak birisini bulmak istiyordu.

Bu kötülüklerle ilgili olarak knyaginyanın belirsiz ve oldukça abartılı bir düşüncesi vardı. Ancak Rus düşünce sisteminin çağdaş titanlarından neden bu denli korktuğunu anlamak bir hayli zordu; onların güçleri ve yiğitliklerinden mi, zayıflıkları ve acınası kendini beğenmişliklerinden mi? Sonunda onun sözlerinden bir şeyler yakalayarak ve onun düşüncelerinin "başı ve sonu" hakkında bazı çıkarımlar yapıp varsayımlarda bulunarak, ona göre bizim bu övüngen edebiyatımızın içine battığı "art niyetli imalardan" ciddi biçimde korktuğu düşüncesine ulaştım.

Görüşlerin artık tam anlamıyla oturduğu bir yaşta olması ve o yaşta birisinin görüşlerini yeniden gözden geçirme gibi bir alışkanlığa çok ender sahip olması nedeniyle bu konuda knyaginyayı ikna etmek mümkün değildi. Knyaginya kuşkusuz sıradan bir insanın sözleriyle bütün inandıklarını yeniden gözden geçirecek ve ikna edilecek kişilerden değildi, o ancak bu değişimi amaç edinerek cennetten ya da cehennemden çıkıp gelen bir ruhun yapabileceği bir şeydi. Ancak bilinmeyen dünyanın maddi olmayan ruhlarının böyle küçük uğraşları olabilir miydi? Yaşayan insanların çoğunun bile boş kafaların boş işleri olarak gördükleri edebiyatla ilgili kaygılar ve tartışmalar onlar için fazlasıyla küçük gelmez miydi?

Ancak kısa süre sonra olaylar, benim böyle düşünmekle ne çok yanıldığımı gösterdi. Edebi günahlar, kısa süre sonra göreceğimiz gibi, edebi ruhları tabutlarında bile rahat bırakmıyorlar; bu ruhların ne denli başarılı oldukları ve kendi edebi geçmişlerine ne denli bağlı kaldıkları konusu da okurun karar vereceği bir konu.

ALTINCI BÖLÜM

Knyaginyanın edebiyat konusundaki sabit düşünceleri sayesinde, genç knyajna için seçilecek edebi örnekler hakkında yapacağım yardım çerçevesi de net bir şekilde çizilmişti. Knyajna bu yapıtlardan Rus hayatını öğrenmeli ancak okurken genç kız düşüncesini başka yönlere çekecek bir şeyle karşılaşmamalıydı. Knyaginyanın anne sansürü, ne Derjavin, ne Jukovski ne de başka birine geçit veriyordu. Gogol hakkında ise kuşkusuz konuşmaya bile gerek yoktu, tamamen dışlanmıştı. Puşkin'den "Yübaşının Kızı" ve "Yevgeni Onegin"e izin çıkmıştı ama sonuncusu da ancak knyaginyanın kendi elleriyle yaptığı kesintilerle okunacaktı. Lermontov da Gogol gibi hışma uğramıştı. Yenilerden bir tek Turgenyev onaylanmıştı o da "aşk hakkında" yazdığı yerler ayrı tutulmak kaydıyla. Çok uğraşmama karşın, fayda etmemiş ve Gonçarov da listeden çıkarılmıştı, benim savunmalarıma karşı knyaginya:

-Onun büyük bir sanatçı olduğunu biliyorum, -demişti. Ancak siz de itiraf etmelisiniz ki onda el yakan çok konu var.

YEDİNCİ BÖLÜM

Knyaginyanın, Gonçarov'un yapıtlarında bulduğu o el yakan konuları, neye mal olursa olsun öğrenmek istiyordum. Tutkularına kapılan insanlara bunca yumuşak bir yaklaşım içindeki bir yazar nasıl olur da başka birinin duygularını incitebilirdi?

Bu benim için öyle ilgi çekiciydi ki bütün cesaretimi toplayıp Gonçarov'daki bu el yakan örneklerin ne olduğunu doğrudan sordum.

Benim bu içten soruma yine aynı içtenlikle, fısıltıyla söylenen anlaşılmaz bir yanıt aldım: "Dirsekler."

Yanlış duyduğumu ya da anlamadığımı sandım.

"Dirsekler, dirsekler," diye yineledi knyaginya, benim şaşkınlığıma kızmış gibi. "Anımsamıyor musunuz... onun şu... kahramanı bir yerde... kadının çıplak dirseklerini dikizliyor ya... sıradan bir kadının?..."

"Oblomov"daki o sahneyi kuşkusuz anımsadım ama bir yanıt veremedim. Aslında doğruyu söylemek gerekirse, benim yönlendirme ve öğütlerimle hizmet etmekten çok, epeydir büyük bir çabayla izlediğim knyaginyayı ikna etmek için ne bir isteğim ne de ihtiyacım olmadığı için susmam çok daha doğruydu. Üstelik "dirsekleri" hiddetlenecek kadar kötü

bulduktan sonra ona ne söyleyebilirdim ki ve daha da önemlisi yeni edebiyat bu verilen örneği haydi haydi geçmişken?

Bütün bunları bilirken, güzelliğin örtüsünün daha kararlı bir biçimde kaldırıldığı hangi yeni yapıtı söylemeye cesaret edebilirdim!

Konu bu hale gelince, danışman rolümün de sona erdiğini hissederek bundan sonra öneride bulunmak yerine ona karşı çıkmayı seçtim.

"Knyaginya," dedim, "sanırım haksızsınız, sizin edebiyattan beklentilerinizde fazlasıyla abartı var."

Konuyla ilgili düşüncelerimi olanca açıklığıyla sıraladım.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Kendimi kaptırıp yalancı pürizmle ilgili eleştirilerimin yanı sıra, "culotte"[10] sözcüğünü ne yazan ne de ağzına alan ancak bir defasında kraliçenin karşısında bu sözü söylemek zorunda kalınca duraksayan ve oradaki herkesin kahkahalarla gülmesine neden olan Fransız kadın hakkındaki o ünlü fıkrayı da anlattım. Ancak, kraliçenin o yüce dudaklarıyla sıradan bir şekilde "culotte" dediği gibi demiş olsa böyle bir saray skandalı yaratmayacak kadın hakkındaki bu fıkrayı hangi Fransız yazarından okuduğumu çıkaramadım.

Amacım gereksiz gösterilen titizliğin masumiyete zarar verebileceğini ve dolayısıyla bu kadar titiz bir seçimle yapılan edebiyat okumasının çok gerekli olmayacağını göstermekti.

Benim şaşırmama karşın knyaginya hiçbir memnuniyetsizlik göstermeden sonuna kadar dinledi ve yerinden kalkmadan elini başının üstüne götürüp mavi ciltlerden birini aldı.

"Sizin kanıtlarınız varsa," dedi, "benim de kahinim var."

"Dinlemeyi isterdim."

"Zaman kaybetmeden Genlis'in ruhunu çağırayım, size gerekli yanıtı verir. Kitabı açın ve okuyun."

10 Külot (Fr.)

"Lütfen gösterir misiniz nereyi okuyacağımı?" diye sordum kitabı alırken.

"Göstermek mi? Bu benim işim değil. Ruh kendisi gösterecektir. Neresi olursa açın."

Bana komik geldi hatta muhatabım yüzünden utandım da ama yine de söylediği gibi yaptım ve ilk açılan sayfaya göz attığımda can sıkıcı bir şaşkınlığa uğradım.

"Şaşırdınız mı?" diye sordu knyaginya.

"Evet."

"Evet, çoğu kişinin başına geliyor. Okumanızı rica ediyorum."

DOKUZUNCU BÖLÜM

"Okuma, sonuçları açısından, seçimi genç insanların zevkine bırakılamayacak çok önemli ve çok ciddi bir iştir. Gençlikte hoşlanılan kitaplar vardır ancak bunlar okuyanı kaygısız yapar ve sonrasında karakterlerini düzeltmek mümkün olmayacak derece de onları havai bir yaşama yönlendirir. Bütün bunları kendi deneyimlerimden biliyorum." İşte bunları okuduktan sonra durdum.

Knyaginya sessiz bir gülümsemeyle ellerini iki yana açıp, zaferinin tadını çıkartırcasına:

"Sanırım," dedi, "buna Latince'de dixi[11] denir!"

"Kesinlikle haklısınız."

O günden sonra hiç tartışmadık ama knyginya benim yanımda, ona göre "önceden gözden geçirilmeden yüksek sesle okunmamaları gereken" Rus yazarlarının yeterince eğitim almadıklarını söyleme mutluluğundan kendini hiç mahrum bırakmadı.

Genlis'in "ruhu" konusunda kuşkusuz kafamı hiç yormadım. Nasılsa bu konuda bir sürü şey söyleniyordu.

Ancak "ruh" gerçekten yaşıyor ve eyleme geçiyordu, üstelik bir düşünsenize, hem de bizim tarafımızı, edebiyatı

11 İfade ettim (Lat.)

tutuyordu. Ondaki edebi doğa, kuru bir ukalâlığın üstünde ve her türlü nezaketin dışındaydı, Madam Genlis'in "ruhu" du fond du coeur[12] konuşup ciddi salonda sonucu derin bir trajikomediye dönüşen muazzam potlar kırıyordu. (Evet, özellikle kırıyordu.)

12 Olanca içtenliğiyle (Fr.)

ONUNCU BÖLÜM

"Üç arkadaş" her hafta bir akşam çay içmek için knyaginyada buluşuyordu. Hali vakti yerinde olan kalbur üstü insanlardı. İkisi senatör, diğeri de diplomattı. Kuşkusuz kağıt oynamıyor, sohbet ediyorlardı.

Genel olarak yaşlılar konuşuyordu yani knyaginya ve "üç arkadaş", genç knyaz ile knyajna ender olarak söze karışıyorlardı. Biz de daha çok öğreniyorduk, şansımıza yaşlılardan özellikle de zarif düşünceleriyle bizi şaşırtan diplomattan öğrenecek epey şey vardı.

Onun sempatisini kazanmıştım, niye olduğunu bilmesem de. İşin aslında benim diğerlerinden daha iyi olduğumu düşünmüyordu, onun gözünde "edebiyatçıların" hepsi "aynı soydandı". Şakayla karışık, "en iyi yılan da bir yılandır" diyordu.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Arkadaşlarına yiğitçe bağlı knyaginya, Madam Genlis ve bu yazarın savunduğu "kadın kuşağı" hakkında genel bir yargının yayılmasını istemiyordu. İşte bu önemli kişinin evinde yeni yılı karşılamak için toplandığımızda, gece yarısına bir saat kadar kala, yine Madam Genlis'in adının geçtiği olağan konuşmalarımıza dönmüştük ve diplomat da "en iyi yılan da bir yılandır" sözünü yeniden söylemişti.

"İstisnasız kural olmaz," dedi knyaginya.

Bu istisnanın kim olduğunu anlayan diplomat susmakla yetindi.

Ne var ki knyaginya dayanamayıp, bakışlarını Genlis'in portresinden ayırmadan:

"O nasıl yılan olabilir!" dedi.

Ancak hayat deneyimi olan diplomat kendi görüşünde inat ediyordu: Sessizce parmağını sallayıp sessizce gülümsedi; ne ölüye ne diriye inanırdı.

Görüş ayrılığını gidermek için, anlaşılan kanıt gerekliydi ve ruha başvurmak gerektiği ortaya çıktı.

Küçük topluluk bu tür deneyim için tamamıyla hazırdı, ev sahibesi onun inançlarını bildiğimizi anımsatarak deney yapmamızı önerdi.

"En titiz bir kişinin bile Genlis'te, masum bir kızın yüksek sesle okurken utanacağı bir yer bulamayacağından eminim, hemen şimdi deneyelim."

İlk seferinde olduğu gibi, oturduğu koltuğundan elini uzatıp başının üzerindeki dolaptan eline ilk gelen cildi aldı ve kızına dönerek:

"Çocuğum!" dedi. "Aç ve oku bakalım bize."

Knyajna sessizce boyun eğdi.

Biz de olduğunca ciddi bir poz takındık.

ON İKİNCİ BÖLÜM

Eğer yazar kahramanlarının dış görünüşlerini ancak kitabın sonunda vermeye başlarsa her türlü eleştiriyi hak eder; ama ben bu kısımları hiç kimsenin kimliği belli olmayacak şekilde yazdım. Bu nedenle hiçbir ismi anmadım ve dış görünüşlerini anlatmadım. Knyajnanın portresini aktarmak, kesinlikle haklı bir şekilde söylendiği gibi "tene bürünmüş melek" olduğundan benim gücümün üstünde bir şeydi. Onun olağanüstü saflığı ve masumiyetine gelince; Heine'nin "Bernardiner und Rabiner"[13] yapıtında ortaya koyduğu o çözülmesi imkansız ilahi sorunun çözümü için ona gönül rahatlığıyla güvenilebilirdi. Kuşkusuz ruhumuzu günaha sokabilecek bu konu hakkında ancak dünyadan ve tutkulardan uzak biri konuşabilir.

Knyajna da işte bu masumiyetle ve hoş bir şekilde "r"leri "g" gibi telaffuz ederek Madam Genlis'in, "gözleri iyice zayıflayan" Madame Dudeffand'ın[14] yaşlılık dönemiyle ilgili anı-

13 (Ç.n.) Bernardçı ve Haham (Alm.) Heinrich Heine'nin "Tartışma" şiirinde Katolik Fransisken bir keşiş ile Yahudi Haham, hangisinin Tanrı'sının gerçek olduğunu tartışırlar. Sorunu, genç ve güzel İspanya kraliçesi çözmek zorundadır. Şiirdeki keşiş Bernardçı (Sistersiyen) değil Fransiskendir.

14 (Ç.n.) Marie Anne de Vichy-Chamrond, marquise du Deffand (1697 -1780) Fransız sanat hamisi. Özellikle Voltaire'e yazdığı mektuplarla tanınmıştır. Son yıllarını kör olarak yaşamıştır.

larını okumaya başladı. Fransız yazara önemli bir yazar olarak takdim edilen şişko Gibbon[15] anlatılıyordu. Anlaşılacağı gibi Genlis kısa sürede bu yabancının şişirilmiş bir balondan başka bir şey olmadığını anlar.

Bundan sonrasını "Bernardiner und Rabiner" arasındaki sorunu çözebilecek yetenekteki knyajnanın okuduğu Fransızca orijinalinin bilinen çevirisinden aynı şekilde aktarıyorum.

"Gibbon kısa boylu, oldukça şişman biriydi ve şaşılacak bir yüzü vardı. Yüzündeki hiçbir şey görünmezdi. Ne burun, ne gözler, ne ağız hiçbir şey belli değildi; yalnızca büyük, şişko, yağlı ve neye benzediğini şeytanın bileceği ve her şeyi kaplayan iki yanak vardı. Öyle şişmişlerdi ki bir yanak için olabilecek bütün iriliği çoktan aşmışlardı; görenler şaşkınlığa düşmekten kurtulamıyordu; bu şey neden yerinde değil de kafasında? Söyleyebilseydim eğer, Gibbon'un yüzünü tek bir sözcükle ifade ederdim. Gibbon'la çok yakın olan Loisen bir keresinde onu Dudeffand'a götürür. Madam Dudeffand o dönemde artık iyice kördü ve yeni tanıştığı birisini tanımak için eliyle yüzüne dokunmak alışkanlığı edinmişti. Böylece muhatabının yüz çizgileriyle ilgili bir anlam oluşturabiliyordu. Gibbon için de aynı yöntemi uygulamış ama korkunç bir sonuç çıkmış. İngiliz koltuğa yaklaşmış ve olanca iyi niyetiyle o olağandışı yüzünü uzatmış. Madam Dudeffand elini uzatıp parmaklarını bu yuvarlak yüzde dolaştırmaya başlamış. Durabileceği bir yer arıyormuş ama yüzünde böyle bir yer bulmak mümkün değilmiş. Bu yüz kör kadında önce şaşkınlık, sonra öfke uyandırmış ve ellerini tiksinerek geri çekerek haykırmış: "Bu ne çirkin şaka!"

15 (Ç.n.) Edward Gibbon (1737- 1794) İngiliz tarihçi ve milletvekili.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kitabı kapatan genç knyajnanın sorusuyla okuma da, dostların sohbeti de, yeni yıl beklentisi de hepsi anında bitti: "Madam Dudeffand neye benzetmiş?" Knyaginyanın yüzü o kadar korkunçtu ki genç kız çığlık atıp, elleriyle gözünü kapatarak koşarcasına diğer odaya kaçtı. Hıçkırıklarla dolu ağlaması duyuldu.

Kardeşi hemen knyajnanın yanına gitti, knyaginya da aynı anda geniş adımlarla oraya yöneldi.

Yabancı kişilerin artık orada bulunması lüzumsuz hale gelmişti, "üç arkadaş" da aceleyle toplandılar, yeni yılı karşılamak için hazır edilen peçeteye sarılı "Kliko'nun Dulu" [16] şişesi de açılmadan öylece kaldı.

16 (Ç.n.) Şampanya markası.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Ayrılırken hissettiklerimiz dayanılmaz derecedeydi ama kendimize hakim olduk; uşaklar küçük hanımın ani rahatsızlığı nedeniyle oraya buraya koşturduğu için kendimiz normal zamanda olmayacak kadar eğilip ayakkabılarımı arayarak ve zar zor ciddi bir poz takınarak içimizde patlamak üzere olan kahkahayı zorlukla zapt ettik.

Senatörler arabalarına bindi, diplomat da benimle yürümeye başladı. Biraz hava almak istemişti ama işin aslında, Madam Genlis'in anılarındaki o bildiğimiz yerin okunmasından sonra genç knyajnanın gözünde neyin canlandığı hakkındaki düşüncelerimi öğrenmek istiyordu.

Ama ben kararlı bir biçimde bu konudan hiç söz etmedim.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

Bu olayın olduğu o şanssız günden sonra ne knyaginyayı gördüm ne de kızını. Yeni yıllarını kutlamak üzere gitmeye karar veremedim, yalnızca başka bir anlama çekmemelerini dileyerek genç knyajnanın sağlığını sormak için birini yolladım. Condoleance[17] ziyaretini tamamen yersiz buldum. Durum aptalcaydı; sürekli gidilen yerden birden ayağını kesiyorsun, sonra da gitmek için bahane bulamıyorsun.

Belki de yorumlarımda haksızlık yaptım ama bana göre doğruydular. Zaten haklı olduğum da ortaya çıktı: Yeni yıl öncesi knyaginyanın, Madam Genlis'in "ruhundan" aldığı darbe o denli ağırdı ki sonrasında ciddi sonuçlar doğurdu.

17 (Ç.n.) Geçmiş olsun (Fr.)

ON ALTINCI BÖLÜM

Yaklaşık bir ay sonra Neva Bulvarı'nda diplomatla karşılaştım; çok saygılıydı ve konuşmaya başladık.

"Çoktandır sizi görmedim," dedi.

"Nerede karşılaşacağız ki," dedim.

"Evet, saygıdeğer knyaginyanın evini kaybettik; zavallı buradan gitmek zorunda kaldı."

"Nasıl? Gitmek mi? Nereye?"

"Sanki bilmiyorsunuz?"

"Kesinlikle bilmiyorum."

"Hep birlikte yurtdışına gittiler, oğlunu orada işe soktuğum için çok mutluyum. Olan bitenden sonra yapmamazlık edemezdim... Ne korkunç! Zavallı o gece, bizden sonra bütün ciltleri yakmış, o terracota eli de param parça etmiş, yalnızca bir parmak, daha doğrusu bir tırnak sağlam kalmış. Genel olarak hiç hoş bir olay değildi ama hiç değilse bir büyük gerçeğin güzel bir kanıtı oldu.

"Bana kalırsa iki hatta üç."

Diplomat gülümsedi ve doğrudan bana bakıp sordu:

"Hangileri?"

"Birincisi, üzerinde konuşmak istediğimiz kitabı önceden okumak gerek."

"Ya ikincisi?"

"İkincisi, bir genç kızı, genç knyajnada olduğu gibi çocuk gibi yetiştirmek doğru değildir; yoksa Gibbon konusunu çok önceden okumuş olurdu."

"Üçüncüsü?"

"Üçüncüsü de."

"Ruhlara da, insanlara olduğu gibi bel bağlanmaz."

"Hepsi bu değil; ruh benim "en iyi yılan da bir yılandır" *tezimi* doğruluyor, çünkü yılan ne kadar güzelse o kadar tehlikelidir, *zehrini kuyruğunda tutar.*"

Eğer bizde yergi olsaydı bu, onun için mükemmel bir konu olurdu.

Ne yazık ki yergi yeteneği olmayan ben olanları ancak sade bir öykü olarak anlatabiliyorum."

ESKİ ZAMAN DELİLERİ

Gerçekte neyin var olduğunu ve neleri insanların uydurduğunu anlamak mümkün değildir.
V. Dal

Yazarın ya da anlatıcının yeni bir şeymiş gibi aktardığı ancak o yeniliğin daha çok önceden aynı şekilde ya da biraz değiştirilerek anlatıldığı ilginç hikâyeler dinlediği ve okuduğu çok olay geçmiştir herkesin başından. Böyle şeyleri okumak da dinlemek de sıkıntı verir. Böyle bir hikâyeyi, gerçek bir öykü gibi alıp bir yerlerde yaşayan bir tanıdığının ya da arkadaşının başından geçmiş gibi anlatmak ise daha çok acı verir. Birden hikâyenin, bir zamanlar Normandiya'da bir yerlerde köy sakinliği içinde yaşayan ve köpeklere düşkünlüğüyle bilinen bir baronla ilgili olduğu ya da hiçbir yerde böyle bir hikâyenin yaşanmadığı ortaya çıkar. Böyle komik ve bazen de hiç hoş olmayan durumlarla herkes karşılaşmıştır sanırım ancak edebiyatla uğraşmayan bir insan, edebi çalışmalarda böyle durumlara düşmenin ne kadar olduğunu ve bunun ne denli acı verdiğini, ne denli incitici olduğunu bilmez çünkü hikâye bir muhabbet sırasında söylenmemiş "adıyla sanıyla" yazılı olarak ifade edilmiştir. Bu arada, nedenlerini Tanrı bilir, son zamanlarda edebiyatımızda önceden bilinen bir çok hikâye çok sık bir şekilde anlatılır oldu.

Başka bir ilginç konu da, yazarın tamamen kendisinin uydurduğu hikâyenin kısa bir zaman içerisinde ya aynı olduğu

şekilde ya da çok az değiştirilerek, başka bir yerde yaşanmış gibi gerçek bir hikâye olarak kabul edilmesidir.

Değiştirilmeden kabul edilmesi olayına, çok eskiden beri bilinen çok saman yiyen "hiperbol"[1] hikâyesi örnek verilebilir. İkincisine ise doğrudan beni ilgilendiren iki örnek verebilirim: Birincisi benim "Tulalı Leva ve Demir Pire" hikâyemle, diğeri de "Bir Nihilistle Yolculuk" hikâyemle ilgili. İki hikâye de bundan birkaç yıl önce benim tarafımdan uydurulmuş ve birincisi İ. S. Aksakov'un "Rusi", ikincisi de A. S. Suvorin'in "Novoe Vremya" dergilerinde yayınlanmıştı. Ancak eleştirmenler "Leva"nın çoktan bilinen tarihi bir konu olduğunu söylemişlerdi, ikincisi hakkında söylenenler ise çok daha tuhaftı. Bu hikâyede, bir vagonda giden ve bazı korkular üzerine sohbet eden, sonunda anlatılanlardan kendileri korkan birilerinden bahsedilir. Birden önünde kocaman bir sepet duran sessiz bir yolcu dikkatlerini çeker. Bu adam niye konuşmaz? Neden böyle davranıyor? Sepeti neden önünde? İçinde ne var? Yoksa bu şu malûm kişilerden mi? Mutlaka öyledir... başka türlü olamaz... Yoksa sepeti bagaja vermez miydi... Verseydi yolcular daha güvenli olurdu...

Yolcular telaşlanır ve sepetin bagaj kısmına alınması için kondüktörü yollarlar. Adam kabul etmez, o zaman müdüriyete gidilir. Kondüktör, müdür ve jandarmaların huzurunda hep aynı yanıtı verir: İstemiyorum. Yabancının görünüşü gibi sesi de kötü ve şüphelidir. Herkes onun nihilist olduğuna karar

1 (Ç.n) I. Nikolay döneminde Moskova Bölgesi Eğitim Mütevelli Heyeti Başkanlığına atanan General V. Nazimov hakkında anlatılan hikâye. Moskova Üniversitesi'nde doğal bilimler sınavında öğrencinin, bir filin günde yüz pud saman yediğini söylemesi üzerine "Ooo çok fazlaymış" der, bunun üzerine profesör "ekselansları bu bir hiperbol" der, Nazimov bunun üzerine öğrenciye döner ve "Gördünüz mü, yüz pud saman yiyen hiperbolmüş, oysa siz fil diyorsunuz." –der.

verir. Herkes ona dikkat etmeye başlar ve şehir garında dışarı çıkarılır ama sepeti yanına almaz. Sepeti alması söylendiğinde aynı yanıtı verir: İstemiyorum. Sorgulama sonunda onun savcı olduğu ortaya çıkar, sepetin ise bileti olmadığı için kanepenin altına saklanan Yahudi'nin olduğu belirlenir. Herkes rahatlamıştır ve gönül rahatlığıyla yola devam ederler... Birden tamamıyla benim uydurduğum bu komik hikâyenin gerçek olduğundan bahsedilmeye başlandı, gerçek bir olaymış hem de İtalya'da geçiyormuş, Forli diye küçük bir yerden geçen Ravenna bölge mahkemesi başkanının başına gelmiş. Bazı isimler değişik, geçtiği yere göre ortam değişik ama hikâye aynı.

11 Ocak günkü "Novosti"de bunu okuduğumda şaşırmakla kalmadım korktum da...

"Nasıl yani," diye düşündüm, 'kısırlık' artık yalnızca edebi yaratıcılıkta değil, yaratıcılığı he zaman değişik ve yinelenemez olan hayatın içinde de mi hissedilmeye başlandı. Ne yani hayat birden aptallaştı ve gerçek olayların bu denli canlılığı karşısında bizim betimlemelerimizin çok zayıf kalmasıyla bizi utandıracak yerde, bizim yarattığımız kompozisyonların o hiç de mükemmel olmayan tuşlarıyla oynamaya mı başladı... Neyse ki, şansımıza hâla öyle olmadığını düşünme hakkımız elimizden alınmadı ve gerçek hayat bizim edebi fantezilerimizi oynamaya kalkmıyor, benim hikâyemden sonra İtalya'da olan şey ise sanırım, Rusça bilen bir Alman muhabirin uydurmasıdır.

Bunun üzerine, şu ya da bu yerde çoktan beridir yaşayan ve ağızdan ağıza, insandan insana aktarılan çok ya da az bilinen yüzlerce hikâye ve hikâyeciği anımsamaya başladım. Bunların çoğu gerçek isimler, yerler ve gerçek zamanıyla

birlikte aktarılan gerçek olaylar olarak oldukça yaygındır. Bu hikâyeler öyle aktarılır ki bunların gerçekliğinden kuşku duymak yalnızca hikâyeciyi değil bu olayın geçtiği yerdeki herkesi küçük düşürücü bir niteliğe bürünür oysa aktarılan olayların gerçekten olması oldukça zordur ve bazen de imkansızdır.

Bu arada bu tür tarihi hikâyeler edebiyat için oldukça değerlidir ve yazılı olarak korunmayı hak ederler. Bu hikâyeler, kim ne derse desin, görmezden gelinmeyecek ve göz ardı edilemeyecek halk yaratıcılığının devamıdır. Sözlü anlatımlarda ya da hatta bu tip yazılarda (özgün olduklarını varsayıyoruz) olayın geçtiği dönemin ve bölgenin insanlarının zekalarını, zevklerini ve fantezilerini her zaman güçlü ve açık biçimde ortaya konur. Bunun böyle olduğunu, anayurdumun çeşitli yerlerine yaptığım seyahatlerde tuttuğum notlar yeterince kanıtlamaktadır. Örneğin Küçük Rusya[2] söylencelerinde (ya da hikâyelerinde) hep, Polonyalı söz sanatçılarının "Pan Kohanku"[3] hakkında uydurdukları hikâyelere benzer kahramansı bir karakter ağır basar, oysa Büyük Rusya, özellikle de başkent, Petersburg hikâyelerinde daha çok hazır cevaplık, açık gözlülük ve ince bir hilebazlık anlatılır.

Kuşkusuz insanların hayalleri bulundukları yerdeki ruh hallerini yansıtır, yani bir bakıma kendi oyunu için kendi kozunu oynar. Ancak ilginçtir ki bütün bu kozların,

2 (Ç.n.) Küçük Rusya - Bugünkü Ukrayna'nın batı kesimi, Beyaz Rusya'nın doğu bölümleri

3 (Ç.n) Prens Karol Stanisław Radziwiłł (1734 -1790) Polonya-Litvanya birleşik devletinde Polonya kralı. Sürekli olarak kullandığı "sevgili bay" sözünden dolayı halk arasında böyle adlandırılmış ve hakkında gerçek ya da gerçek dışı bir çok hikâye anlatılmıştır.

kahramanlar da üç kağıtçılar da, son tahlil de hepsinin bir tür psikopat, yani "deli" oldukları ortaya çıkar.

Gerçeklikleri konusunda pek umut vaat etmeseler de hatta zaman zaman iyice kuşkulu görünseler de ben tarihle ilgili bu tür hikâyeleri, çok önemserim. Bana göre ister uydurulmuş isterse gerçeğin tahrifatıyla ortaya çıksınlar oldukça ilginçtirler. Burada bunlardan birkaç örnek vereceğim, bunun amacı yalnızca bu halk yaratıcılığının abidevi örneklerini korumak değil aynı zamanda bu yolla gerçekliklerinin denetlenmesidir. Belki bana mümkün görünmeyen, yaratılmış ya da başka kaynaklardan alınmış gibi gelebilir ama işin aslında bunlar olmuş, biraz yabancılaştırılmış ve abartılmışlardır. O yörelerde yaşayan insanlar yazdıklarıma yanıt verebilir, onları düzeltebilir işte o zaman, şimdiye dek kendi yerlerinden pek dışarı çıkmayan birçok gülünç olay önümüze gelebilir.

Olağanüstü derecede saf ve bana göre çok abartılı ama aynı zamanda oldukça özgün Küçük Rusya'nın kahramanlık hikâyeleriyle başlayacağım.

VİŞNEVSKİ VE AKRABALARI DESTANI

İşte size iyi bir çiftlik sahibi,
Olanca içtenliğiyle.
İ. Turgenyev

BİRİNCİ BÖLÜM

Poltava eyaletinin Pereyaslavsk ilçesinde İvan Gavriloviç Vişnevski adında bir toprak sahibi yaşardı. İmparatoriçe Yelizevata Petrovna'nın lütfuyla Supoy nehrinin iki yakasında geniş topraklara sahipti. (Uday ve Supoy nehirleri aynı yerden geçmektedir ve bir kitapta "bir çok nedenden dolayı gemi ulaşımı yapılamaz" diye belirtilmektedir.) Bu topraklar Farbovanaya ve Sosnovka adlı iki büyük köyü de kapsar.

Yaşlı Pan İvan Vişnevski bu topraklarda yaşadı ve öldü, ölümünden sonra Farbovanaya ve Sosnovka, kendinden sonrasına, o yörenin hayallerine uygun olarak abartılmış ve şişirilmiş olabilecek büyük kahramanlık hikâyeleri bırakan oğlu Stepan İvanoviç Vişnevski'ye geçti.

Stepan İvanoviç iyi bir atlet ve babayiğit biriydi, aynı zamanda konuksever, başına buyruk ve korkunç derecede sefahat düşkünüydü ama eğitimliydi de. İmparatoriçe Yekaterina'nın "akıl ve yüreklerini aydınlatmak için" İngiltere'ye yolladığı gençlerden biriydi.

İngiltere'den döndükten sonra süvari alayında göreve başlamış ama teğmen rütbesine ulaşınca istifa etmiş ve Tverli soylu Şubinski ailesinin kızı Stepanida Vasilyevna ile evlenerek Moskova'daki kendi evine yerleşmişti.

Burada Vişnevski'nin yapacağı hiçbir şey yoktu o da "garip şeyler yapmaya" başladı.

Her şeyden önce kendi Hohol[1] "ulusuna" Moskovalıların saygı göstermelerini istedi. Hiç kimseyle görüşmüyor, Hohollar gibi giyiniyor, bol miktarda "köpek öldüren" içiyor ve yalnızca ayı eti yiyordu.

İmparatoriçeye Vişnevski'nin "sosyete nezaketine uygun davranmadığı" jurnallenir ve bu başına buyruk adam uyarılır. Kendini düzelteceğine söz verir ve bunun için Küçük Rusya'dan Moskova'ya iki öküzün çektiği bir Hohol arabası ve öküzleri idare edebilecek bir delikanlı getirme izni ister. Başkentin sıradan ahalisinin ve bütün kalburüstü insanlarının birbirlerini ziyaret ettikleri gün gelince Stepan İvanoviç de "bütün ünlü kişileri ziyaret etmeye" koyulur. Ancak hafif bir arabayla gideceği yerde büyük bir katarla yola çıkar. En önde kuyruğu kesik bir İngiliz atına binen jokey, onun ardında uşağın gittiği üç çift atın çektiği harika bir araba, onun ardından da iri boynuzlu iki kır öküzün çektiği araba ya da Hohol kağnısı ve üstünde de Pan Stepan. Küçük Rusya köylülerinin oturduğu gibi yani kağnının ortasındaki çavdar demetlerinin arasında oturmuş ve ağır kanlı bir sakinlikle çok sevdiği Hohol tütünüyle piposunu içiyordu. Öküzleri "buluttan daha geniş" şalvarlı, düz yakalı kaba bir gömlek, ayaklarında "ağır yarım çizmeler", başında yüksek kuzu postu şapkasıyla kılıksız genç Hohol sürüyordu. Hohol elinde üvendire ve öküzler "şçob ni zlyakalis yak torohtıt gorod"[2] sıkı sıkıya tuttuğu boynuzlara bağlı deri yularla

1 (Çn) Rusların, Ukraynalılar için kimi zaman aşağılama, kimi zaman alay, kimi zaman da sıradan bir sıfat olarak kullandıkları sözcük.

2 (Ç.n.) Şehrin gürültüsünden ürkmesinler diye (Ukr.)

öküzlerin yanında yürüyor, gerektiğinde "hösst", gerektiğinde de "ho" diye bağırıyordu.

Jokeyin elinde, bu yabani Avrupalının ziyaret edeceği önemli kişilerin listesi vardı. Listedeki sıraya göre jokey, ziyaret edilecek ünlünün avlusuna önden gidiyor ve haber veriyordu:

"Miy pan ide!"[3]

Katar göründüğü anda ise jokey katara doğru dönüp olanca sesiyle yeniden bağırıyordu:

"Os sam pan Vişnevski priihav!"[4]

Araba evin girişinde durunca Stepan İvanoviç'in uşağı aşağı iniyor ve ev sahiplerine beyini kabul edip etmeyeceklerini soruyordu.

Eğer kabul ederlerse araba ileri doğru hareketleniyor ve yerine iki öküzün çektiği "kağnı" yanaşıyor ve Stepan İvanoviç sakince iniyor ve ev sahibinin uşaklarından gözüne çarpan herkese cömertçe hediyeler dağıtıyordu. Evlerde olağanüstü hareketleriyle, harika lisan bilgisiyle ve Küçük Rusya'da ender görülen keskin zekasıyla caka satarak gerçek bir soylu ve Avrupalı biri gibi davranıyordu.

"Vo buv sobi şutkovatiy i znav use po-hryantsuzski i po vlojski i na usi yaziki umiv hvalıt gospoda. Ale tılko do togo buv linivıy."[5]

3 (Ç.n.) Pan geliyor! (Ukr.)

4 (Ç.n.) Pan Vişnevski teşrif ettiler! (Ukr.)

5 (Ç.n) Neşeli ve şakacıydı, çat pat Fransızca ve İtalyanca bilir ve her dilde Tanrı'ya şükrederdi, ne var ki çok tembeldi. (Ukr.)

İKİNCİ BÖLÜM

Vişnevski, yukarıda da bahsedildiği gibi yalnızca ayı eti yiyordu, bunun için eşinin Tver'deki çiftliğinde bir "ayı ağılı" kurulmuştu. Ayıları orada besliyor ve Moskova'ya getirip Stepan İvanoviç'in masasına koyuyorlardı. Vişnevski doğuştan bir polis karşıtıydı ve onlara karşı önlenemez bir kin duyuyordu, hiçbir polis, Stepan İvanoviç'le karşılaşmaları durumunda her türlü aşağılanmaya göze almadan onun avlusuna girmeye cesaret edemezdi. Vişnevski'nin Moskova'daki evi polis için girilemez bir yerdi, o yüzden mi yoksa başka bir nedenle mi bilinmez bu ev kısa süre içinde gizemli ve pek onaylanmayan bir isim yaptı. Ancak bu şöhretin artmasına her şeyden çok Vişnevski'nin kadınlara, aslında daha açık söylemek gerekirse kız çocuklarına karşı gösterdiği ahlaksız içgüdüleri yardım etti. Polis de Stepan İvanoviç'ten nefret ediyor ve onun bu cehaletinin öcünü almak için fırsat kolluyordu ama epeyce uzun süredir uygun bir bahane bulamıyordu. Sonunda böyle bir fırsat doğdu; bir keresinde evin köpeklerinden biri üstündeki kas parçalarının daha tam kemirilmediği iri bir kemik parçasını sokağa taşımış ve orada unutmuştu. Yapılan inceleme sonucunda bunun küçük bir insanın ayağına ait olduğu anlaşıldı. Birkaç gün sonra bu durum yinelendi. Köpeği izlemeye başladılar ve köpeğin

bu kemikleri çöp çukurundan çıkardığını gördüler. Komşu evlerin uşakları, Vişnevski'nin kendi köylü kız çocuklarına eziyet ettiğini sonra da onları öldürdüğünü konuşmaya başladılar. Kısa bir süre sonra da kaybolan kız çocuklarının çetelesini tutmaya hatta adlarını söylemeye başladılar.

Polis bu işe bulaşmak için yeterince neden görmenin ötesinde, zaten olması gerektiği gibi, bu işe karışmaya yükümlü olduğuna karar verdi. Bu amaçla polis komiseri ve polisler gelip köpeğin bu şüpheli kemikleri çıkardığı çöp çukurunda inceleme yapmaya hazırlandılar. Stepan İvanoviç'in sadık hizmetçileri kendi "pan"larına haber vermeden polisin inceleme yapmasına izin vermediler. Stepan İvanoviç arkalığını giyip polislerin karşısına çıktı ve çukuru açmalarını emretti. Polislerin şansına oradan köpeğin taşıdığına benzeyen ve bu inceleme için yeterince kanıt oluşturan bir sürü kemik çıktı ama kısa süre içinde bunların insan ayakları değil, Vişnevski'nin yemesi için kesilen ayı yavrularının ayakları olduğu belirlendi.

Polisler mahcup olup yalan söylentiler ve kuşkuları dikkate aldıkları için Stepan İvanoviç'ten özür dilemeye başladılar.

Vişnevski de özürlerini kabul edip bir güzel kırbaçladı...

Bu son davranışı Vişnevski için sonun başlangıcı oldu ve Moskova'yı terk etmesi ve İmparatoriçe Yelisaveta Petrovna'nın, babası İvan Gavriloviç'e bağışladığı Küçük Rusya'daki köyünde yaşaması emredildi.

Vişnevski bu talebe boyun eğmek zorundaydı ve daha rahat bir şekilde zirzopluk yapabileceği Pereyaslavsk ilçesinin Farbovanaya köyüne yerleşti.

Ayı ayaklarıyla ilgili bu hikâye Moskova söylencelerinde birkaç kişiye yakıştırılır, Stepan İvanoviç Vişnevski'ye ise

yalnızca Küçük Rusya'nın Uday ve Supoy ırmaklarının suladığı ovalarda anlatılan söylencelerde yakıştırılır. Moskova'da bir çift öküzün çektiği kağnıyla dolaşması hikâyesine gelince, sanki böyle bir şey olmuş gibidir ama Moskova söylencelerinde bunun doğruluğu ve nereden çıktığı hakkında kesinlikle bir şey bulmak mümkün olmadı. Dolayısıyla bu hikâyenin oldukça kuşkulu olduğu söylenebilir ama içlerinde birçok avcının olduğu Uday ve Supoy vadisi ahalisi, Moskova'daki hiçbir kaynağın doğrulamadığı bu olayın kesinlikle gerçek olduğuna dair kanıtlar ileri sürer ve kendinden emin biçimde etli Kazak dudaklarını küçümsercesine ileri geri oynatarak;

"Ne yani, zahotilı vı na Moskvi pravdu şukat!"[6] derler.

6 (Ç.n.) Gerçeği Moskova'da mı bulacaktınız! (Ukr.)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Stepan İvanoviç Vişnevski Küçük Rusya'daki kendine ait topraklara yerleştiğinde, Supoy'un iki kıyısındaki iki köyüne de, hem Farbanovaya'ya hem de Sosnovka'ya birer ev yaptırır. Beyin oldukça cömert eliyle yaptırılan bu iki evde de çok miktarda hizmetçi, avcı birlikleri, hara ve kendi topraklarında padişah yetkilerini kullanarak bütün kadınları sahiplenen Stepan İvanoviç'in yetinmediği bir haremi de vardı. Zaman zaman bir o çiftlikte, bir diğerinde yaşıyor ve her ikisinde de koyduğu kurallara kesinlikle uyulmasını zorunlu tutuyordu. Kendi deyimiyle "vaftiz" ettiği herkesin üzerinde mutlak hakkı olduğunu söylüyor ve arzuladığı her şeye özgürce ve sorunsuzca sahip oluyordu.

Kendi ahlaki değerlerinin ve kaprislerinin arasında, burada da Vişnevski'nin polislere duyduğu o iflah olmaz kini ilk sırada geliyordu. Köye gelir gelmez ilk iş olarak hem ilçe polis müdürünün, hem polis şefinin hem de diğer polislerin topraklarından arabalarındaki zili çalarak geçmelerini yasaklamıştı. Arabalarında zil çalınarak geçen herkesin durdurulması ve kim olduğunun sorgulanması için köylülere emir verilmişti. Geçen adam bir soylu ya da özel bir kişiyse serbest bırakılmaları ama üzerinden geçtikleri toprakların Pan Vişnevski'ye ait olduğunun belirtilmesi ve Pan'ın namuslu

konukları "sevdiği ve saygı gösterdiği"nin söylenmesi ve geçenlerin "yolun yorgunluğunu" atmaları yani dinlenmeleri ve "Pan'ın ekmeğinin tuzunun yenilmesi" için "bey"e kadar davet edilmesi zorunlu kılınmıştı. Eğer yolcu acele ediyor ve "dinlenme yerine" uğramak istemiyor ve saygıyla teşekkür ediyorsa zorla geciktirilmiyor ve aynı "saygıyla" yoluna zil çaldırmamak kaydıyla devam etmesine izin veriliyordu. Yolcunun acelesi yoksa ve Pan'ı görmeyi kabul etmişse, Pan Vişnevski o dönem nerede yaşıyorsa ya Farbanonaya'ya ya da Sosnovka'ya kadar eşlik ediliyordu.

Stepan İvanoviç bütün konuklarını, rütbe ve mevkilerine hiç önem vermeden aynı içtenlikle karşılıyor ve o dönemki bütün şatafat ve bollukla, hatta gereğinden fazla bollukla ikramda bulunuyordu, öyle ki bazen konuklar bu konukseverlikten hasta düşüyorlardı. Ancak ne yemek ne içmekte hiçbir zorlama yapılmıyordu ama her şey "kusana" kadar ikram ediliyordu. Eğer biri gereğinden fazla yiyip içmişse bunda Vişnevski'nin zerre kadar suçu ve zorlaması olmazdı. Her dikkatsiz konuk kabahati kendinde bulmak ve kendi ölçüsüzlüğünün cezasını sessizce çekmek zorundaydı.

Konukların çoğu ihtiyaç sahipleriydi ve Stepan İvanoviç çoğuna yardım ederdi, subaylara ise her zaman hafızalarda yer edecek değerli şeyler hediye ederdi. Bu eli açıklığın nedeni konukseverliğinin kendisini cana yakın ve sevimli göstermesiydi. Ancak konu memur kesimine özellikle de polislere gelince Stepan İvanoviç anında en büyük tiranlardan biri kesilirdi, bu zavallı insanların uymasını istediği kurallar öylesine sert ve aşağılayıcıydı ki, onların bu kurallara neden uyduklarını ve neden bu Farbonovaya delisinden

kendilerini koruyacak bir sistem geliştirmediklerini insan anlamakta zorlanırdı.

Polis müdürü ya da şefi Vişnevski'nin topraklarının sınırına geldikleri zaman durmak ve ses çıkarmaması için zilin dilini bağlamak zorundaydılar. Yoksa köylüler düzen koruyucuyu durdurmak, zili bağlamak ve en kısa sürede beyin olduğu eve götürmek zorundaydılar. Polisin direnmesi halinde onu iki taraflı bir tehdit bekliyordu; birincisi, suçu rahatlıkla "Pan'a yıkacak" köylüler tarafından darp edilmesi, ikincisi de suçlunun, her polisi en azından korkunç bir aşağılanmanın beklediği ve bunu özel bir seremoniyle yürütecek olan "Pan'a" götürülmesi.

Boyun eğen ya da eğmeyen, dürüst ya da belalı polis memuru, Stepan Ivanoviç için hep "aynı soydandı." Bu arada onların dürüstlüğüne bir damla bile inanmazdı ve gerçekte bu konuda pek hata yaptığı da söylenemez. Kuralı çok açıktı; ne olursa olsun, hangi nedenle olursa olsun hiçbir memur evinin eşiğinden adım atamazdı. Eğer polis müdürü ya da şefi görev gereği ona uğramak ya da bir şikâyet, bir istek için ona gitmek zorunda kalmışlarsa; topraklarından zil çalmadan ve olabildiğince sessizce geçileceğini ve atlarıyla evinin önüne gitmeye cüret gösteremeden çitin önünde beklenileceğini bilirlerdi. Çiftlik evinin çevresinde ve avluda ise, şapkalarını daha dış kapıda çıkarıp yürüyebilirlerdi, evin camlarının önünden ise mutlak bir surette başı açık olarak yürümeleri gerekliydi.

Bu kuralın en küçük bir şekilde bozulması halinde, gerektiği şekilde terbiye edilmiş uşak koltuğunun altına aldığı gibi "naklav im pri sem dobre po potılitse"[7] geriye yol-

7 (Ç.n.) Ense köküne bir güzel indirerek. (Ukr.)

lardı. Dolayısıyla bu kurala kesinlikle uyulur ve kimse karşı çıkmayı aklına bile getirmezdi. Ancak aşağılama bununla bitmezdi; memur devasa Mediolan[8] köpeklerinin beklediği evin girişine bile yaklaştırılmazdı. Memur burada durup Stepan İvanoviç'in "Kazak odacısını" yani basitçe söylersek uşağını yollamasını beklerdi. Memur uşakla "eşit biçimde selamlaşmak" zorundaydı yani uşağa elini uzatıp tokalaşmak zorundaydı ancak ondan sonra beye iletmesi için geliş nedenini uşağa söyleyebilirdi.

Memurun geliş nedeni Vişnevski'ye gerekli görünmezse dikkate bile almadan "hemen kovun" emrini verirdi. Eğer geliş nedeni soylularla ilgiliyse ya da daha yukarıdan gelen bir açıklama iletilecekse Stepan İvanoviç uzun Macar işi kaftanını giyer, şapkasını takar ve evin önüne çıkarak, memura yan dönüp onun yüzüne hiç bakmadan adamın aktardıklarını dinlerdi.

Daha sonra Vişnevski sessizce içeri girer, uşak ise memura tepsi içinde bir kadeh votka ile ellilik bir banknot sunardı. Memur votkayı içmek ve "meze" olan elliliği almak zorundaydı. (Vişnevski'nin evinde memurlara gerçek anlamıyla konukseverlik gösterilmezdi.) Eğer memur kendini dev aynasında görür de ona ikram edilen votkayı içmezse meze yerine konan elliliği de alamazdı. Bu durumda uşak onu evin girişinden atmak ve votkayı da sırtına fırlatmak zorundaydı, mezelik elliliği kendine alır ve ardında Mediolan köpeklerinin durduğu demir kapının koluna bağlı olan ipi çekerdi.

8 (Ç.n.) Mediolanum – Milano şehrinin Latince ismi. Bu köpek cinsi; İtalyan çoban köpeği ile Rus çoban köpeği kırması olarak ortaya çıkmış, 20. yy. kadar özellikle ayı avında kullanılmıştır. Serfliğin kaldırılması ve daha sonra da Ekim devrimi bu köpek türünün yok olmasına neden olmuştur.

Bütün bunları bilen memurlar, Stepan İvanoviç'in koyduğu kuralları çiğnemek için en ufak bir çaba göstermeye kalkışmazlardı ve hatta Farbovanaya Pan'ına gitmek için fırsat çıkmasını dört gözle beklerlerdi.

Çünkü eğer söylencede anlatılan gibiyse meze yerine verilen ellilik o zamanlarda çok büyük paraydı.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Ahlaki açıdan bakıldığında Stepan İvanoviç senli benli ve üstelik saf biri olarak bilinirdi. Ahlak konusunda kendine göre benzersiz kavramları vardı ama onun bu kahramanlık destanında bu konulardaki baş rol, ona da bir tür psikopat ya da deli diyebilmemiz için yeterince kanıt olan, Şubinskaya olarak doğan karısı Stepanida Vasilyevna'ya aittir.

Kadın daha önce de belirtildiği gibi Tver soylularından, eğitimli ve görgülü bir soydan geliyordu. Kocasını seviyor ve her zaman onunla iyi geçiniyordu. Stepan İvanoviç ile birlikteliğinden , onu "insanlıktan çıkaran" ikincisinin doğumu hayli zor olan iki kızı vardı. Böyle olunca da Stepan İvanoviç karısıyla ayrı yaşamaya başladı; karısı Farbanovaya'da ise o Sosnovka'ya gidiyor, karısı Sosnovka'da ise Farbanovaya'ya yerleşiyordu. Bu durumu gören ve kendi deyimiyle "kocasını seven" Stepanida Vasilyevna, bütün çabasını kocasının "kendinden uzaklaşmaması" ve yanındayken "canının sıkılmaması" için harcamaya başladı. Bu amaçla, ne yazık ki kızların istemeden ve gözyaşlarıyla katıldığı bir kız grubu kurmuştu, kızların bu davranışına karşı Stepanida Vasilyevna onları teselli edip kızlar rahatlayana, gözyaşları dinene kadar ikramlarda bulunurdu. Herkes rahatladıktan sonra Stepanida Vasilyevna kocasına bir not yazar ve "kızlarla keyif

çatmak" için davet ederdi. Stepan İvanoviç de hemen yanıt verirdi: "Sana çok teşekkür ederim, benim için yaptıklarını çok değerli buluyorum, seçim konusunda da senin zevkine kendiminkinden daha çok güveniyorum."

Kocasının buna benzer yanıtı Stepanida Vasilyevna'nın yalnızca hoşuna gitmez onun bütünüyle rahatlatırdı da. Stepan İvanoviç'e hissettiği duygular özel bir ateşle yanıp tutuşur ve hiç zaman kaybetmeden ikinci notu yazıp yollardı: "Güvenin için, sevgili dostum, sana minnettarım, benim zevkime bırakmaktan kesinlikle memnun olacağını umuyorum ama senden, ruhumun meleği, senden tek bir şey istiyorum; olabildiğince çabuk gel çünkü kalbim senin özleminle yanıyor, hem yalnızca kendimi düşünmediğimi, senin de zevkini anladığımı göreceksin. Çocukların sağlığı iyi, ellerinden öperler." İmza: Sadık karın ve kölen Stepanida."

Bu notu alan Stepan İvanoviç bütün işlerini bırakır ve "aynı evde kendisiyle birlikteliğin sıkıcı olmaması" için her türlü önlemi alan karısına giderdi.

Stepanida Vasilyevna kocasına seçtiği kızları yalnızca sevip bakmakla kalmaz, onların Farbanovaya'daki ataerkil bey hayatında oldukça sık doğan çocuklarına da dadılık yapar ve büyütürdü.

Vişnevski'de, karısındaki o iyi yüreklilik ve içtenliğin alakası yoktu; Stepan İvanoviç o soysuzlaşmış ahlakıyla "onun hayatını sıkıcı kılmamak" yükümlülüğünde olan o kızdan sıkılmaya başlayınca hemen "diğer köyde yalnız yaşamak" için hazırlığa başlardı.

Stepanida Vasilyevna onun bu halini hemen anlar, evlilik hayatları karşılıklı anlayış içinde geçtiği ve atalarından gördüğü gibi dünyanın tepesine kondurduğu kocasına karşı

çıkmazdı ama onun peşi sıra hemen sevecen ve anlayış dolu bir mektup yazardı: "Senin kurnazlıkların ve önemli konularda bana karşı takındığın samimiyetsizlik, sevgili dostum, beni ziyadesiyle üzüyor ve hiç hak etmediğim için içimi yakıyor. Tanrı, dünyada en çok seni sevdiğimi, senden ayrı kalınca yüreğimin otlar gibi solduğunu ve ateşli gözyaşlarımın dinmek bilmediğini olanca gerçekliğiyle biliyor. Albenisizliğiyle seni sıkan ve boğan o kıza gelince; pek fazla uğraşmadan hallettim şimdi herkes halinden memnun ve minnet duyuyorlar. Eğer gelebilseydin şimdi çok güzel birileriyle zaman geçirebilirdin. İki çocuğumuz da Tanrı'nın yardımıyla sağlıklı ve iyiler, babalarına dua ediyorlar." Yine aynı imza: "Karın ve kölen."

Buna yanıt olarak Vişnevski yine karısına komplimanlar dizer, onun zevkine sonuna kadar inandığını yineler ve en kısa sürede yine aile ocağına döner. Kuşkusuz onu tefler ve eğlenceler, okşamalar, sevmeler, sevinç çığlıkları, çeşit çeşit yiyecek içecek, kısacası her şey, onu mutlu edecek her şey beklemektedir. Tam onun istediği gibi, capcanlı ve yaşam dolu bir kadınken şansızlıkla "insanlıktan çıkan" zarif karısının düzenlediği gibi.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Anlatılan bu ani değişikliklerden sonra Stepan İvanoviç, güvensizliğini ve içine kapanıklığını bırakmış ve bir daha ayrı yaşama gibi kurnazlıklara kaçmamıştır.

Köylülerin dediği gibi Stepanida Vasilyevna, "dogladala yego, yak matı svoyu dıtınu."[9]

Olağanüstülüğü ve ilkel yalınlığıyla, İncil'deki Sare ve Hacer[10] konusunu çağrıştıran bu ilişki, bu çiftin özel yaşamlarının anlatıldığı hikâyelere yer verildiğinde daha da inanılmaz bir hâl alır.

Stepan İvanoviç tam bir Türk gibiydi. Değişik bağımlılıklarının yanı sıra, bir anlık dikkatsizlikle birlikte olduklarına da, odalıklara da ve birinci gözdeye de yetecek kadar aşkla doluydu. Kuşkusuz bir anlıklar, bir anlıktı ve hep oluyordu dolayısıyla sayıya bile dahil edilmezdi ama haseki sultan rolü kesinlikle, kendine göre sevdiği, her şeyiyle güvendiği ve sanki çok "saydığı" yasal karısınındı.

"Bana kötü bir şey yapanı," diyordu, "hadi, affedebilirim ama Stepanida Vasilyevna'yı incitmeyi içinden geçireni bile, kim olursa olsun, nerede olursa olsun yakalar ve çok

9 (Ç.n.) Ona, çocuklarının üstüne titrediği gibi bakıyordu. (Ukr.)

10 (Ç.n) Kısır olduğunu anlayan İbrahim Peygamber'in karısı Sare'nin, kocasını, çocuk doğurması için Hacer'i almaya ikna edişi.

değerli karımı inciten bu herifi Çar İvan Vasilyeviç'in bile aklına gelmeyen bir şekilde infaz ederim."

Herkes bunu bilirdi, hatta herkes Stepan İvanoviç'in şaka yapmadığını, söylediğini yerine getireceğini de bilirdi ve bu nedenle Stepanida Vasilyevna'yı suçlamak ya da ona itaat etmemek hiç kimsenin aklının ucundan bile geçmezdi. Ancak Vişnevski'nin karısına olan bu kıskançlığını herkes farklı farklı yorumlardı; bazısı karısına müthiş düşkünlüğü olarak yorumlarken bazısı da bunu Vişnevski'nin Hohol doğasında gerçekten de oldukça fazla olan kurnazlığına yorardı. Vişnevski'nin karısı için "ortalığı korkuya boğmasını", karısının onun köylü odalıklarla yaşadığı aşk hayatını düzenlerken hiçbir sorunla karşılaşmaması için yaptığını düşünürlerdi, aksi taktirde en ufak bir hatayı öyle bir cezalandırırdı ki merhum İvan Vasilyeviç mezarında dört dönerdi.

Öyle ya da böyle bu durum hakkında olumlu bir şey söylemek mümkün değil ama günlük yaşamında olağanüstü derecede ahlaksız ve sefahat düşkünü biri olan Stepan İvanoviç hakkında, haseki sultanın zevkine göre seçtiği odalıklarla ilişkilerine kendine göre şiirsel bir yan katmayı sevdiği gibi iyi şeyler de anlatılır. Böyle durumlarda nazik ve duygulu olunması zaten gereklidir ve o bunlara doğasını pek zorlamadan ulaşabiliyordu. Genç varlıkları kabalıkla incitmemek bir yana Don Juan gibi "hiçbir zaman tutkusuz bir soğuklukla baştan çıkarmamakla"[11] da övünebilirdi. Hayır, o, karısının kendisine narin bir tatlılıkla hazırladığı eğlencenin olduğu evine gelir ve karısıyla birlikte seçilmiş kıza "gözbebeği gibi" bakarlardı. Kızı birlikte okşarlar, süslerler, üzerine titrerlerdi; kız Stepanida Vasilyevna'nın odalarının birinde

11 (Ç.n.) A.Tolstoy'un "Don Juan" şiirinden alıntı.

kalır, süslü püslü giyinen ve olağanüstü yiyeceklerle karnı doyan ve ferahlayan kız, ona ne olduğu ve sonunun ne olacağı bir sis perdesiyle örtülmüş gibi bir rolden diğerine geçişini uzun süre kendi bile fark etmezdi. Bütün odalıklar daha çocukluktan çıkar çıkmaz, deneyimleri ve gelecek hakkında düşünceleri oluşmamışken, hayat bütün eğlencesiyle ve baş döndürücülüğüyle yeni başlamışken bu rolü oynarlardı. İçlerinden çoğu bütün ruhları ve yürekleriyle hükümdarlarına içtenlikle boyun eğerler ya da en azından zorluk çıkarmazlardı, hatta Stepanida Vasilyevna'yı ise "yak matı"[12] severlerdi. Gerçekten de o da kızları bir anne gibi sever ve bu odalıkların padişahına verecekleri aynı zevkleri daha önce yaşamış bir haremdeki kalfa kadın gibi onları cesaretlendirirdi. Evde karı, koca ve gözde neredeyse hiç ayrılmaz zamanlarının çoğunu birlikte geçirirlerdi ama Stepan İvanoviç bazı odalıklara öyle bağlanırdı ki bir dakika bile yanından ayırmazdı. Vişnevski hoşlandığı kıza yalnızca tensel bir zevkle değil ateşli bir delikanlı gibi sevgiyle de bağlanırdı, kaçınılmaz bir durum olur da evden ayrılması gerektiğinde, kızı da Kazak ya da Arap çocuğu gibi giydirip, hiç yanından eksik etmediği o güzel ağızlıkları ve tütün kesesi gibi yanına alırdı, çünkü Stepan İvanoviç geceleri bile içerdi dolayısıyla bu "tütüncü çocuk" hiç yanından ayrılmazdı.

Böyle durumları Stepan İvanoviç'in kıskançlığına yorarlar ama bu doğru değildir çünkü Vişnevski'nin kızı Stepanida Vasilyevna'nın hamiliğine bırakmasında hiçbir sorun yoktu; bu deliyi, bu Küçük Rusya psikopatını yakından tanıyan insanların anlattıklarının daha doğru olduğu ortadadır,

12 (Ç.n.) Anne gibi (Ukr.)

yani gözdesine tutkuyla bağlanmıştır ve içindeki tutku ateşi sönünceye kadar ondan ayrılmak istememiştir hepsi bu.

Üstelik bu gözdeye bağlılığı ne derece yüksekse, Stepanida Vasilyevna da gözdeye o kadar yakın ve sevecen davranıyordu. Vişnevski'nin tutkusu geçtikten ve "Supoy'un diğer yakasına" geçtikten sonra Stepanida Vasilyevna da eski "eğlenceyi" uygun bir şekilde yerleştirmeye başlar ve Farbovanovayalı beyi yeniden bu yakaya çekebilmek yeni eğlence hazırlamaya koyulurdu.

Bu maceraların hiçbirinde trajik bir şey olmadı. Stepanida Vasilyevna'nın iş bilirliği, yüce gönüllüğü ve cömertliğiyle bütün işler sorunsuzca ve hatta kızın yakınlarının büyük bir memnuniyetiyle halledilirdi. İstisna olarak, Vişnevski'nin yüreğinde oldukça önemli bir yer tutan, ona bir erkek evladı veren ve anılarında hoş olmayan bir iz bırakan on beş yaşındaki köylü kızı gösterilebilir.

ALTINCI BÖLÜM

Yerel söylencelerde, beyinin artık son zamanlarında hayatına giren bu selvi boylu, kara gözlü "yak bılinka"[13] kızın adı hâlâ geçmektedir; Gapka Petrunenko. Öyle güzeldi ki "şo aj oçam milo bılo na neyo divitisya"[14] ve hikâyesinden de anlaşıldığı gibi duygulu bir yüreği ve hassas bir ruhu vardı. Vişnevski onun narin bedenini, ince belini sarıyor ve onu hem önceki hem de sonraki oyuncaklarından daha çok seviyordu. Ona pembe atlastan giysiler giydiriyor, en pahalı Türk işi şallara sarıyor ve kollarında taşıyor ve ayaklarını öpüyordu. Kocasının bu kıza karşı aşırı düşkünlüğünü gören Stepanida Vasilyevna da kıza, kendisine ve hatta o yıl büyüğü on altısına basan kızlarına gösterdiği ihtimamdan daha fazlasını gösteriyordu. Stepanida Vasilyevna Gapka'nın saçlarını sabahları kendisi örüyor, geceleri kendisi çözüyor ve sık saçlarının arasına sinen duman kokusunu değişik kokularla gidermeye çalışıyordu. Başka bir elin kıza dokunmasına izin vermiyor ve hatta kızın ayaklarını, kendi deyişiyle Stepan İvanoviç'i kendinden geçirecek olan gül sularıyla yıkıyordu. Kısacası bu kız, gözdelerin gözdesiydi ve Vişnevskilerin evine gelişi muhteşem olmuştu. Stepan İvanoviç kö-

13 (Ç.n.) Masal gibi (Ukr.)

14 (Ç.n.) Bakmaya doyum olmuyordu. (Ukr.)

peklerle ava giderken bile Gapka'yı yanına alıyor, Çerkez kızı gibi giyinip arabayla gelmesiyle yetinmiyor, atının eyerinin önüne bindiriyordu. Kız at üstünde bu uygunsuz ve yorucu yolculuktan sıkıldığında ve gözlerini uyku bürüdüğünde hemen o an ava ara veriliyor ve Vişnevski kızı, kimselerin eline bırakmadan özenle eve getiriyordu. Tanrı göstermesin, eğer etraftakilerden birisi beyin gözbebeğinin çocuksu uykusunu rahatsız edecek bir gürültü çıkarmaya görsün, derhal kayışla ödüllendirilip ceza çukurunu boylardı.

Vişnevski evin önünde bu çocuğu yine büyük bir özenle karşılayanların kollarına koyar ve onlar Gapka'yı mutlak sessizlik içinde Stepanida Vasilyevna'nın odasına götürene kadar yanlarında giderdi.

Burada kızı soyup atlas yastıklı geniş Türk işi divana yatırırlar ve karı koca divanın kenarına oturup çay içerlerdi. Kız uyurken hiç konuşmaz, uyuyan güzeli seyrederek keyfini çıkarırlardı. Yatma zamanı geldiğinde Stepanida Vasilyevna yumuşak halılara basarak kendi yatağının olduğu yan odaya geçer, Stepan İvanoviç de minnet dolu bir sessizlikle karısının elini defalarca öper ve fısıltıyla:

"Sen koruyucu meleğimsin, sana hayranım," derdi.

Stepanida Vasilyevna da belki de o kendine özgü inanılmaz tuhaflığıyla kocasının mutluluğunu hisseder ve paylaşırdı.

Stepanida Vasilyevna odasına girince kandilin önünde uzun süre dua eder sonra yine çıt çıkarmayan adımlarıyla, pespembe vücutlu Gapka'nın güçlü, genç kollarıyla yastığa sarılıp uyuduğu, atletik yapılı Vişnevski'nin ise başını uyuyan kızın bacaklarına yaslayıp halının üstünde uzandığı bitişik odaya yeniden girerdi.

Stepanida Vasilyevna her ikisini de kutsar ve kendi dul yatağına dönerdi ve derin, rahat ve sesiz bir uykuya dalardı. Görünüşe göre, bütün bu tuhaf ve kabul edilemez duygu ve ilişki birleşiminde aşağılayıcı hatta rahatsız edici hiçbir şey görmez tam tersine her şeyin olması gibi yürüdüğünü varsayardı.

Bu kadının kocasına olan sınırsız sevgisi ve sağlık koşullarından dolayı ortaya çıkan şanssızlığının onun ahlak anlayışıyla nasıl harman olduğunu kimseler bilmez ve kimselerin aklı ermezdi. Birkaç farklı ağızdan parça parça derlediğim bu hikâyeyi aktarırken ben de Stepanida Vasilyevna Vişnevskaya'nın kişiliği ile ilgili herhangi bir ekleme yapmadım hatta açıklamaya bile girişmedim. Yalnızca, şimdiki zamanda böylelerinin deli ya da "psikopat" olarak adlandırılabileceklerini düşünüyorum. Bu ilginç hikâyeyi dinlediğim gibi aktarıyorum ve bu efsanevi hikâyenin kahramanlarının kuralları ve karakterleriyle ilgili herhangi bir eleştiri de getirmiyorum.

Bana göre burada önemli olan, çoktan gölgeler dünyasına göçen kahramanlarının eleştirisinden ziyade onların özgün ve tuhaf yaşamlarıyla gerçekten şaşırtıcı olan karakterlerini gelecek kuşaklara aktarabilmektir.

Ozanın dediği gibi, "ezilmiş ve hor görülmüş kalabalıkların, at ve köpeklerin yaşamlarını kıskanırken" yaşamları "şölenler, akıl almaz kibirler, ahlak bozuklukları, az ya da çok zorbalıkla akıp giden"[15] Büyük Rusya soylularının fırtınalı doğalarını da çok iyi bilmekteyiz. Rus edebiyatımızın sağlıklı ve gerçek yönelimi, belki zaman zaman aşırı gerçekçilik yüzünden sitemleri hak etse de, büyük Rus yaşamımızı

15 (Ç.n.) Nekrasov'un "Vatan" şiirinden tahrif edilerek yapılan alıntı.

gözümüzün önüne sermiştir. Taze şarap dökme ritüelinde yırtılan "eski tulumlarımızın"[16] ne olduğunu çok iyi biliyoruz, ne var ki Küçük Rusya yazarları, belki de şu dönemde bizdeki tek yararlı edebiyat akımını izlemediler. Küçük Rusya soylularının hükümranlık yaşamı, Küçük Rusyalı yazarların sivri halkçılıkları ve romantizmleriyle bizden gizlenmiştir. Ender de olsa bazı yerlerde rastlanırsa da hemen hepsi tumturaklı bir tarzda o bitmez tükenmez Polonyalı "Pan Kohanku" hikâyelerini andırır. Aslında Küçük Rusya soylu yönetiminin incelemeyi hak eden ve o Küçük Rusya karakteri dediğimiz ve Şevçenko'nun deyişiyle "slavnih pradidov velikih praunoki pogani[17]" olan yapıya epeyce ışık tutabilecek bir özgünlüğü de vardır.

O aradaki kuşağın, şairin "velıkimi" ve " poganıh"[18] diye adlandırdığı "prodidov i praunokami"[19] arasında kalan kuşağın temsilcilerini incelemek yararsız olmayacaktır. Karşımızda, birisi Küçük Rusya'nın lekelenmemiş büyüklüğünü taşıyan diğeri de iflah olmaz "berbatlığını" taşıyan iki ırmağın birleştiği yerde duran kişiler var.

Dünyada "her şeyin bir nedeni, sırası ve koşulu vardır" bu yüzden zincirin her halkasının şekli farklı bile olsa her halka birbirini izler, birbirine tutunur ve birbiriyle ilişki içindedir.

Vişnevski ve akrabalarıyla ilgili duyduklarımı nota dökerken, şimdiye kadar yalnızca söylencelerde kalan ve göz ardı edilen bir halkayı koruduğumu düşünüyorum. Tam

16 (Ç.n.) Marcus İncili 2:22 "Yine hiç kimse yeni şarabı eski tulumlara koymaz. Bunu yaparlarsa şarap tulumları yırtar. Hem şarap telef olur, hem de tulumlar yırtılır. Hayır, yeni şarabı yeni tulumlara koyarlar."

17 (Ç.n.) Şanlı muhteşem dedelerin berbat torunları (Ukr.)

18 (Ç.n.) Muhteşem ve berbat (Ukr.)

19 (Çn.) Dedeler ve torunlar (Ukr.)

olarak doğru olmasalar da bu halleriyle bile, bu fantazi sahibi insanların nelerden esinlendiklerini, nelere şaşırdıklarını ya da neleri beğendiklerini gösteren yerel halk yaratıcılığı örnekleri olarak ilginçtirler.

Vişnevski ile devam edelim.

Birkaç paragraf önce yüce Farbanovaya beyini, köylü perisinin ayak ucunda halıya uzanmış halde bırakmıştık. Onları bu eşsiz, özgün, savruk ve zarafetle şiirselliğin olmadığı durumda biraz daha bırakalım. Onların mutluluğunu gölgeleyen ve huzurunu gölgeleyen günün tatlı şafağına kadar ve beyin eğlence kâsesine bir damla daha acı baldıran dökülene kadar Küçük Rusyalıların dediği gibi biraz daha "otpoçnut".[20]

Vişnevski'nin ahlaki coşkunluğunun ve ruhsal ihtiraslarının en yüksek derecesini oluşturan ve sonrasında yeniden farklı aşkların başladığı ancak hiçbir zaman yukarıda anlatılan kadar onu sarmayan ama Stepan İvanoviç'in yaşamının sonuna kadar devam eden süreci çok açık bir şekilde betimleyen bir olaya geçelim.

Onun karakterinin ve faaliyetlerinin diğer yanlarını da elimizden geldiğince aktarmaya çalışalım.

20 (Ç.n.) Dinlensinler (Ukr.)

YEDİNCİ BÖLÜM

Benim dinlediğim hiçbir hikâyede Vişnevski'nin baba ve eğitici karakterinden söz edilmez yalnızca ebeveyn olarak geçer. Ancak Petersburg'da "enstitüler açıldığında" ve imparatoriçenin arzusuna uygun olarak yüksek sosyete, kızlarını eğitim görmesi için bu enstitülere getirmeleri davetini aldıklarında Stepan İvanoviç'in de Petersburg'a gittiği ve kızlarını götürdüğü anlatılır. Ancak bu olay, Vişnevski'nin ebeveyn ihtimamını kanıtlamak için anımsanmaz çünkü bu seyahat, aşağıda anlatacağımız diğer ilginç olaylarla bağlantılıdır. Toprak sahibi Vişnevski'nin kendine bağlı insanların hakimi, cezalandırıcısı, sahibi olarak diğerlerinden çok farklı bir özelliği yoktur. Çiftlik işlerini "yak povelos iz davnego vremeni"[21] yönetiyordu. Her iş serf köylüler ya da Ortodoks ve Polonyalı gündelikçiler tarafından yapılıyordu. Vişnevski kendi hizmetinde de birkaç Polonyalı bulundurur, onlara hiçbir düşmanlık beslemez hatta zaman zaman onlarla eğlenirdi. Bizim psikopatın değişik yollarla korkutup durduğu birkaç da Yahudi vardı. Bunların hepsinin pestilini çıkarmasına ve sürekli korku içinde tutmasına karşın, Vişnevski'nin yanında bulunmalarının nedeni, onun zaman zaman oldukça cömert olması ve yaşamlarını

21 (Ç.n.) Eskiden nasıl gördüyse (Ukr.)

sürdürmeleri için bir şeyler vermesiydi. Vişnevski'nin de Yahudilerin aracılık işlerine ihtiyacı oluyordu. Ancak Tanrı korusun, onu aldatmaya kalktıklarında... Sopa ve kırbaç cezası bir yana, verdiği korku onlara yetiyordu. Vişnevski, Küçük Rusya giyimine ve konuşmasına düşkünlüğüyle ve yabancılara duyduğu nefretiyle a la longue [22] bir vatanseverdi de. İki nedenden dolayı saygı duymadığı Almanları özellikle sevmezdi; birincisi onları "işe yaramaz" bulur, ikincisi de "azizlere saygı göstermedikleri için" onların inancını beğenmezdi. Stepan İvanoviç kendisinin "azizlere saygı gösterdiğini" düşünürdü. Dini konularda kara cahildi, bu konuları "se dilo popovski"[23] saydığı için ne eleştiriye ne de felsefi tartışmalara izin verirdi, bir "lıtsar"[24] olarak "kendi inancını" diğer "inançlardan" ayrı tutardı. Bu konuya halkın bakışıyla bakardı yani yalnızca Ortodoksları "Hıristiyan" sayar, diğer bütün "yabancı" Hıristiyanları "inançsız" olarak nitelendirirdi. Yahudiler ve "diğer bütün alçaklar" ona göre pagandılar. Yabancılar da "Almanlar bile" Stepan İvanoviç'in masasına konuk olabilirlerdi. Hatta onun güvenini kazanan Alman'ın biri evine bile girmişti ama yine de onu yakınına sokmak için Vişnevski'ni dini vicdanı epeyce zorlanmıştı. Kendi deyimiyle "katehizitsu ne obuçavsya"[25] Stepan İvanoviç'in başka dinden olanları kabul buyurması için kendi kurduğu bir düzen vardı.

Stepan İvanoviç "lütor"[26] ya da "katolık"[27]e;

22 Öyle ya da böyle (Fr.)

23 (Ç.n.) Papazların işi (Ukr.)

24 (Ç.n.) Şövalye, soylu (Ukr.)

25 (Ç.n.) Katehisis okumayan (Ukr.) Katehisis – Hıristiyanlıkla ilgili temel bilgilere soru-yanıt şeklinde yer veren kitap, ilmihal.

26 (Ç.n.) Lüteryan (Ukr.)

27 (Ç.n.) Katolik (Ukr.)

"Bizim gibi inanmıyor ve dua etmiyorsun ama Aya Nikola'ya saygı duyuyorsundur herhalde?" diye soruyordu.

Daha önce bu deneyimi yaşayanlardan bilgi almayan "yabancı", Farbovanayalı beyin savunduğu Nikola'ya saygı duymadığını söylediğinde, Stepan İvanoviç'in konuklarını oturttuğu sandalyenin mi yoksa Supoy'un sularında yüzen söğüt dalının mı daha evla olduğunu anında öğrenirdi. Bu nedenle Vişnevski'nin masasına oturtarak şereflendirdiği yabancı, inanç konusu açılır açılmaz, "üstünün" beklediği yanıtı hemen verirdi.

"Ah, evet," diye yanıtlardı yabancı, "Nikolay'a nasıl saygı duyulmaz, ona bütün dünya saygı duyuyor."

"Sen de birader, 'bütün dünya' derken fazla abarttın," diye araya girerdi Stepan İvanoviç. "Çünkü şunu bilmelisin ki, Aya Nikola öz be öz Moskova çocuğudur, sen bizim Rus Yurka'ya saygı göster yeter."

O dönemde, Küçük Rusya ve Güney Rusya anlamındaki "Rus" sözcüğü, "Moskova" ya da kuzeydeki Büyük Rusya kavramlarını kesinlikle kapsamazdı. Moskova ve Rus sözcükleri, yerle gök kadar birbirinden uzak anlamdaydılar. Maddi farklar herkesin görebileceği şeylerdi ama manevi farklarda işin içine din giriyordu. Büyük Rusya sakinlerine göre, Aya Nikola Rusya'nın koruyucusuydu; Güney Rusyalılar ise kendilerine hami ve koruyucu olarak Aziz Yuri'yi yani şimdilerdeki adıyla Aya Yorgi'yi (halk arasında "Yurka") benimsemişlerdi.

Aya Nikola konusundaki deneyden geçen yabancı hiç kuşkusuz kendinden daha emin olarak Aziz Yuri'ye , Nikolay'dan daha çok saygı gösterdiğini söylerdi.

Bu durum da Stepan İvanoviç'in hoşuna giderdi. Böylelikle katehisis sınavı geçilmiş olur ve inanç konusu bir daha başa kakılmazdı. Birisi istemeden aradaki farka değinmeye çalışacak olsa Stepan İvanoviç onu susturur ve:

"Fark yok," derdi. "O Nikola'ya saygı duyuyor ama Yurka'ya daha çok."

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Kendilerini böylece doğru yola sokan yabancılar, bizim psikopatın güvenine layık hale gelirlerdi. Öyle ki çiftliği tek başına yöneten Alman o kadar geniş yetkilerle donatılmıştı ki neredeyse Vişnevski'nin yaptığı her şeyi o da yapardı.

Stepan İvanoviç'in Alman'a yasakladığı tek şey; kadın konusunu kendi avlusu dahilinde çözmemesi ve hiç kimsenin "Alman'a giden" bir kadın görmemesiydi. Böyle bir durum, doğacak çocuk da dahil herkes için büyük bir yüzkarasıydı. Alman yazları ince bir kaftan, kışları ise pamuklu bir kaftan giyer, şapka takar, kadınlar için köye gittiğinde mutlaka elinde fener ve yanında "hayatından sorumlu" bekçi olurdu. Alman için bu konuda tek bir yasak vardı; "Çocuk sahibi olmamak; doğacak bütün çocuklar Rus olmalıydı."

Ayrıntılara bakıldığında bunlar sıradan sınırlamalardı ama bazen Alman'ın Stepan İvanoviç' yakındığı da oluyordu:

"Böyle mümkün değil."

"Neden?"

"Herkes kaçıyor!"

Sorun; uzun gecelik kaftanı, elinde feneriyle "hayatından sorumlu" bekçinin eşliğinde gece ava çıktığında, elde

etmek istediği herkesin ışığı görerek çil yavrusu gibi dağılıp bir yerlere saklanmasıydı.

Stepan İvanoviç bu duruma üzülürmüş gibi yapar ama düzenin değiştirilmesine kesinlikle izin vermezdi.

"Fenersiz ve korumasız seni gebertir, paramparça ederler, senin için hesap vereceğim kimse de yok," diyordu koyduğu kuralların mutlaka gerekli olduklarını göstermek istiyormuşçasına. Ancak onu yakından tanıyan insanların anlattığına göre, Stepan İvanoviç bu konuyu Alman'la konuşurken hep "bıyık altından" gülermiş.

Gerçek bir psikopat gibi onun da akıl almaz saçmalıkları öyle sinsice her yere "serpilmişti" ki "şov in veredue[28] anlamak mümkün değildi".

Alman'a oynanan oyunlar, elinde feneriyle İvanov gecesi[29] ateş böceği gibi dolaşıp dururken sonunda bir evin samanlığında böğründen delinmesi, hayatından sorumlu bekçinin onu eve getirmesi ve burada Aya Yorgi ile Aya Nikola'ya saygıyla yaşayan Alman ruhunu Tanrı'ya gecikmeden teslim etmesiyle son buldu.

Alman gönül rızasıyla azizlere inanmasına karşın Stepan İvanoviç yine de onu mezarlığa, "doğunun gerçek inancının" temsilcilerinin yanına gömmeyi yersiz bulmuş, çitlerin dışına

28 (Ç.n.) Nerede şaka yaptığını (Ukr.)

29 ÇN) İvanov Gecesi, İvanov Günü, İvan Kupala adlarıyla anılan Kuzey Slavlarının kutladığı yazın başlamasıyla ilgili eğlence. Arkaik dönemlere dayanan bu günde, su ve ateşin birlikte yaşadığına inanılır, su kenarlarında büyük ateşler yakılır, eğlenceler yapılırdı. Şans getirsin diye yılda bir kez açtığına ve ateş böceğinin konduğuna inanılan eğrelti otu çiçeği aranırdı. Hıristiyanlığın kabulüyle Vaftizci Yahya'nın doğum günü olarak kabul edilen 7 Temmuz'da kutlanmaya başlanılır.

bir yere gömmelerini ve başına haç değil, "yorulan insanların oturup dinlenmeleri için" bir taş koymalarını emretmişti.

Bütün ilişkilerinde özel bir tutum içindeydi ama bu tutum, katehisis bilgilerinin değil daha çok Aya Nikola ve Aya Yorgi'nin ağırlıklı olduğu kendi inancına saygının da mizahın da olduğu kendine özgü bir şeydi. Bütün bunlara Stepan İvanoviç'in gerçekte nasıl yaklaştığı, kuşkusuz Tanrı'nın bilebileceği bir konu.

Vişnevski'nin dini anlayışını tam olarak verebilmemiz için, Aya Nikola ve Aya Yorgi'ye saygı gösterme ve hayran olma hakkının öyle herkese değil yalnızca diğer mezheplerden Hıristiyanlara verildiğini de belirtmeliyiz. Böylelikle yani bu azizlere saygı ve sevgi göstererek başlarına gelecek kötülüklerden korunmuş oluyorlar ve Stepan İvanoviç'in merhametine sığınıyorlardı. Ancak Yahudilerin bu azizlerin koruması altına girmelerine kesinlikle izin verilmiyordu, hatta bu yönde küçük bir eğilim gösterenler bile hoş görülmüyordu. Örneğin, Stepan İvanoviç'i bir konuda aldatan Yahudi, bunun için kırbaç cezasına çarptırılır. Yahudi'yi Vişnevski'nin cezayı kestiği kapının önünden götürürlerken ayak diremeye çalışır ve merhamet dileyerek bağırmaya başlar:

"Oy, kili je ya şanuyu... ya şanuyu i Mıkolu... şanuyu i Yurku."[30]

Stepan İvanoviç liktorlara[31] durmasını söyler ve tir tir titreyen çıfıta yeniden sorar:

"Ne bağırıp duruyorsun?"

30 (Ç.n.) Ama ben saygı duyuyorum... Mıkola'yı da sayıyorum... Yurka'yı da sayıyorum. (Ukr.)

31 (Ç.n.) Lictor – eski Roma'da önemli şahsiyetlerin korumaları

"Kili ya şanuyu... Kili ya şanuyu..."[32]

"Mırıldayıp durma, kimi sayıyorsun sakince söyle?"

"Oy je, usix... oy, oboih şanuyu...[33] Aziz Mikola'yı da Aziz Yurka'yı da."

"Boşuna konuşuyorsun."

"Ah, nasıl olur... Ah, nasıl boşuna... beni bağışlarlar... azizler beni bağışlar."

"Evet onlar merhametlidir, bu kesinlikle doğru ama birader, onların bir çıfıta kanat germekten başka işi mi yok, sizin de Musa'nız var, kamçıları yerken ona sığınırsın; madem çıfıt dudaklarınla şo tı osmilivsya take svyaçene imya,[34] aslanlarım Mıkola için on kamçı, Aziz Yurka için de yirmi beş kamçı daha ekleyin, bir daha ağzına almasın."

Kuşkusuz zavallı Yahudi'yi gereken yere götürürler, aldattığı için hak ettiği cezaya Vişnevski'nin sözleriyle Nikola ve Aya Yorgi'ye gösterilen saygı nedeniyle eklenen otuz beş kırbaç daha eklenirdi. Bu arada iki azizin onurlarının değerinin farklı olduğu da ortaya çıkar; Nikola için hepsi hepsi on "kamçıcık" vurulurken, Aziz Yura için yirmi beş vurulurdu.

Kuşkusuz bu; öylesine ortaya çıkan bir durum değildi, Aziz Yura'ya duyulan büyük saygıya dayalıydı.

"Bo se, vıbaçaite naş, russki, a ne z moskovskoy storony."[35]

---

32 (Ç.n.) Ben sayıyorum... ben sayıyorum.

33 (Ç.n) Ah, hepsini... Ah ikisini de...

34 (Çn) Adlarını ağzına almaya cüret ettin (Ukr.)

35 (Ç.n.) Ne yani bizim Rus azizimiz değil de Moskova'nınki mi değerli olacak! (Ukr.)

DOKUZUNCU BÖLÜM

Stepan İvanoviç'in "a ne z moskovskoy storony"[36] her şeye öncelik verdiği birkaç kez belirtildiğinden, Vişnevski'nin politikacı, ayrılıkçı ya da şimdiki adıyla "Hoholcu" olduğu gibi bir yanılgıya düşmemesi için okuru uyarmalıyım. O zamanlar Hoholculuktan uzak olmaları bir yana onun ne olduğunu bilmek bile istemezlerdi. Stepan İvanoviç'in yüreğinde yer eden biri orada politika ile ilgili hiçbir şey bulamazdı. Daha doğrusu kendini, hemen her şeyin gelişi güzel atıldığı ve kimsenin doğru dürüst bir şey bulamadığı bir ambarda sanırdı kendini. Vişnevski, burada ayrıntılı bir şekilde anlatılan Tver soylusu Şubinskilerden olan ilk karısı dışında herkese itiraz ederdi. Eğer muhatabı Hoholcu ise ve Küçük Rusya'yı övüyorsa, Vişnevski hemen Küçük Rusya ahlaki değerlerinin yetersizliklerini anlatmaya başlar ve karşılaştırmasını oldukça büyük bir başarıyla kesin ve net örnekler vererek yapardı. Bütün yüreğiyle Polonya'yı özellikle de Batori ve Sobieski'yi övmeye başlar, "Bogdan"ın[37] büyük bir "ayyaş" olduğunu söyler ve tartışmayı, ona göre doğruluğu

36 (Ç.n) Moskova tarafından olmayan (Ukr.)

37 (Ç.n)**Stefan Batory** (1533-1586) Polonya kralı, Ruslara karşı büyük mücadele vermiştir.
Yan Sobieski (1629-1696) Polonya Kralı, Osmanlı'ya karşı savaşarak Litvanya ile birlik kurmuştur.

kesin olan "Polonya geri kaldı ve bizi bastırdı." düşüncesine yönlendirirdi. Ama eğer biri Polonya'yı savunuyorsa, Stepan İvanoviç anında konuşma biçimini değiştirir ve konuşmasını Büyük Rusya motifleriyle süslemeye başlardı.

"To Pravda," derdi, "buli u nih volnosti i povajanye, ale şlo z togo, yak vse hoteli 'krulyami' da nad 'krulyami' kaverzuvali. Za te j to i zginuli i musyali zginut, bo ne tim zanimalis, şo treba dlya blagodenstviya tsilogo kraya, a şarpali tu nesçastnu svobodu usyak, kto yak mog, na svoyu storonu."[38]

Sonra elini sallayıp küçümser bir ifadeyle eklerdi:

"Ledaşçe, ledaşçe!"[39]

Ancak Vişnevski keskin bir iktidar savunucusu da değildi, tam tersine, yukarda söylendiği gibi, oldukça sık bir şekilde, hatta hemen her fırsatta yasal iktidar temsilcilerini aşağılamaya hazır birisiydi. Demokrat da değildi, bugünkü anlayışımızla halkçı da. Tam tersine en masum kurumlardan biri olan şehir meclisi başkanlığı seçimi bile onu gülmekten öldürür ve seçilenleri "başkan" olarak adlandırmazdı. Kısacası, sade insanların o net söylemleriyle Vişnevski, "pan, yak se naleji – yak jubr iz Beloveji" yani bey, ne olursa olsun, sıradan boğalarla karşılaştırılamayacak, her şeyden daha güçlü ve yiğit Grodno ormanlarının bizonuydu. Dolayısıyla bir bey olarak kendi konumunu ve işini tam olarak bilirdi.

Bogdan Hmelnitski (1595-1657) Kazak lider. Polonya'ya karşı örgütlediği isyanlar sonucu Dinyeper'in doğusundaki Ukrayna toprakları Ruslara geçer.

38 (Ç.n.) Doğruya doğru, -derdi, -özgürlükleri ve birbirlerine saygıları vardı ama herkes "kral" olmak istedi, "krallığı" da oyuncak yaptılar. İşte bu nedenle yok oldular, yok olmak zorunda kaldılar. Herkes bu topraklarda mutlu yaşamak için gerekeni yapacağına bu zavallı özgürlüğü, yapabildiğince kendi yanına çekip kullanmaya çalıştı.

39 (Ç.n) Aptalca aptalca

Gerçek bir eğitimi olmayan ve o dönemde daha bilinmeyen Tocqueville[40] gibi yazarların politik düşüncelerini hiç okumayan Vişnevski, ulusalcılığı yadsıma, bu iki eğilimi birleştiren ana ilke olduğundan, gerçek demokrasiye de özgü olan gerçek aristokrasinin kozmopolitik eğilimini tam olarak kavramıştı. Vişnevski Polonyalıları pek sevmezdi ama ünlü "Moskovalı" kişilerden söz açıldığında hemen yüzünü buruşturur ve Stepanida Vasilyevna'nın odada bulunmadığı bir anı gözeterek:

"Ne ünlüsü olacak oralarda," derdi. "Hepsinin dedeleri de nineleri de sıra dayağından geçirilmiştir."

Vişnevski bu bakış açısıyla Polonyalı soyluları ve hatta Litvanya baronlarını göklere çıkarırdı ama onlar Rusya ile savaşacak olsa kendini bir an bile tutamaz bütün içtenliğiyle onları "doğramaya" koşardı, çünkü gizliden gizliye onların "soylu kanlarındaki" saflığı kıskansa da kendisini sade ve iyi yürekli saydığından onlardaki "it bakışına" yani kibir ve kuruma bir an bile dayanamazdı.

Bu psikopatın, bu delinin kafasında neler dönüp durduğunu tam olarak kim bilebilirdi ki? Rastlantıyla bir olayla ya da olağanüstü biçimde değişik bir sorunla karşılaştığında bütün bu psikopatik "aptallık" ortadan kaybolur ve Stepan İvanoviç, belki de, bambaşka bir psikopatik zihin çevikliğine kavuşurdu. En zor ve tehlikeli durumlarda çabuk düşünüp cesurca hareket eder, insanları mahvedebilecek büyük tehlikelerden gülerek kolayca çıkarırdı.

40 (Ç.n.) Alexis de Tocqueville (1805-1859) Amerikan politik sistemi hakkında kitaplar yazan Fransız tarihçi.

Piryatin (Poltava Eyaleti) ya da Bejetsk (Tver Eyaleti) şehirlerinden birine sevk edilen süvari alayının subayları hakkında böyle bir olay anlatılır.

Bu olağanüstü olayı kimileri Tver'e kimileri de Küçük Rusya'ya yakıştırıyor ama işin doğrusunu bulmak hem çok zor, hem de boşa kafa patlatmanın gereği yok. Bu öyle bir olay ki hemen her şehirde olabilir ama burada anılan iki "bey" nazarı dikkate alınırsa olayın Küçük Rusya değer yargılarına daha yakın durmaktadır.

Ancak bizim için önemli olan olayın nerede geçtiği değil bizim psikopat kahramanımızın olayın içinde yer almasıdır.

ONUNCU BÖLÜM

Süvariler Piryatin'e yerleşmişlerdi. (Öyle olduğunu varsayalım.) Alayın bir kısmı da farklı yerlere konuşlanmıştı. Alay komutanı da belki Pereyaslav'da oturuyordu.

Kuşkusuz subaylar bu küçük şehirde sıkıntıdan patlıyorlar ve toprak sahiplerine misafirliğe giderek eğleniyorlardı. Birkaç günlük izinlerinde, dolaşıyor, kağıt oynuyor, yerel birinin meyhanesinde şarapla kafayı buluyorlardı. Meyhane sahibi Yahudi, subayları soymayı sever, onlara işret alemleri düzenlerdi ama aynı zamanda onlardan korkardı da, birazcık olsun daha sessiz davranmaları için konuklarının bulunduğu odaya mutlaka, ona göre konuklara iş yerinin yasalara saygılı bir yer olduğunu kanıtlayan yüksek şahsiyetlerin portrelerini asardı. Belki akıllıca bir hareketti ama yine de tarihe geçti.

Yazın en sıkıcı günlerinden birinde şehre bir jonglör gelmişti, şehirde dolaşıp konuk oldukları yerlerde, içlerinden biri, subayların çok hoşuna giden olağanüstü numaralar yapıyordu: Sanatçı, kızını tahtanın önüne dikiyor, sırtını iyice yaslıyor, karşısına geçip çıkardığı bıçakları fırlatmaya başlıyordu, bıçaklar kıza en ufak bir zarar vermeden başının çevresine saplanıyordu.

Becerikli ve usta ellerin oynadığı bu oyun, bıçaklar konusunda deneyime sahip insanların ilgisini hep çekmiştir; içkilerine keskin tırnaklarının törpülendiğinde düşen parçalar büyüklüğündeki peynirleri meze yaptıkları bir yerde toplanan subaylar bıçak fırlatma üstüne konuşmaya başlarlar ve sarhoş olduklarında içlerinden birinin aklına bunu kendisinin de yapabileceği fikri gelir.

Yanlarında bıçak yoktur ama belli bir anlamda bıçak yerine geçebilecek çatallar vardır. Eğer uygun bir şekilde fırlatılırsa onlar da saplanabilir.

Kuşkusuz, çatalın saplanacağı yerin yanında bir insan başının olması gerekliydi ama hiç kuşkusuz subaylardan hiçbiri bu deneyimi yaşamayı göze alamaz. Ya daha aşağı rütbeden biri bulunacaktı ya da en iyisi mekan sahibi çıfıt kullanılacaktı ancak yiyip içip keyif çatan subaylar hizmet eden Yahudilere bu öneriyi yaptıklarında korktuklarından mı yaşamı çok sevdiklerinden mi, hedef olmayı kabul etmek bir yana bütün tezgahı subayların insafına terk ederek hemencecik oradan sıvışırlar ama gizlendikleri yerden kimin ne aldığını da bu gürültülü oyunun nasıl sonlanacağını da izlemeye başlarlar.

İşte o anda oraya, büyük olasılıkla birinden iyi bir "bahşiş" yani rüşvet alan ve bununla kendilerine ağızlarına layık buz gibi Don şarabıyla ziyafet çekmek isteyen oralı iki genç katip, yerel deyimle iki "mahkeme oğlanı" gelir.

Subayların aklına hemen bu iki katibi deneylerinde kullanmak gelir, masalarına birlikte içmeye davet ederler ve sonra da içlerinden birinin duvarda durması için ısrar etmeye başlarlar.

Katipler oldukça tuhaftırlar, birisi Heraklit iken diğeri tam Demokrit'tir. Dışarının cehennem sıcağından gelip buz gibi şarabı içince, subayların zorlamalarına oradan kaçarak yanıt vermek yerine oturmayı yeğlerler. Aborjinler gibi kendilerini aynı seviyede görerek karakterlerini ortaya koymaya başlarlar. İçlerinden biri subayların teklifine güler ve bu kızgın subayların Küçük Rusya şakalarını reddeder, ikincisi ise hemen ağlamaya başlar. Daha kimse ona dokunmamışken bağırmaya başlar: "Ne çepayte menya! İdite sobi do bisa![41] Huzur verin bana.

Bu iki kâtip, subayları öyle kızdırır ki, sonunda subaylar kendi bildikleri gibi davranmaya karar verirler yani karga tulumba yakaladıkları gibi masanın altına sokarlar ve eğlenceleri bitene kadar orada "domuz" gibi tutmaya başlarlar. Ayaklarıyla bastırdıkları ve elleriyle ağızları serbest kaldığı için subaylar için oldukça uygun bir pozisyondu; çünkü onları bıraktıkları takdirde karakterlerine uygun biçimde biri meydana ya da sokağa çıkıp avazı çıktığı kadar bağıracak, diğeri de çite çıkıp ya da pencereye gelip taciz etmeye başlayacaktı.

O zaman da peşlerinden koşmaları, yakalamaları, getirmeleri gerekecekti ki, skandal patlayacak, bir sürü çoluk çocuk, karı kız toplanacaktı. Kısacası bir subaya yakışmayan durum ortaya çıkacaktı. Bu arada masanın altına tıkılan katipler, mahmuzlu subay çizmelerinin daralttığı alanda birbirlerine sokulmuş ses çıkarmadan oturuyorlardı.

Her şey yolunda gidiyordu ama işin içine şeytan karışınca her şey alt üst oldu: Subaylar öyle sarhoş oldular ki, jonglörün canlı birinin yüzü çevresine bıçakları sapladığı gibi çatalları duvarda asılı portreye fırlatmaya başladılar. İşte

41 (Ç.n.) Dokunmayın bana. Cehenneme kadar yolunuz var! (Ukr.)

şeytan burada ortaya çıktı: Daha ilk subay çatalı fırlatırken şeytan koluna dokunmuş ve çatal doğrudan portrenin gözüne girmişti. İkinci subay nişan alıp fırlatınca şeytan çatalın yönünü diğer göz olarak değiştiriverdi. Bunun üzerine sarhoş subaylar birbiriyle yarışırcasına çatalları portredeki surata fırlatmaya başladılar.

Subaylar içkinin etkisiyle sarhoşken yaptıkları bu işi umursamadılar bile. Altı üstü bir resmi bozmuşlardı, hepsi bu. Yapan da Rafaelo değil ya dünya kadar para etsin. Ertesi gün resmin kaç para olduğunu öğrenmek ve pazarlık edip parasını ödeyerek konuyu kapatmak için meyhane sahibi Yahudi'yi çağırırlar, olur biterdi. Ne de olsa epey eğlenmişler ve jonglör gibi atamadıkları için epey gülmüşlerdi.

"Hayır, bu düzenbaz çok daha iyi atıyor. Biz öyle yapamayız. Tanrı'ya şükür ki canlı biri karşımızda durmadı, yoksa gözlerini çıkarırdık işte o zaman ayıkla pirincin taşını."

İşin yalnızca şaka ve oyunlarla bitmesinden dolayı bizim yiğitler çok mutluydu ve birbirlerine destek olarak evlerine dağıldılar. Çıkarken masanın altına soktukları kâtipleri tamamen unutmuşlardı, kimsenin aklına bile gelmedi.

Ne var ki olay daha sonra, bizim babayiğitlerin düşündükleri gibi harika bir şekilde gelişmedi.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Subaylar gittikten sonra Yahudi meyhanesindeki odalar boşalmış, "mahkeme oğlanları" masanın altından çıkmışlar ve uzun süre bükülmekten uyuşan dizlerini düzeltmeye çalışarak etraflarını kolaçan etmeye başlamışlardı... Her yer sessizdi, oda da bütün meyhane de, yoğun sigara dumanının arasından duvara asılı duran gözleri çıkarılmış, yüzünün her yeri delik deşik portre de zar zor görünüyordu.

Kimilerinin şansına kimilerinin şansızlığına kâtipler subaylardan çok daha ayık durumdaydılar çünkü subaylar işretlerini zirveye çıkarıp portreye çatal fırlatırlarken bizim Heraklit ve Demokrit belki de duydukları korkunun da, çekingenliklerinin de ve içlerinde tutuşan intikam ateşinin de yardımıyla masa altında epeyce kendilerine gelmişler ve kendilerini aşağılayanları cezalandırmak için muhteşem bir plan yapmışlılar.

Katipler fazla düşünmeden duvardaki resmi alıp dışarı çıkarak ortalığı velveleye vermeye başladılar!

"İyi insanlar, toplanın... Tanrı'ya inanan, büyüklerini sayan insanlar gelin... Os yak oxvitsey takoy personı patret sponivadıli!"[42]

42 (Ç.n.) Bakın subaylar kimin portresini delik deşik ettiler. (Ukr.)

Bu çağrıya anında nereden bittikleri belli olmayan meyhane sahibi ve çalışanları saklandıkları yerden koşup geldiler, pazardaki kadınlar hemen toplandı, çoluk çocuk bir araya geldi ve hikâye başladı.

Herkesten daha çok korkan Yahudi meyhaneci, şimdi herkesten daha çok haykırıyor, onların kutsal hahamı gibi iri elleriyle gözlerini kapatarak boğazını yırtarcasına bağırıyordu:

"Ben hiçbir şey görmedim, şimdi de görmüyorum hem bu subayların kim olduklarını da bilmem... Tanrı ona istediklerini bahşetsin ama şimdi ben... Ben ne yapayım bu resmi... Bağışlıyorum; kim isterse o alsın."

Demokrit sözü alır:

"İyi de biz biliyoruz... yaka se persona i protestuemos... Baçte, dobri lüdi – oçey nema, povıkolovanı."[43] Resmi belediye başkanına götürelim.

Demokrit parçalanmış resmi sokakta dolaştırarak belediye binasına götürürken Heraklit de ona eşlik ediyor ve suratını ekşiterek ağlıyordu, peşlerinden gelenler de onu gösterip överek:

"Ot se j dvites, yake çuvstva maet!"[44]

Subaylar ise hâlâ uyuyup duruyorlardı, protesto edildiklerinin ve işlerin artık iyice çığırdan çıktığının farkında bile değildiler.

Ancak o kadar ağır işret uykusundan uyanmak, ertesi sabah bile çok kolay bir şey değildi.

Sabah erkenden, bıyıklı bir binbaşının ya da bölük komutanının emir eri anlatılan işrete katılanları dolaşır ve alay iktidarının ağırlığını hemen orada gösterir.

---

43 (Ç.n) Bakın hem de kime yapmışlar... Bakın, iyi insanlar, gözleri yok, çıkarmışlar. (Ukr.)

44 (Ç.n.)Bakın hele nasıl da duygu dolu ağlıyor. (Ukr.)

Kuşkusuz, bölük komutanı o kadar büyük komutan değildi, aynı, zaman zaman oyunlar oynadıkları kendi Hıristiyan kardeşleri gibiydi ama subaylar yine de korktular.

Asıl bela, başlarının hâlâ dönmesiydi ve bir türlü çıfıtın meyhanesindeki odada olan bitenlerin hepsini anımsayamıyorlardı... Sıkı bir şekilde içtiklerini anımsıyorlar, sonra zaman kayboluyor, unutuyorlar ve sanki o zamanlar hiç olmamış gibi geliyordu... Çıfıtları kovduklarını anımsıyorlardı ama bu hiç de önemli değildi zaten bu olay bir çok kez bölük komutanının yanında da yinelenmişti. Birilerini kovmanın, hele en yüksek makam tarafından her yana "dağılmaya" mahkûm olmuş Çıfıtları kovmanın önemi yoktu. Çıfıt içilmemiş şişeleri de içilmiş gösterecek, sağlam çanak tabağa da kırılmış diyecek daha çok para isteyecekti onlar da parayı ödeyecek ve bir sonraki hikâyeye kadar sakince yaşamaya devam edeceklerdi. İlk kadehi Çıfıt "barış" için ikram edecek ve sonrasında onlar da ticareti desteklemeye başlayacaklardı... Böyle erken bir zamanda bölük komutanının önüne çıkarılmalarının nedeni çıfıtla tartışmaları olamazdı!.. Belki şu kâtipler... Sanki orada iki de kâtip vardı... "Mahkeme oğlanları"... Onlar da dişe dokunmaz... Bu zamanlarda askerler az mı ezdiler! Zaten altı üstü ısırgan gibi bir şeyler, rüşvetçiler! İçlerinden birinin burnunu ya da kulağını kestiysek kötü! Neyse ki Tanrı bağışlayıcıdır, -böyle şeyler de olmuştu- bunu da bağışlar. Hem burun ne işlerine yarıyor ki? Tütün koklayıp evraklarla boğuşmak için mi? Bahşiş ya da rüşvet, etli türlü değil ki, burunları olmadan da kokusunu alırlar... Anlaşılan pahalıya patlayacak ama ortaklaşa fazla bir şey tutmaz...

ON İKİNCİ BÖLÜM

Subaylar pek cesaretleri kırılmadan bu ve benzer düşüncelerle, kendilerinden rütbece yüksek yoldaşlarının Küçük Rusya evindeki geniş ama alçak salonuna rahatça girdiler ama hemen o an işlerin pek iyi olmadığını anladılar. Sırtında kaba ipekli arkalığı, dişlerinde piposu ile bölük komutanı onları pek dostça karşılayacak gibi görünmüyordu, odasının kapısı kapalıydı, demek ki herkesin toplanmasını bekliyor, tek seferde konuşmak istiyordu.

Bu resmiyet pek iyi şeyler vaat etmiyordu, salonda toplanmaya başlayan subaylar birbirlerine bakıp, seslerini iyice kısarak birbirlerine soruyorlardı:

"Nedir bu yani? Dün ne yaptık?"

Gelenlerden birinin kulağına yolda portre lafı çalınmıştı.

"Portre, portre...Nedir bu portre?"

Hiç kimse anımsayamadı.

Bu sırada kapı açıldı ve bölük komutanı üniformasını giymiş, bıyıklarını sıvazlamış bir halde içeri girdi ve hiç kimseyle selamlaşmadan çok sonraları Gogol'ün Skvoznik-Dmuhanovski[45]ye söylettiği gibi konuşmasına başladı:

45 (Ç.n.) Gogol'ün "Müfettiş" yapıtındaki kahraman.

"Beyler, sizi buraya pek hoş olmayan bir haber vermek için çağırdım; sivil yönetime, hakkınızda şikâyette bulunmuşlar, belediye başkanı bana iletti, sizi tutuklamak zorundayım. Kılıçlarınızı teslim edin ve dün meyhanede ne yaptığınızı samimiyetle açıklayın bakalım.

Subaylar emri ikiletmeden kılıçlarını çözüp bölük komutanına sundular ama "samimi açıklama" konusunda kendilerinin de ne yaptıklarını öğrenmekten mutlu olacaklarını çünkü akıllarına hiçbir şey gelmediğini söylediler.

Bölük komutanı suratını astı ve daha sert bir ifadeyle:

"Şakayı bırakın!" dedi. "Sizinle komutanınız olarak konuşuyorum!"

"Şaka yapmıyoruz," dedi içlerinden biri, "kesinlikle anımsamıyoruz."

"Anımsarsınız!"

"Gün çok sıcaktı... tesadüfen girdik... buz gibi şarap içmeye başladık... Çıfıtlarla bir şey yüzünden tartıştık... ama kötü bir şey olmadı... Orada iki de katip vardı, onlar da tanıklık ederler."

"İşte işte... iki kâtip! Zaten sorun da bu. Bu iki kâtip gerçekten yaptıklarınızı görebilecek durumdaymışlar ve görmüşler de, zaten suçlandığınız şey de onların gördükleri. Utanç verici bir olay!"

"Neyle suçlanıyoruz?... Lütfedip söyler misiniz?" dedi subaylar.

"İşte şununla!" diye bağıran bölük komutanı cebinden dörde katlanmış kâğıdı çıkardı ve belediye başkanının kendisine yolladığı iki "mahkeme oğlanı"nın ifadelerini kopyasından okumaya başladı. İfadede subayların çatal atarak

portreyi nasıl parçaladıkları, "yürekleri Tanrı korkusu ve Tanrı sevgisiyle dolu" kâtiplerin olay yerinde bulundukları bu süre içinde hep dizlerinin üstünde durmak zorunda kaldıkları, dizleri yere süründüğü için tek pantolonlarının da yırtıldığı dolayısıyla görev yükümlülüklerini yerine getirmek için dairelerine gitme olanağından yoksun kaldıkları yazılıydı. Bu nedenle subayların yaptıkları bu rezaleti görevleri gereği protesto ediyorlar ve yırtılan pantolonları için suçlulardan yirmişer ruble tazminat talep ediyorlardı. İfadeyi okuyan bölük komutanı, ıslıkla emir erini çağırıp yatak odasından parçalanan portreyi getirmesini ve subayların dün akşam yaptıklarını kendi gözleriyle görmelerini istedi.

Bu arada ceketini çıkaran ve askeri kravatıyla kalan bölük komutanı masaya oturdu ve ellerini kaba yünden pantolon askısına geçirip başka bir tonda konuşmaya başladı:

"Beyler, iş oldukça kötü. Boktan bir iş ve bu nedenle nerelere gideceği bilinmez. Küçücük bir görevli, pislik bir kalem yazıcısı ve subaylara karşı. Sizinle komutanınız olarak konuştum, şimdi arkadaşınız olarak söylüyorum. Bu işi öyle oluruna bırakmak mümkün değil, hızlı bir şekilde ve asil insanlara yakışan askeri samimiyet içinde halletmek gerekir. Bu tavır işi çözer mi çözmez mi bilmem ama samimi ve dürüstçe davranmak gerek. Şimdi oturun, sigaralarınızı yakın ve düşünmeye başlayalım. Ben şöyle düşünüyorum; hırsızlık günahtır ve görmezden gelinemez. Posta, Perslavl'a dün gitti ve bir sonraki posta da üç gün sonra gideceğine göre bundan yararlanmak gerek. Bu sizin şansınız. Kılıçlarınızı aldım, şimdi içinizden iki kişi seçin ve doğruca alay komutanına gidip meseleyi olanca açıklığıyla anlatsınlar. Valiyle arası iyidir, yardım edebilir.

Bu plandan daha iyi bir şey bulamadılar, bir saat sonra iki subay Piryatin'den Pereslavl'a at sürmeye başlamıştı bile, Farbanovaya da yollarının üstündeydi; havadaki aşırı sıcak ve boğucu havadan sonra gök gürlemeye başlamış ve bardaktan boşanırcasına bir sağanak başlamıştı, subayların önünde başına samandan şapka takmış bir Hohol suların içinde yürüyüp duruyordu.

"Şo za lüdi s dzvonom i çogo treba?"[46]

"Biz subayız, işimiz var."

"A yak po svoemu dilu, to vertaite do naşego pana Vişnevskogo."[47]

Subaylar istemiyorlardı ama Hohol "se vje takiçki... takaya povedentsiya"[48] diyerek onları ikna etti.

Yağmurun geçmesini beklemek için uğradılar, Stepan İvanoviç de onları sevinçle karşıladı, yedirdi, içirdi ve sordu:

"Nedir sizi bu havada yollara düşüren şey, keyfinizden mi yoksa başka bir şeyden mi gidiyorsunuz?"

Subaylar da hem keyiflerinden hem de başka şey yüzünden gittiklerini söylerler.

"Tam olarak ne için?.. Belki yardımcı olurum ve gitmenize gerek kalmaz."

Subaylar bir iç çekip anlatmaya başlarlar:

"Başımızda bir bela var, ancak alay komutanı validen rica ederse çözülebilir."

"İyi de vali de kim? Gevezelik yapmak için sormuyorum ki."

46 (Ç.n.) Kim bu zil çalıp gidenler ve ne istiyorlar? (Ukr.)

47 (Ç.n) Madem işiniz var o halde bizim Pan Vişnevski'ye bir uğrayın. (Ukr.)

48 (Ç.n.) İşte şöyledir, böyledir, şöyle davranır." (Ukr.)

Subaylar olan biteni anlatırlar.

Vişnevski parmaklarını açarak başını kaşıdı, aksırdı ve:

"Bu valilik bir iş değil, Pereslavl'a gitmenize de gerek yok," dedi. "İşler gerektiği gibi yoluna sokulmazsa size kimse yardım edemez."

"Nasıl yoluna sokulacak?"

"Benim bir daha aksırmam lazım."

Vişnevski yeniden parmaklarını açarak başını kaşıdı, gerindi, aksırdı ve:

"Evet görüyorum ki, siz Moskaller bir de bizi eğiteceksiniz, işe kötü başlamışsınız ve yukarıya giderek daha da berbat edeceksiniz. Bu samimiyetinizle kendinize yardım edemezsiniz ve komutanlarınız da zorlanır, şimdi ben sizi tutuklayabilirim, tutuklamaya da hakkım var çünkü kaçtığınızı kendiniz söylediniz ve kılıçlarınız da yanınızda yok. Şimdi yan binaya geçin, orada her şey hizmetinizde olacak, rahat bir uyku çekin ve yarın sabah işiniz gerektiği gibi yoluna koyulacaktır."

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Subaylar kendi aralarında konuşup sabaha kadar beklemenin büyük bir sorun teşkil etmeyeceğini düşündüler ve kendine özgü ev sahibinin teklifini kabul ettiler. Subaylar yan binaya geçtiklerinde Farbanovaya beyi, ulağı Prokop'u çağırdı ve arabaya binip derhal Piryatin'e gitmesini ve nerede olurlarsa olsunlar bu iki mahkeme oğlanını bulup yarın sabah yanına getirmesini emretti.

Ulak şehre gelir, katipleri bulur ve şöyle der:

"Min pan Vişnevski nezdujae. Tak yemu prikorotilo, şo aj ne znayu, çi vin do veçera dodişet. Shopivsya, kolıs tepereçki otkaznu duhovnu pisatj i prislav menya do vas prositi, şob seyças uvyazali s soboyu kalomar i paperu i ihalı so mnoyu,"[49] şahit olarak. İyi de bahşiş verecek.

Katipler Vişnevski'nin hiç hastalanmadığını, eğer hastalanmışsa da öleceğini biliyorlardı.

"Anlaşılan ölecek, kendimize de bir şeyler yazarız, nasılsa hasta anlamaz bile" diye düşündüler.

49 Bizim Pan Vişnevski rahatsız. Durumu kötü, bilmem, sabahı çıkarır mı. Ölmeden önce bazı işleri halletmek istedi ve beni de sizi çağırmaya gönderdi, vasiyeti için kağıt, kalem, mürekkep alıp sizi de getirmemi istedi. (Ukr.)

Böylece büyük bir mutlulukla hemen hazırlanıp yola çıktılar ve Stepan İvanoviç uyandığında onlar da evin girişinde hazır bekliyorlardı.

Stepan İvanoviç kendi kabul alışkanlıklarında bu konuklar için küçük bir değişiklik yaptı. Kuşkusuz onları evine sokmadı ama evin önündeki yükseltiye küçük bir masa ve ikisinin birden oturamayacağı küçük bir sandalye çıkarmalarını emretti.

Daha sonra geniş şapkasını giyip dışarı çıktı ve işe koyuldu.

"Sizi," dedi, "ölüyorum diye benim ulak kandırmış. Gördüğünüz gibi, delikanlılar, Tanrı'nın izniyle, hayattayım ve o zamana kadar sizden daha dürüst birilerini bulurum kendi vasiyetim için. Sizi buraya getirmemin nedeni sizin selametiniz..."

Katipler bakakaldılar.

"Evvelsi gün çıfıtın meyhanesinde neler karıştırdınız bakalım? Ha?"

Katipler şaşıp kaldılar.

"Bağışlayın... Kim şikâyet etti?... Biz bir şey yapmadık, subaylar..."

"Evet, evet, her şeyi biliyorum. İşte bu yüzden size acıyorum, siz aptallar, kendi suçunuzu subaylara yıkıp kurtulacağınızı mı sandınız? Altı subayın birden portreyi sizin parçaladığınıza tanıklık edeceklerini hiç düşünmediniz mi? Siz yalnızca iki kişisiniz... Üstelik size kim inanır?

"İzninizle... Evet biz..."

"Neyse, neyse bırakın boş konuşmayı," diye sözlerini kesti Vişnevski. "Her şeyi biliyorum, her şey bana iletildi.

Siz daha şikâyet dilekçesi yazmayı düşünürken, dilekçeniz daha gidene kadar subaylar Pereslavl, Poltava ve Kiev'e çoktan yola çıktılar bile. Hvala bojya, şo ya ih perehvativ da u sebya zarişţovav,"[50] Altı kişiler ve hepsi de sizin çatal fırlattığınızı görmüşler...

"Bağışlayın... Biz ne zaman fırlatmışız?"

"Neyse, neyse!" diye yine sözlerini kesti. "Siz iki kişisiniz, onlarsa altı, işten sıyıramazsınız. Üstelik sizden daha üst makamdalar. Onlar saygıdeğer soylular, peki siz kimsiniz? Koskoca katip, birer çalı kuşu..."

"Ama biz haklıyız..."

"Susss! Moskal'ın umurunda mı gerçek! Onlar altı kişi, siz iki... Kim inanır size? Hem siz bizim bütün yüksek yöneticilerin Moskovalı olduğunu bilmiyor musunuz! Hem şu cehennemlik Çıfıtlar da güçlünün yanında olup, portreyi sizin parçaladığınızı söyleyeceklerdir."

"Bağışlayın beyim ama Çıfıtlar sahtekârdır!"

"Sahtekâr olmadıklarını söyleyen mi var ama size karşı konuşacaklardır... Bu nedenle size acıyorum, öyle bir belaya düşmüşünüz ki kurtuluşu yok."

Mahkemelerin nasıl çalıştığını bilen kâtipler, lanet olsun, işlerinin gerçekten kötü olduğunu, kendi taraflarında hiç kimsenin durmayacağını hatta belki de içmeye su bile vermeyeceklerini ve bütün suçu üstlerine yıkacaklarını görüyorlardı.

"Onlar altı kişi... biz ise iki...Ya!"

"Evet bir de Çıfıtlar var..."

---

50 (Ç.n.) Tanrı'ya şükür ki, onları topraklarımda yakaladım ve tutuyorum. (Ukr.)

"Ne yapmalı?"

"Saygıdeğer efendim, ne yapmamız gerek?"

"Şimdi söyleyeceğim size ne yapacağınızı. Biriniz oturun bakalım şu masaya ve dediklerimi yazın."

Stepan İvanoviç dikte etmeye koyuldu ve yazım işi başladı.

"Doğuştan aptal olan ve hayatta da yoksul ve vicdani değerden yoksun olan..."

Yazan katip durakladı... Ama Vişnevski hemen müdahale etti:

"Yaz, yaz! Böyle yazmak gerek."

"...yoksun olan biz mahkeme kâtipleri şunlar şunlar, çıfıtın meyhanesine gittik ve kendimizi kaybedene kadar içtik, aldığımız rüşvet yüzünden tartışmaya ve birbirimize çatal fırlatmaya başladık, çok sarhoş olduğumuzdan dikkat etmediğimiz için çatallar portreye denk geldi..."

Yazan yeniden durdu ama Stepan İvanoviç ensesine şöyle bir vurunca hemen yazmaya devam etti ve suçlarını itiraf ettikleri tutanağın sonuna kadar geldi ve "korktukları için suçlarını onlara bir şey olmayacağını düşünerek askerlere atmaya karar vermişlerdir. Ancak şimdi günah işlediklerini düşündüklerinden ve ölüm saatleri akıllarına geldiğinden itiraf etmekte ve subaylardan bağışlanmalarını dilemektedir. Sarhoşken yaptıkları suçları için ise kendileri, Farbanovaya köyünde Pan Vişnevski'den kendilerini babaları gibi, gerekirse kırbaçla cezalandırmalarını istemişler ve gerektiğinde Vişnevski'nin bu işle ilgilenmesini rica etmişlerdir."

"İyi ama... Saygıdeğer efendim, niye kamçı yiyeceğiz ki?"

"Öyle yazılması gerekir."

İmzaladılar, Vişnevski de imzaladıktan sonra subayları çağırdı.

"Siz de," dedi, "beyler, arkadaşlarınız adına bunları bağışladığınıza dair şurayı imzalayın, siz asker adamlarsınız, yüce yüreklisinizdir, böyle bir işle uğraşmayın. Bırakın. Üstelik arada ben varım.

Onlar da imzaladı.

"İşte oldu," dedi Stepan İvanoviç kağıdı cebine koyarak. "Şimdi," diye ekledi adamlarına dönerek, "bu kâtipleri ahıra götürün ve bir güzel kırbaçlamalarını söyleyin.

"İnsaf efendim, bu da ne şimdi..."

"Bu da ne, ne demek? İşte burada yazılı! Yazılı şeye mi karşı çıkıyorsunuz! Yoo, siz iyi delikanlılarsınız. Bir güzel okşayın şunları, hadi bakalım."

Okşadılar da.

Bu kâtiplerle daha sonra uzun süre "Ne olmuş bunlara; Farbanovaya'da bir güzel giydirmişler!" diye alay ettiler.

Daha sonra Farbanovaya' ya, Stepan İvanoviç'e gelen komutan, hiçbir söz söylemese de konuyu böyle becerikli "doğru bir şekilde" çözdüğü için ona şükranlarını iletti.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Stepan İvanoviç kendi işlerinde dikkatli biriydi, ancak aşk tutkusuyla başı döndüğünde yanlış bir karar verirdi. Yukarıda anlattığımız gibi bir çılgınlık yalnızca bir kere olmuştu, onu bacaklarına dayanarak bıraktığımız narin ve selvi boylu Gapka Petruşenko olayında.

Vişnevski'nin bu aşka tutulduğu sırada Farbovanaya köy kilisesinde Platon adlı bir papaz vardı. Ayıkken pek öyle etliye sütlüye karışmaz, sakin sakin otururdu ama içince de dili bir türlü susmaz, doğruyu söyleme peşine düşerdi.

Ertesi sabah Vişnevski halıdan kalkar kalkmaz, Stepanida Vasilyevna'ya sevinçle önemli bir haber vermeye gitti.

Gapka içinde yeni bir yaşamın attığını hissetmişti.

"Onun doğuracağı çocuk kölem olmayacak, özgür biri olacak," dedi Vişnevski.

Stepanida Vasilyevna yerinden doğrulup kocasının başını öptü.

Stepan İvanoviç açısından bu, çok nadir bir aşk armağanıydı çünkü ondan doğan çocukların büyük çoğunluğu onun hanesine "can" olarak kaydedilmiş ve beyin işgücü ihtiyacını rahatlıkla karşılamışlardı.

Gapoçka da çok sevinçliydi.

Bir saat sonra böğürtlen toplamaya çıktığında Peder Platon çitlerin yanına doğru yürüyordu. Kızı görünce kutsal bir tonla konuşmaya başladı:

"Şo divçinka vesela? Veselis, veselis, iş malınku sladenku... a yak rodış dıtınku malenku, tak todi tobe bude po potılitse..."[51]

"Neden öyle olsun ki?" dedi papaza yan yan bakarak ama birden mahcup oldu, kızdı. Çünkü tuhaftır ama istemedikleri halde sevgilisi olan bir çok kadın Vişnevski'yi sevmişti. Gapka da aynı şeyleri hissediyordu ve çocuk doğurduktan sonra neden hemen kovulmak zorunda olduğunu sordu.

"Çünkü," dedi peder, "beyin avlusunda kuzulamış ikinci koyuna yer yoktur."

Peder Platon'un öne sürebileceği bütün neden buydu ama özellikle organizmasının yeni durumuyla daha da duygulu olan Gapoçka acı acı ağlamaya başladı ama her gururlu Küçük Rusyalı kadın gibi niye ağladığını söylemedi. Stepan İvanoviç ne olduğunu kendi ortaya çıkardı: Papazın Gapka ile konuştuğunu görenler beye hemen haber uçurdular ve o da hemen papazı dua etmeye kendine çağırdı ve:

"Gapka'ya ne dedin bakalım?" diye sordu.

Kıza söylediğini itiraf etmeye karar veremeyen papaz:

"Anımsamıyorum," diye yanıtladı.

Vişnevski kendini kaybedip bağırmaya başladı:

"Demek öyle! Seni artık tanıdım; şimdi sen defol bakalım... Ne yani kendini bulunmaz hint kumaşı mı sandın?"

"Ne diyorsunuz, ne diyorsunuz, merhamet..."

---

51 (Ç.n.) Hayırdır kızım bu neşe? Çıkar keyfini, ye tatlı böğürtlenleri, nasılsa doğurunca çocuğu sen de ensene yiyeceksin tokadı... (Ukr.)

"Merhameti" görürsün. Benim merhametim seni bağışlayanlara, senin manevi oğlun olarak dövmelerini emretmeyeceğim; şimdi seni alsınlar, bir güzel giydirip bütün köyü dolaştırsınlar ki herkes nasıl bir alçak olduğunu görsün.

Zavallıyı aldılar, soydular, yalnızca kafası görünecek şekilde çadır bezinden bir çuvala sokarak başına tüy döküp bütün köyü dolaştırdılar.

Papaz gidip yalvardı yakardı, yerinin değiştirilmesini istedi ve Stepan İvanoviç için çok da iyi sonuçlar doğurmayan bu tayinini yaptırdı.

Gücenmiş papaz sonunda intikamını aldı ama çok sonraları ve çok komik bir şekilde. Yıllar sonra Stepan İvanoviç kızlarından birini evlendirmeye karar verdiğinde ortaya çıktı. Evlilik için doğum kağıdı gerekmiş ve kütükte aptalca ve anlamsızca bir yazı buldular: Stepan İvanoviç'in yasal karısının doğurduğu gayri meşru kızı bilmem kim bilmem kim...

Bu akılsızca intikam, Stepan İvanoviç'e ciddi bir zarar vermedi ama onu delirtecek kadar kendini kaybettirdi: Kim ona böyle bir oyun oynayabilirdi! Kim olacak, tabii ki papaz! Üstelik bir de cezasız kaldı... Çünkü Peder Platon Tanrı'nın emriyle çoktan dünya değiştirmişti.

Yoksa, hiç kuşku yok ki, Stepan İvanoviç onu nerede olsa bulurdu.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

Bu kendine özgü adamın, şimdiki ayıplanan zamanımızda bile mümkün olmayan ya da psikopati olarak adlandıracağımız davranışları böyleydi. Vişnevski'nin zevkleri ve hisleri de psikopatik sayılabilirdi. Örneğin doğanın güzelliklerini fark etmezdi ama geceleri ve şimşek çakışlarını severdi, hayvanlar dünyasından yalnızca güvercin ve atları severdi. Güvercinlerden hoşlanmasının nedeni onların "öpüşmeleriydi", atları ise cesur, hızlı ve sesleri güzel olduğu için beğenirdi... Evet, evet, evet, at sesi yani kişnemesi en beğendiği seslerden biriydi.

Bu zevklerinden ilkinin doyasıya keyfini çıkarmak için Stepan İvanoviç penceresinin önüne kocaman bir güvercinlik yaptırmıştı, pencerenin önünde onların "yak voni tsiluyutsya"[52] saatlerce izlerdi. Bu seyri Stepanida Vasilyevna'nın da izlemesini isterdi.

"Bak, öpüşüyorlar."

Bazen ikisi de oturup saatler boyu onları seyrederlerdi, büyük olasılıkla iyi duygularla...

At kişnemesine gelince, Stepan İvanoviç her zaman aygıra binerdi ve atların yolculuk sırasında huysuzluk yapmalarına

52 (Ç.n.) Nasıl öpüştüklerini (Ukr.)

kesinlikle ses çıkarmazdı. Nerede bir at kişnemesi duysa, yolda ya da evde, hemen durur, parmağını yüzünün önüne kaldırır ve donar kalırdı. Hiçbir müzik sever, Enrico Calzolari, Enrico Tamberlick ve Adelina Patti'yi[53] onun atları dinlediği gibi tutkuyla dinlememiştir.

Vişnevski'nin en sevdiği manzara, aralarında güzel ve güçlü bir aygırın olduğu at sürüsünün dolaşmasıydı. Seslerini uzaklardan bile duyduğunda Stepan İvanoviç durur ve yüzünü büyük bir mutluluk ifadesi kaplardı... Sanki gözleri bütün mesafeyi aşacakmış gibi bakar, bir at gibi gerilir, burun delikleri genişçe açılır, dişlerinin arasından bütün havayı ciğerlerine doldurur, tutkuyla soluk alırdı...

"Duyuyor musun Stepanida Vasilyevna?"

"Evet, sevgili dostum, duyuyorum."

Kocasının mutlu olmasından dolayı sevinç dolu Stepanida Vasilyevna bu durumda da sevincini gösterirdi... Stepan İvanoviç de bunun değerini bilirdi.

Stepanida Vasilyevna öldüğünde, Vişnevski altmış yaşındaydı, yoğun gözyaşları içinde toprağa verdi ve sonra hayli ilerlemiş yaşına karşın on sekiz yaşındaki Gordienko soyadlı Küçük Rusyalı bir kızla ikinci evliliğini yaptı. Bu kızla da mutluluğu yakaladı ama sürekli olarak Stepanida Vasilyevna'yı anımsadı. Bir çok meziyetine karşın genç karısı yine de onun bütün zayıflıklarının ve deliliklerinin derinlerine inemiyordu. Stepan İvanoviç ona öpüşen güvercinleri göstermiyor ve sürünün efendisinin önce hafif titreyerek sonrasında bütün oktavı kapsayıp olanca sesiyle kükremesini duyup duymadığını sormuyordu.

53 (Ç.n.) O dönemin ünlü İtalyan şarkıcıları

Vişnevski yeni karısının da bundan keyif almasını denemişti ama kadın kayıtsız kalmış hatta yerinden bile kalkmamış, gülümsememiş ve soğukça;

"Evet, duyuyorum, bir yerlerde anırıyor işte," demiş ve sonra yeniden kendini işine vermişti.

Bir kadın bu tür fantaziyalara karşı böyle tavır takınmamalıydı.

İlkinin sahip olduğu şeylerden ikinci karısının yoksun olduğunu anlayan Stepan İvanoviç onun anlamayacağı konularla ilgili bir daha herhangi bir denemede bulunmadı.

Bu ruhsal patlamalarında derin bir iç çekiyor, Stepanida Vasilyevna'nın portresine bakıyor ve gülümsüyordu.

ON ALTINCI BÖLÜM

Vişnevski ikinci karısıyla yaklaşık yirmi yıl yaşadı, neredeyse hiç bozulmayan sağlığının keyfini çıkararak dokuzuncu on yılının başlarında öldü. Öldüğünde seksen iki yaşındaydı. Çoğu şeyi yapamadığı ya da çok yavaş yaptığı dönemde bile ölüm hissini hiç duymadı, vakti geldiğinde de dalında olgunlaşan ahududu gibi birdenbire düştü.

Küçük Rusya'da leylakların her yeri kapladığı bir bahar sabahı, seksen üçünü sürerken, hiç kimseye boyun eğmeyen Nogay aygırına binip dolaştı.

Olağanüstü gücü ve olağanüstü ağırlığıyla aygır güçten düşene değin dolaştı, eyerden indi, yuları seyislere verip balkona çıktı ve birden durdu.

Sanki "kalbi çıkmış" gibi geldi. Koşmuş, koşmuş, silkinmiş, silkinmiş ve öylece kaybolmuştu, öylesine acısız, zarar vermeden, olgunlaşmış bir meyvenin düşmesi gibi... Yeri sanki boş kalmıştı. Sonra birden zembereği bozulmuş bir saat gibi yeniden hızla atmaya başladı.

Vişnevski çabucacık koltuğa oturdu, bir şeyler söylemek istedi ama dili ağzına dolaştı. Her şey harikaydı, her taraf çiçek ve güzel kokularla doluydu... Her şeyi görüyor, duyuyor ve anlıyordu. İşte seyisler, kolanları çözmüşler terli aygırı duvarın gölgesinde dolaştırıyorlardı. Titreyerek dinleniyor,

ağzından saçılan beyaz köpükler zerreler halinde havaya dağılıyordu. Ahırın duvarının ardından ön ayaklarının sehpaya çarpma sesi duyuluyor, fagotun titreşimlerini anımsatan güçlü sesi yayılıyor: ihihhhhhiiii!

Stepan İvanoviç gözlerini sağa sola çevirdi. Stepanida Vasilyevna'nın portresini arıyordu ama gözleri leylaklara takıldı ve gülümsedi.

Orada, Şubinskilere özgü yüzüyle Stepanida Vasilyevna'yı gördüğü düşünülmeli. Sandalyeden doğruca onun ayaklarına düşüp son nefesini verdi. Öbür dünyada sanırım, birbirlerini tanımışlardır.[54]

54 (Ç.n.) Lermontov'un "Birbirlerini her daim içtenlikle seviyorlardı" şiirinin son dizesine atıf yapılıyor: "Ama öbür dünyada birbirlerini tanımadılar."

NÖBETÇİ

BİRİNCİ BÖLÜM

Okurun dikkatine aşağıda sunulan öyküye konu olan olay, öykünün ana kahramanı için oldukça korkunç ve dokunaklı bir anlam ifade etmektedir, olayın çözülme şekli ise Rusya'nın dışında başka bir yerde olamayacak denli özgündür.

Bu, ahlaki değerleri hiç de fena olmayan biçimde karakterize eden aynı zamanda üzerinde pek kalem oynatılmayan ama oldukça ilginç olan ve on dokuzuncu yüzyılın otuzlu yıllarını anlatan bir bölümü saray hikâyesi, diğer bölümü tarihi bir öyküdür.

Bu hikâyede uydurulmuş hiçbir şey yoktur.

İKİNCİ BÖLÜM

1839 yılı kışında Petersburg'da vaftize[1] yakın zamanlarda hızlı bir buz çözülmesi yaşanıyordu. Yalnızca baharda görülen muazzam bir yağmur yağıyordu; karlar eriyor, gündüzleri çatılardan sular dökülüyor, nehirdeki buzlar da koyulaşmış suya karışıyordu. Neva üstünde, tam kışlık sarayın önünde, buzu çözülmüş derin göller oluşmuştu. Rüzgâr batıdan, sıcak sıcak ama oldukça güçlü bir şekilde esiyordu; deniz kıyısından suları karaya kaldırıyor ve top gibi patlıyordu.

Saraydaki nöbeti, toplumda çok iyi tanınan ve iyi eğitimli genç bir subay olan Nikolay İvanoviç Miller'in kumandasındaki İzmailov Alayı'nın bir bölüğü tutuyordu. (Daha sonra general ve Aleksandrovski Lisesi[2] Müdürü) Çoktan beridir "insani" yanı ağır bastığı söylenen ve bu durum yüksek komutanların dikkatini çekince birazcık zarar gören biriydi.

İşin aslında Miller düzgün ve umut vaat eden bir subaydı ve o dönemde saray nöbeti pek öyle tehlikeli bir şey değildi. Dingin ve sorunsuz bir dönemdi. Nöbetçilerden, nöbetçi kulübesinde mutlak bir şekilde dikilmelerinden başka bir şey istenmiyordu ancak tam o sırada, Yüzbaşı Miller'in

1 Hz. İsa'nın Ürdün nehrinde vaftiz edilmesi. Ortodokslar tarafından 19 Ocak günü kutlanır.

2 (Çn) Tsarskoe Selo'daki Puşkin'in de okuduğu imparatorluk lisesi.

nöbet döneminde, o dönemde yaşayan çağdaşlardan şimdi çok azının zar zor anımsadığı, olağanüstü ve endişe verici bir olay oldu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Nöbet devriyesinde önceleri her şey iyi gidiyordu; nöbet yerleri belirlenmiş, kimlerin nöbet tutacağına karar verilmiş, her şey gerektiği şekilde yürümüştü. Çar Nikolay Pavloviç'in sağlığı yerindeydi, akşamları dolaşmaya çıkıyor, eve dönünce yatağına uzanıyordu. O yatınca bütün saray da uyumaya başlıyordu. En sakin gece başlamıştı. Garnizonda sessizlik hüküm sürüyordu. Yüzbaşı Miller beyaz mendilini, geleneksel olarak yağlı yüksek maroken koltuğun arkalığına toplu iğneyle iliştirip, zamanı kitap okuyarak geçirmeye koyuldu.

N. İ. Miller hep tutkulu bir okurdu, bu nedenle hiç sıkılmaz ve okurken gecenin nasıl akıp gittiğini fark etmezdi ama o gece, saat ikiye gelirken birden korkunç bir huzursuzluk sardı onu; karşısına dikilen, yüzü bembeyaz, korku içindeki nöbetçi astsubay aceleyle bir şeyler geveliyordu:

"Felaket, efendim, felaket!"

"Ne oldu?"

"Korkunç bir bela!"

N. İ. Miller, bu "felaket" ve "bela"nın ne olduğunu anlamaya çalışarak anlatılamaz bir endişe içinde fırladı.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Söz konusu olay şuydu: İzmailov Alayı erlerinden nöbetçi Postnikov[3], sarayın Ürdün[4] girişinde dış kapı nöbetindeydi, birden tam karşısındaki Neva'nın çözülen buzlarından suya düşmüş birinin umutsuzca yardım istediğini duydu.

Soylu bir aileden gelen Er Postnikov, sinirleri oldukça bozuk ama aynı zamanda oldukça duyarlı biriydi. Uzun süre, boğulan adamın uzaktan gelen çığlıklarını ve inlemelerini dinlemiş ve deyim yerindeyse donakalmıştı. Telaş içerisinde bulunduğu yerden kıyıya bakınıyor ve ne yazık ki, ne kıyıda ne de Neva'da canlı bir varlık göremiyordu.

Boğulan adama yardıma gidecek kimse yoktu, kısa bir süre içinde sulara gömülüp gidecekti.

Ancak boğulan adam da inatla uzun süredir kurtulmaya çabalıyordu.

Aslında yapacağı tek şey boşuna güç harcamadan nehrin dibini boylamaktı. Bitkin inlemeleri ve yardım çığlıkları kâh kesiliyor kâh yeniden duyuluyor, sonra yeniden güçlü bir

3 (Çn) Postnikov – Nöbetçi sözcüğünden türetilmiş soyadı.

4 (Çn) Kışlık Saray'ın ana tören kapısı. Yalnızca bayramlarda kullanılan bu kapıya, Hz. İsa'nın Ürdün nehrinde Hz. Yahya tarafından vaftiz edilişi şerefine bu ad verilmiş ve kapının tam karşısına gelen bir yerde Neva nehrinde oldukça derin bir çukur açılmıştı. Temsili vaftiz ayinleri burada yapılıyordu. Ürdün Nehri, Türkçe'de Şeria olarak da bilinmektedir.

şekilde çıkıyordu ve her seferinde saray kıyısına doğru daha çok yaklaşıyordu. Anlaşılan adam henüz kendini kaybetmemişti ve doğru tarafa yani ışıklara doğru hareket ediyordu ama bu yönde kurtulması neredeyse imkânsızdı çünkü tam da yolunun üzerindeki Ürdün çukuruna düşmekten kurtulamayacaktı. Orada buzun altına düşecek ve yolun sonu... İşte çığlıklar yeniden sustu ama bir dakika sonra yeniden duyulmaya başladı: "İmdat, imdat!" Artık o kadar yakındı ki içinde çırpındığı suyun sesi bile duyuluyordu.

Er Postnikov, bu adamı kurtarmanın çok kolay olduğunu düşündü. Şimdi buzun üstünden koşsa, boğulan adamı görebilecekti. Ona bir ip ya da sopa, ya da tüfeğini uzatsa onu kurtarabilecekti. Adam o kadar yakındı ki elini bile tutup çıkabilirdi. Ancak Postnikov görevini ve yemini anımsadı; nöbetçi olduğunu ve nöbetçinin de ne olursa olsun nöbet yerini terk edemeyeceğini biliyordu.

Diğer yandan Postnikov'un yüreği bu işe boyun eğmiyordu; hızlı hızlı çarpıyor, sıkıştırıyor ve donup kalıyordu. Yüreğini çıkarıp ayaklarının altına atsa, bu inleme ve çığlıkları dinlemekten çok daha iyi olacaktı. Çünkü boğulan birinin çığlıklarını duymak ve aslında yardım edebilecek durumdayken, nöbetçi kulübesi nasılsa bir yere gitmiyordu ve herhangi bir şey olması da mümkün değildi, boğulan kişiye yardım eli uzatmamak korkunç bir şeydi. "Bir koşu gitsem mi? Birisi görür mü? Ah, Tanrım, bir an önce ölse! Yine bağırıyor..."

Bu olayın sürdüğü yarım saat boyunca Er Postnikov kendi kendini yiyip duruyor ve "mantığından kuşku" duymaya başlıyordu. Ne var ki asker, akıllı, görev bilinci taşıyan, mantıklı biri olarak, bir nöbetçinin nöbet yerini terk

etmesi durumunda askeri mahkemeye verileceğini sonra da alayda sıra dayağı çekileceğini, küreğe mahkûm olabileceğini ve hatta "kurşuna dizilebileceğini" çok iyi biliyordu ama kabaran nehirden inlemeler gittikçe yakından geliyor ve hırıltılar ve umutsuz çırpınışlar duyuluyordu.

"Boğuluyorum! Yardım edin!"

Tam da Ürdün çukurunun orada... Bitecek!

Postnikov bir kez daha sağa sola bakındı. Etrafta bir kişi bile yoktu, fenerler rüzgârda sallanıyor, göz kırpıyordu ve rüzgâr adamın çığlıklarını mütemadiyen ona getiriyordu, belki de son çığlığını...

İşte bir su sesi daha, aynı tonda bir çığlık ve suya batma sesleri.

Nöbetçi daha fazla dayanamadı ve nöbet kulübesini terk etti.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Postnikov iskeleye atıldı, küt küt atan yüreğiyle buzun üstünde koştu, sonra suyun üstünde yüzen buza bastı ve hızla boğulmakta olan adama baktı ve tüfeğinin kabzasını uzattı.

Boğulan adam dipçiği yakaladı, Postnikov da süngüden çekerek adamı buzun üstüne çıkardı.

Kurtaran da kurtarılan da sırılsıklam olmuşlardı, kurtarılan adam korkunç bir yorgunluk içindeydi, titriyordu ve olduğu yere yığılıverdi, onu kurtaran Er Postnikov ise onu buzun üzerinde bıraksın mı, yoksa kıyıya çıkarsın mı bir türlü karar veremiyordu, yardıma çağırmak için etrafa bakınmaya başladı. Bütün bunlar olurken kıyıda, içinde Saray Maluller Komutanlığı[5] (daha sonra kaldırıldı) subayının olduğu bir kızak ortaya çıktı.

Tam anlamıyla zayıf karakterli ve hatta biraz düşüncesiz ve hatırı sayılır küstahın biri olduğu rahatlıkla söylenebilecek

5 (Ç.n.) I. Petro döneminde düzenli ordunun kurulmasından sakat kalan, yaşlanan, yaralanan ve savaşa doğrudan katılamayacak durumda olan subay, astsubay ve erler önceleri maaşları devlet tarafından ödenmek üzere manastırlara gönderilmiş ancak sayıları artınca, ilçelerde garnizonlar kurularak buralarda asayişi koruma görevi verilmiştir. Bu bağlamda büyük şehirlerde ve hatta saray içerisinde de küçük garnizonlar oluşturulmuştur.

bu adamın ortaya çıkışının Postnikov için hiç de iyi olmadığı söylenebilir. Kızaktan atlayıp sormaya başladı:

"Bu adam kim... kim bu?"

"Düşmüş boğuluyordu," diye başladı Postnikov.

"Nasıl boğuluyordu? Kim, sen mi? Neden burada?"

Subay daha ne olduğunu kavramadan Postnikov oradan kayboluverdi: Tüfeğini omuzuna asmış nöbet yerine geçmişti.

Subay olanı biteni anlamış mıydı, anlamamış mıydı bilinmez ama daha fazla sormaya yeltenmedi ve kurtarılan adamı kızağına alıp Admiralteyskaya[6] bölgesinin karakolunun bulunduğu Morskaya sokağına doğru gitti.

Subay oradaki nöbetçiye, sırılsıklam adamı sarayın karşısında boğulmak üzereyken, kendi yaşamını da tehlikeye atarak kurtardığını anlatan ifade verdi.

Kurtarılan adam ise sırılsıklam bir halde titreyip duruyor, ne olup bittiğini anlayamıyordu. Korkudan ve korkunç koşullardan kendinden geçmişti ve kendini kimin kurtardığı hiç umurunda değildi.

Uykulu polis sağlıkçısı yanı başında bir şeyler yapıyordu, kalemde ise gazi subayın, aslında, hiç ıslanmadan sudan nasıl çıkmış diye düşünen polisler için oldukça şüpheli görünse de sözlü ifadesi yazıya dökülüyordu. "Cankurtaran" madalyasını almayı arzu eden subay ise olayı tesadüflerin bir araya gelmesiyle açıklıyor ama inanılmayacak bir tarzda ve bağlantısız bir biçimde anlatıyordu.

Bu arada bu konuyla ilgili olarak sarayda da başka şeyler oluyordu.

---

6 (Çn) 1704 yılında I. Petro'nun çizimiyle kurulan tersane ve donanma binası, daha sonra bölgeye de adını vermiştir.

ALTINCI BÖLÜM

Saray nöbetçi amirliği, subayın kurtarılan adamı kızağına aldıktan sonra olanları henüz bilmiyordu. İzmailov subay ve erlerinin bildiği tek şey, nöbet yerini terk eden kendi adamları Postnikov'un adamı kurtarmaya koştuğu ve bunun askeri yükümlülüklerin büyük bir ihlali olduğu dolayısıyla da Er Postnikov'un hemen askeri mahkemeye verileceği, sıra dayağından geçirileceği ve bölük komutanından alay komutanına kadar bütün yöneticilerin ne kendilerini savunabilecekleri ne de karşı çıkabilecekleri kötü bir duruma düşecekleriydi.

Sırılsıklam ve hâlâ titreyen Er Postnikov, kuşkusuz hemen nöbetten alınmış, muhafız bölüğüne getirilmiş ve bizim de ayrıntılı biçimde bildiğimiz, malul subayın kurtarılan adamı kızağına alarak arabacısına karakola çekmesini söyleşine kadar olan biteni samimiyetle N. İ. Miller'e anlatmıştı.

Tehlike gittikçe büyüyor ve kaçınılmaz bir hâle geliyordu. Kuşkusuz malul subay karakolda her şeyi anlatacak, karakol amiri derhal Polis Müdürü Kokoşkin'e[7] iletecek, o da sabahleyin ekselanslarına aktaracak ve olay patlayacaktı.

7 (Çn)Kokoşkin – Rus kadınlarının taktığı ve tavuk ya da horoza benzetilen geleneksel başlık olan kokoşnik sözcüğünden türetilmiş soyadı. Polis Müdürleri üstünde sorguç olan şapka takarlardı.

Öyle çok düşünülecek zaman yoktu, büyüklere haber vermek gerekiyordu.

Nikolay İvanoviç Miller hemen kendi tabur komutanı Yarbay Svinyin'e[8], olabildiğince acil olarak saray muhafız bölüğüne gelmesini ve meydana gelen felaket konusunda önlemler alınmasını rica ettiği acil bir not yolladı.

Bunlar, saat üç civarında olmuştu, Kokoşkin ise ekselanslarına raporunu sabah erkenden verirdi, dolayısıyla düşünmek ve eyleme geçmek için çok az zaman vardı.

8 (Çn) Domuz sözcüğünden türetilmiş soyadı.

YEDİNCİ BÖLÜM

Yarbay Svinyin, Nikolay İvnoviç Miller gibi yumuşak kalpli ve merhametli biri değildi; Svinyin kalpsiz de değildi ama her şeyden önce bir "görev" adamıydı. (Böyleleri hâlâ üzülerek anımsanıyor.) Svinyin sertliğiyle bilinir hatta uyguladığı disiplinle böbürlenmeyi de çok severdi. Sadist birisi değildi ve durduk yerde kimseye acı çektirmek için bahane aramazdı ama birisi görevle ilgili herhangi bir kusur işlediğinde Svinyin acımasız biri olup çıkardı. Suçlunun bu suçu işlemesine yol açan koşulları tartışmayı gereksiz sayar ve görev başında her suç, suçtur ilkesinden yola çıkardı. Bu nedenle muhafız bölüğündeki herkes, Er Postnikov'un nöbet yerini terk ettiği için dişini sıkması gerekeceğini ve onun dayanıp dayanmamasının Svinyin'in umurunda olmayacağını biliyordu.

Bu karargah subayı, hem komutanları hem de Svinyin'e pek sempatiyle bakmayanların da olduğu arkadaş grubunda bu yönüyle çok iyi tanınırdı. O zamanlar "hümanizm" ve benzer kafa karıştırıcı şeyler daha ortaya tam olarak çıkmamıştı. Svinyin, onu eleştirmelerine ya da "hümanistlerin" onu övmelerine tamamen kayıtsız davranırdı. Svinyin'den rica etmek, yalvarmak ya da merhamet dilemek, kesinlikle boş işlerdi. Dolayısıyla o dönemin bütün kariyer yapmış insanları

gibi çelik bir irade gösterirdi, ama Aşil gibi onun da bir zayıf noktası vardı.

Svinyin de iyi başladığı bir kariyere sahipti ve kuşkusuz bu kariyerine özenle dikkat ediyor ve onu, üstüne bir toz dahi konmamasına uğraştığı tören üniforması gibi koruyordu; ne var ki ona emanet edilen taburdan birinin başına gelen bu talihsiz olay bütün birliğinin disiplinine gölge düşürecekti. Askerlerinden birinin insani duyguların etkisiyle yaptığından dolayı tabur komutanının suçlu olup olmadığı, Svinyin'in bu, harika bir şekilde başlayan ve yardımlarıyla devam eden kariyerini destekleyenler tarafından hiç dikkate alınmayacaktı, hatta bir çokları da kendi yakınına yol açmak ya da hamiliğini üstlendikleri bir delikanlıyı ileri sürebilmek amacıyla tökezleyip düşmesi için ayağının altına kütükler uzatacaklardı. Ekselansları tabii ki kızacak ve hemen alay komutanına "subaylarının zayıf" ve "askerlerinin gevşek" olduklarını söyleyecekti. Bütün bunlara neden olan kim? Svinyin. Bu böylece büyüyüp gidecek ve "Svinyin zayıf" söylemi çıkarılmaz bir leke gibi üstüne yapışacaktı. O zaman da kendi çağdaşları arasında dikkate değer biri olamayacak ve portresi Rus devletinin tarihi kişiler müzesinde sergilenemeyecekti.

O dönemde tarih araştırmaları pek yapılmasa da buna inanılıyor, hatta tarih yazılmasına büyük istekle katılıyorlardı.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Svinyin saat üç civarında Yüzbaşı Miller'in acil notunu alır almaz yatağından fırlamış, üniformasını giymiş, telaş ve öfke dolu bir halde Kışlık Saray'ın muhafız bölüğüne gelmişti. Gelir gelmez Er Postnikov'u sorgulamış ve inanılmaz bir olayın meydana geldiğine emin olmuştu. Er Postnikov daha önce bölük komutanı Yüzbaşı Miller' anlattığı gibi bir kez daha bütün içtenliğiyle nöbeti sırasında olan biteni tabur komutanına anlattı. Asker, "Tanrı ve ekselanslarının önünde bağışlanmaz bir şekilde suçlu" olduğunu söylüyor, nöbetçi kulübesinde de beklerken buzun içinde boğulmakta olan adamın sesini duyduğunu, uzun süre göreviyle vicdanı arasında mücadele ettiğini, sonunda bir an geldiğini ve bu mücadeleye dayanamadığını, kulübeyi terk edip buzun üstüne çıktığını ve boğulan adamı dışarı çektiğini ve burada şansına, oradan geçmekte olan Saray Maluller Komutanlığı subayına denk geldiğini anlatıyordu.

Yarbay Svinyin umutsuzluk içindeydi; bütün öfkesini Postnikov'a kusup onun derhal tutuklanarak garnizon hapishanesine götürülmesini söyleyerek, sonra da bu tip "insani" şeylerin askerlik görevine hiç uygun olmadığını belirtip Miller'i iğneleyerek kendini rahatlatabilirdi ama işleri yoluna koymak için bütün bunlar yeterli olmayacaktı. Nöbet

yerini terk etmek gibi bir suç ortada dururken bahane aramak mümkün değildi, dolayısıyla geriye tek bir yol kalıyordu; bu işin ekselanslarından saklanması.

Ancak böyle bir olayın saklanması mümkün müydü?

Görünüşe bakılacak olursa mümkün değildi çünkü boğulan birinin kurtarıldığını yalnız muhafız bölüğü değil, olan bitenleri şimdiye kadar çoktan General Kokoşkin'e ilettiği kesin olan şu kıskanç malul subay da biliyordu.

Ne yapmalı? Kime başvurmalı? Kimden yardım ve destek istemeli?

Svinyin, Büyük Knyaz Mihail Pavloviç'e[9] gidip olup biteni olanca açıklığıyla anlatmayı düşündü. O zamanlar böyle şeyler hep yapılırdı. Ne yapalım Büyük Knyaz varsın o ateşli karakteriyle bağırsın çağırsın. Büyük Knyaz'ın tabiatı böyleydi; ilk ağızda ne kadar çok bağırır ve küserse sonrasında o kadar alçakgönüllü ve merhametli olurdu. Birçok kez böyle olmuştu ve bazen de özellikle yapılırdı. "Kötü söz dayak değil ya", Svinyin de bu işi o yolla halletmek istiyordu ama gecenin bir yarısı saraya gitmek Büyük Knyaz'ı rahatsız etmek uygun muydu? Ancak Kokoşkin ekselanslarına rapor verdikten sonra Mihail Pavloviç'e gitmek de çok geç olurdu. Svinyin bu zorluklar arasında gidip gelirken rahatlamış ve o zamana kadar sislerin arasında kalan başka bir çıkış yolu daha bulmuştu.

9 (Çn) Mihail Pavloviç Romanov (1798-1848) Çar I. Nikolay'ın küçük kardeşi.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Askeri kabullerin arasında, kuşatılmış bir kalenin yıkılmak üzere olan duvarlarından uzaklaşmak yerine tam dibine girmek gibi bir davranış biçimi de vardır. Svinyin, aklına daha önce gelen hiçbir şeyi yapmamaya ve doğruca Kokoşkin'e gitmeye karar verdi.

Polis Müdürü Kokoşkin hakkında Petersburg'da bir çok korkunç ve saçma sapan şey anlatılırdı ama herkes onun olağanüstü bir beceriye sahip olduğunu ve bunu kullanarak "pireyi deve ve kolaylıkla da deveyi pire yapmayı becerdiğini" kabul ederdi.

Kokoşkin aslında çok sert ve tehlikeli biriydi ve herkeste büyük korku uyandırırdı ama bazen de haylaz ve sevimli neşeli bir tip olurdu ki o dönemde askerler arasında bunlardan bol miktarda vardı, o zaman onlardan daha iyi, daha güçlü bir sığınak bulmak mümkün olmazdı. Genel olarak istediği takdirde çok şey yapabilirdi, yapmışlığı da vardı. Svinyin de Yüzbaşı Miller de onu böyle tanıyorlardı, Miller de tabur komutanının bir an önce Kokoşkin'e gitme ve onun yüce gönüllülüğü ile "kıvrak becerisine" sığınmak fikrini destekliyordu, böylece general bu becerisiyle, kendisinin sürekli kaçındığı ekselanslarının öfkelenmesinin önüne geçerek bu saçma durumdan herkesi kurtarabilecekti.

Svinyin kaputunu giydi, gözlerini yukarıya dikip birkaç kez "Tanrım, Tanrım!" dedikten sonra Kokoşkin'e gitti.

Saat artık beşe geliyordu.

ONUNCU BÖLÜM

Polis Müdürü Kokoşkin'i uyandırıp, Svinyin'in çok önemli ve ertelenemez bir iş için geldiğini haber verdiler.

General çabucak kalkıp üzerine bir arkalık[10] geçirip alnını silerek, esneyerek, eğilip bükülerek Svinyin'i karşılamaya çıktı. Kokoşkin, Svinyin'in anlattıklarını büyük bir dikkatle ve sakince dinledi. Bütün açıklamaların ve olayın üstünün örtülmesi ricalarının dile getirilmesi sırasında yalnızca bir kez;

"Asker nöbetçi kulübesini terk edip adamı mı kurtarmış?" diye sordu.

"Aynen öyle," diye yanıtladı Svinyin.

"Ya nöbetçi kulübesi?"

"Bu süre içinde boş kalmış."

"Hmmm, ben de öyle olduğunu düşünmüştüm. Çalmadıklarına memnun oldum."

Svinyin bu sözlerden onun konuyu çoktan bildiğini ve kuşkusuz sabah raporunda bu konuyu ekselanslarına nasıl anlatacağına karar verdiğini, bu kararı da değiştirmeyeceğini anladı. Konuyu bilmemiş olsa, saray nöbetçisinin nöbet

10 (Çn) Türkçe'den Rusça'ya geçen "arkalık", kaftan biçimindeki erkek giysisi anlamındadır.

yerini terk etmesi gibi bir olay, hiç kuşkusuz polis müdürüne daha çok etki ederdi.

Ne var ki Kokoşkin'in haberi yoktu. Malul bir subayın, kurtarılmış bir adamla komisere gelmesinde önemli bir şey görmüyordu. Ona göre yorgun polis müdürünü gecenin bir yarısında uyandıracak kadar önemli bir şey değildi ve üstelik olay, kendi yaşamını tehlikeye atarak boğulan adamı kurtardığını söyleyen malul subayın üstünün başının hiç ıslanmamış olmasıyla komisere oldukça kuşkulu görünmüştü.

Ayrıca olayın kendi bölgesinde olmasına karşın adamı, kendi adamlarının değil bir saray subayının sudan çıkarması da komiserin hiç hoşuna gitmemişti.

Kokoşkin'in sakinliğini açıklamak çok kolaydı; birincisi, günlük işlerinin üstüne geceleyin iki yangının söndürülmesine de katıldığı için çok yorulmuştu, ikincisi de nöbetçi Postnikov'un yaptığı şey polis müdürünü hiç mi hiç ilgilendirmiyordu.

Yine de Kokoşkin hemen gerekli talimatları verdi.

Karakola birini yollayıp komiserin derhal subay ve kurtarılan adamla birlikte yanına gelmesini emretti, Svinyin'den de çalışma odasının önündeki küçük bekleme odasında beklemesini rica etti. Kokoşkin daha sonra kapıyı kapatmadan çalışma odasına geçti, masaya oturup evrak imzalamaya koyuldu ama kısa süre sonra başını ellerinin üstüne koyup uyumaya başladı.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

O zamanlar daha ne telgraf ne de telefon vardı, yukarının acil emirlerini iletmek için dört bir yana Gogol'ün komedisinden çok iyi anımsadığımız "kırk bin kurye" gönderiliyordu.[11]

Bu kuşkusuz telgraf ya da telefon kadar hızlı olmuyordu ama şehirde büyük bir canlanmaya neden oluyor ve yöneticilerin yorulmak bilmez çalışmalarının kanıtı olarak görülüyordu.

Komiser, subay ve de kurtarılan adam soluk soluğa Admiralteyskaya'dan gelinceye kadar sinirli ve enerjik General Kokoşkin uykusunu almış ve kendine gelmişti. Yüzünden ve ruhsal durumundan belli oluyordu bu durum.

Kokoşkin ilgili herkesin odasına gelmesini söyledi, kendisi de Svinyin'i davet etti.

"Tutanak?" diye sordu Kokoşkin diri bir sesle komisere.

Komiser sessizce evrağı uzattı ve fısıldadı:

"Saygıdeğer şahsınıza gizli birkaç şey söylemek için izin vermenizi rica ediyorum."

"Tamam."

11 (Çn) Gogol'ün "Müfettiş" adlı yapıtından yapılan yanlış alıntı. Doğrusu "Otuz beş bin bir kurye."

Kokoşkin pencereye doğru gitti, komiser de onu izledi.

"Nedir?"

Komiserin anlaşılmayan fısıltıları ve generalin net araya girişleri duyuldu...

"Hmmm...Evet! Nasıl bir şey? Olabilir. Islanmadan atlamak için orada duruyorlar. Hepsi bu kadar mı?

"Bu kadar efendim."

General pencereden uzaklaşıp masasına oturdu ve okumaya başladı. Tutanağı içinden okuyor ve ne bir telaş ne de bir kuşku görüyordu, sonra yüksek ve kararlı bir sesle kurtarılana döndü:

"Birader, sen nasıl düştün bakalım suya, tam da sarayın karşısında."

"Suçluyum," diye yanıtladı kurtarılan.

"Evet, evet. Sarhoş muydun?"

"Suçluyum, sarhoş değildim ama biraz içmiştim."

"Suya niye düştün?"

"Buzun yanından geçeyim dedim ama dengemi kaybedip suya düştüm."

"Yani karanlık mıydı?"

"Evet, her taraf zifiri karanlıktı, saygıdeğer efendim."

"Seni kurtaranı göremeyecek kadar mı?"

"Bağışlayın, hiçbir şey göremedim. Sanırım bunlar," dedi subayı göstererek. "Bakamadım öyle korkmuştum ki," diye ekledi.

Demek yatmak yerine sokaklarda sürtüyorsunuz! İyi bakın ve sizi kurtaranı ebediyen unutmayın. Hayırsever bu adam senin için hayatını tehlikeye attı!

"Ömrüm boyunca anımsayacağım."

"Adınız, soyadınız nedir subay bey?"

Subay adını ve soyadını söyledi.

"Duydun mu?"

"Duydum, saygıdeğer efendim."

"Sen Ortodoks musun?"

"Evet, saygıdeğer efendim."

"Vicdanının bir köşesine yaz bunu."

"Yazarım, saygıdeğer efendim."

"Ona dua et ve defol git; daha fazla lazım değilsin."

Kendisini bıraktıkları için sevinç içindeki kurtarılan, yerlere kadar selam verip çıktı.

Svinyin ayakta duruyor ve Tanrı'nın izniyle olayların nasıl da yön değiştirdiğine şaşıyordu.

ON İKİNCİ BÖLÜM

Kokoşkin malul subaya döndü:

"Siz bu adamı hayatınızı tehlikeye atarak mı kurtardınız?"

"Kesinlikle, saygıdeğer efendim."

"Herhangi bir tanık yok, zaten gecenin bir vaktinde olması da mümkün değil?"

"Evet, saygıdeğer efendim, karanlıktı, kıyıda hiç kimse yoktu, nöbetçilerden başka."

"Nöbetçileri hiç anmayalım bile; onların görevi kendi nöbet yerlerini korumaktır, etrafta olan bitene bakmak değil. Tutanakta yazılanlara inanıyorum. Bunlar sizin sözleriniz, öyle değil mi?"

Kokoşkin son sözcükleri sanki tehdit ediyormuş ya da kızıyormuş bir tonda söylemişti.

Ama subay hiç çekinmedi, gözlerini fal taşı gibi açıp, göğsünü ileri çıkararak yanıtladı:

"Benim sözlerim ve tamamen doğru, saygıdeğer efendim."

"Bu davranışınız bir ödülü hak ediyor."

Subay minnetle selam vermeye başladı.

"Teşekkür edecek bir şey yok," diye devam etti Kokoşkin. "Sizin bu fedakarca davranışınızı ekselansları imparatora ileteceğim, göğsünüz belki de bu gün bir madalyayla süslenecek. Şimdi evinize gidin, sıcak bir şeyler için ve hiçbir yere çıkmayın çünkü gerekli olabilirsiniz."

Gazi subayın yüzü ışıldıyordu, selam vererek dışarı çıktı.

Kokoşkin onun ardından bakıp:

"Ola ki ekselansları onu görmek ister," dedi.

"Emredersiniz," diye yanıtladı komiser.

"Artık gidebilirsiniz."

Komiser kapıyı kapatıp çıktı ve alışkanlığı üzere haç çıkardı.

Gazi subay, komiseri aşağıda bekliyordu ve geldiklerinden daha içten bir halde birlikte gittiler.

Polis müdürünün odasında yalnızca Svinyin kalmıştı, Kokoşkin önce uzun süre dikkatle ona bakmış ve sonra sormuştu:

"Büyük Knyaz'a gitmediniz değil mi?"

O zamanlar Büyük Knyaz denilince, herkes bunun Büyük Knyaz Mihail Pavloviç olduğunu bilirdi.

"Doğrudan size geldim," dedi Svinyin.

"Nöbetçi subay kim?"

"Yüzbaşı Miller."

Kokoşkin yeniden Svinyin'e baktı;

"Sanki siz bana başka bir şey anlatmıştınız," dedi.

Svinyin bunun ne anlama geldiğini bile anlamamıştı, susuyordu, Kokoşkin devam etti:

"Neyse önemli değil; rahatınıza bakın."

Görüşme sona erdi.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Gündüz saat birde gazi subay gerçekten de Kokoşkin'e çağrıldı; Kokoşkin oldukça sevecen bir biçimde ekselanslarının, sarayındaki malul subaylar birliğinde böyle uyanık ve fedakar insanlar olmasına çok memnun olduğunu ve ona "cankurtaran" madalyası verilmesini istediğini açıkladı. Kokoşkin kendi eliyle kahramana madalyayı taktı ve kahraman da madalyayla caka satmaya çıktı. İşin böylece kapandığı varsayılabilirdi ama Svinyin bu işte bir haksızlık olduğunu hissediyor ve kendisini yalnızca mettre les points sur les i[12] için çağrıldığını düşünüyordu.

O denli endişeliydi ki üç gün yataklara düştü, dördüncü gün kalkıp Petro'nun Evi'[13]ne gitti ve Kurtarıcı İsa ikonası önünde hayırlı dualar etti, sakinleşmiş olarak evine döndü ve Yüzbaşı Miller'in yanına gelmesi için birini yolladı.

"Tanrı'ya şükür, Nikolay İvanıç," dedi Miller'e, "üzerimizde esen fırtına artık tamamen dindi ve nöbetçiyle olan şanssız olayımız bütünüyle kapandı. Artık sanırım, rahat bir soluk alırız. Hiç kuşku yok ki, bunun için öncelikle Tanrı'ya sonra da General Kokoşkin'e minnet duymalıyız. Onun

12 (Çn) Fransızca; anlamayan birine ayrıntılı biçimde anlatmaya çalışmak

13 (Çn) 1703'de yapılan ahşap bina. Petersburg'da inşa edilen ilk binadır. I. Petro 1708 yılına kadar burada yaşamıştır.

ne kadar kötü ve kalpsiz olduğunu söyleseler de ben onun yüce gönüllüğüne minnettarım, onun becerisine ve iş bilirliğine sonsuz saygım var. Aslında küstahlığını madalyayla değil ahıra çekip parçalara ayırarak ödüllendirmek gereken bu malul düzenbazın böbürlenmelerinden ustaca yararlandı, zaten yapacak başka bir şey de yoktu; bir çok kişiyi kurtarmak için bu gerekliydi ve Kokoşkin de bu işi öyle becerikli bir şekilde halletti ki hiç kimseye en ufak bir leke sürülmedi, tam tersine herkes mutlu ve memnun oldu. Aramızda kalsın ama, güvenilir kaynaklardan öğrendiğime göre, Kokoşkin benim davranışımdan da oldukça memnun olmuş. Hiçbir yere gitmeden doğruca ona gittiğim ve şu madalya alan serseriyle tartışmadığım için mutlu olmuş. Kısacası kimse üzülmedi, her şey tereyağından kıl çeker gibi halledildiği için ileride korkacak bir şey kalmadı ama geriye bizim küçük hesabımız kaldı. Biz de Kokoşkin'i örnek alarak sonrasında bir sorun çıkmaması için kendi açımızdan hesabı kapatmalıyız. Henüz resmi olarak işlem yapmadığımız bir kişi daha var. Er Postnikov'dan bahsediyorum. Hâlâ hapiste yatıyor ve eminim ki başına gelecekleri düşünüp acı çekiyordur. Onun bu acılarına bir son vermek gerek."

"Evet, zamanı geldi," dedi Miller mutlu bir ifadeyle.

"Tabii ki bunu yapmak herkesten önce size düşer; derhal garnizona gidin, bölüğünüzü toplayın, Er Postnikov'u hapisten çıkarın ve bölüğün önünde iki yüz değnekle cezalandırın."

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Şaşıran Miller, madem her şey yoluna girdi o halde er de affedilmeli diye düşünerek , hapiste başına gelecekleri düşünüp dururken zaten yok yere bir sürü acı çeken Er Postnikov'un tamamen affedilmesini rica etmek için Svinyin'e dil dökmeye başlamıştı ki Svinyin birden köpürdü, Miller'in devam etmesine bile izin vermedi.

"Hayır," dedi, "bu işi bırakın; ben daha biraz önce beceriklilikten bahsettim, siz ise büsbütün acemiliğe kaçıyorsunuz! Olmaz!"

Svinyin konuşmasına resmi bir hava vererek kararlı ve kuru bir şekilde ekledi:

"Bu işte siz de çok haklı sayılmazsınız hatta suçlusunuz, çünkü sizde bir askere yakışmayacak bir yumuşaklık var ve karakterinizdeki bu eksiklik komutanız altındakilerin de emir-komuta anlayışını etkiliyor bu nedenle ceza uygulanırken orada bulunmanızı, eksiksiz ve gerektiği gibi yerine getirilmesine göz kulak olmanızı emrediyorum. Olabildiğince acımasız biçimde. Bunun için de değnekleri vuracak erlerin orduya yeni katılan gençlerden seçilmesi talimatını verin çünkü bizim yaşlılar artık şu askeri liberalizm batağına saplanmış durumdalar; sopalamak yerine suçlunun

sırtındaki pireleri kovuyorlar. Ben de gelip suçlunun nasıl cezalandırıldığını izleyeceğim.

Komutanın verdiği emri yerine getirmemek kuşkusuz mümkün değildi ve yumuşak yürekli N. İ. Miller de tabur komutanından aldığı emre harfiyen uymak zorundaydı.

Bölük İzmailov garnizonunun avlusunda toplandı, depodan yeterli miktarda değnek çıkarıldı ve hapisten çıkarılan Er Postnikov, orduya yeni katılan erlerin şefkatli elleriyle bir güzel "halledildi". Askeri liberalizm hastalığına henüz tutulmamış bu erler de tabur komutanının anlattıklarını Postnikov'a bir kez daha *point sur les i* anlattılar. İş bittikten sonra cezalandırılan Postnikov, üzerinde değnek yediği kaputuna konarak alay revirine götürüldü.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

Cezanın uygulandığı bilgisini alan Tabur Komutanı Svinyin hemen babacan bir tavırla revirdeki Postnikov'u ziyaret etti ve cezanın kesinlikle gerekli biçimde uygulandığına memnuniyetle ikna oldu. Yufka yürekli ve sinirleri bozuk Postnikov gerektiği gibi halledilmişti. Svinyin memnun oldu ve cezalıya revirde yatarken rahat etsin diye kendi hesabından bir funt şekerle çeyrek funt[14] çay verilmesini emretti. Ranzada yatan Postnikov çay hakkındaki emri duyunca:

"Çok memnun oldum, efendim, yaptığınız babalığa minnettarım," dedi.

Gerçekten de "memnundu" çünkü hapiste yattığı üç gün boyunca daha kötü bir ceza beklemişti. Şansına, işler yukarıda anlattığımız gibi çok uygun bir şekilde evrilmeseydi o zor günlerde, iki yüz değneğin, askeri mahkemenin ona vereceği cezanın yanında hiç önemi yoktu.

Sonrasında bu olaydan memnun olanların sayısı daha da arttı.

14 (Çn) Eski Rusya'da kullanılan 409.5 gramlık ağırlık ölçüsü.

ON ALTINCI BÖLÜM

Er Postnikov'un üstü örtülen kahramanlığı, sessiz basının bin bir türlü iftira ortamında yaşadığı o dönemde, başkentteki değişik çevrelerde yayıldı. Dilden dile aktarılırken kahramanımızın "Er Postnikov" adı kaybolup gitti ama olayın kendisi öyle bir şişirildi ki ilginç ve romantik bir karaktere büründü.

Güya Petropavlovsk Kalesi tarafından yabancı biri saraya doğru yüzüyormuş, oradaki nöbetçilerden biri de ateş edip yüzücüyü yaralamış, oradan geçmekte olan malul bir subay da suya atlayıp yüzücüyü kurtarmış ve sonunda ikisi de hak ettiklerini almış, biri madalya diğeri de ceza. Bu saçma dedikodu, o dönemde "toplumdaki olaylara" karşı dikkatli ve kayıtsız kalmayan ve Moskovalı Svinyin ailesinden büyük bir lütufla teveccühlerini esirgemeyen piskoposun yaşadığı malikanesine kadar ulaştı.

Ateş edilmesi dikkatli piskoposun gözünden kaçmadı. Gece yüzücüsü de kimdi? Eğer bu bir kaçaksa, kaleden yüzerek kaçan kişiye ateş ederek görevini yerine getiren nöbetçi neden cezalandırılmıştı? Eğer bu kaçak, bir mahkûm değil de Neva'nın dalgalarından kurtarılması gereken esrarengiz biriyse nöbetçi bunu nasıl bilecekti? Demek ki, olanlar, dünyada gevezelik edildiği gibi değildi. Dünyada pek çok

şey abartılır ve gevelenirdi ama kutsal mekanlarda yaşayanlar bütün bunlara daha ciddi biçimde yaklaşır ve toplumda olan bitenleri bütün gerçekliğiyle bilirlerdi.

ON YEDİNCİ BÖLÜM

Svinyin bir keresinde hayır duasını almak için piskoposa gittiğinde, çok saygı değer ev sahibi ona şu "ateş" meselesini açtı. Svinyin içinde hiç de "ateş" edilme gibi bir şeyin olmadığı olayı aynen bizim bildiğimiz gibi anlattı.

Piskopos gerçek hikâyeyi sessizce, gözlerini Svinyin'den hiç ayırmadan, beyaz tesbihini hafif hafif sallayarak dinledi. Svinyin bitirdikten sonra piskopos hışırdayan bir sesle:

"Anlaşıldığı kadarıyla bu işte, her aşamada olmasa da gerçeğin çarpıtıldığı söylenebilir."

Svinyin sustu, sonra da yan çizmeye çalışarak kendisinin değil General Kokoşkin'in ekselanslarına ilettiğini söyledi.

Piskopos sessizlik içinde tesbihini birkaç kez sararmış parmaklarında çevirdi ve:

"Yalanla tam doğru olmayanı ayırmak gerek," dedi.

Yeniden tesbih çekmeye başladı, yeniden sessizlik ve sonrasında o tekdüze konuşma:

"Tam doğru olmayan yalan değildir. Ancak olmamalıdır."

"Gerçekten de öyle," diye konuşmaya başladı yüreklendirilen Svinyin. Beni, kuşkusuz, en çok rahatsız eden şey, görevini ihmal etse de bu askere ceza vermek durumunda kalışım.

Tespih ve tekdüze ses sözünü kesti:

"Görev hiçbir zaman aksatılmamalıdır."

"Evet ama o bunu yüce gönüllülükle ve merhametle, kendi kendisiyle mücadele ederek yaptı; bir insanın hayatını kurtarırken kendi hayatını mahvedebileceğini biliyordu. Bu çok yüce, ulvi bir duygu!"

"Bütün bunlar Tanrı'nın malumudur, insanların tenlerinde çektikleri cezalar onları öldürmez ve bu ceza hem geleneklerimize hem de "Kitaplara" uygundur. Vücuduna yediğin dipçiğin ağrısı, ruhundaki en hafif acıdan bile evladır. Zaten sayenizde fazla da acı çekmemiş.

"Ama "cankurtaran" madalyasından mahrum kaldı.

"Ölen birisini kurtarmak bir hizmet değil, görevdir. Kurtarabilecekken kurtarmayan yasaların gazabına uğrar, kurtaran ise görevini yerine getirir.

Sessizlik, tespih ve tekdüze ses:

"Askerin kahramanlığı uğruna aşağılanması ya da yaralanması, bir madalyayla ödüllendirilmesinden belki de daha hayırlıdır. Ancak her şeyden önemlisi, bu işle ilgili ihtiyatı elden bırakmamak ve olan biten hakkında hiçbir yerde, hiç kimseye bir şey anlatmamaktır.

Anlaşılan piskopos da memnundu.

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

Yüce inançları sayesinde Tanrı'nın sırlarına erişme hakkı verilen o mutlu seçilmişlerin cesaretine sahip olsaydım, ben de belki, Tanrı'nın da, kulu Postnikov'un hareketinden memnun olduğu varsayımını dile getirme cüretini gösterebilirdim. Ne var ki benim inancım o kadar yüce değil ve aklımın bu derece ulvi şeylere ermesine müsaade etmiyor; ben daha çok dünyevi işlerle uğraşıyorum. İyiliği yalnızca iyilik olarak gören ve nerede olursa olsun buna karşılık bir ödül beklemeyen ölümlüleri düşünüyorum. Bana göre, bu doğru ve güvenilir insanlar da, en az, benim bu doğru ve yalın öykümün kutsal bir sabır gösteren uysal kahramanı kadar kutsal sevgiyi doyasıya hak etmişlerdir.

SOYGUNCU

Makaryevo'ya panayıra gidiyorduk. Tarantasımız[1], Tambov işi ve epeyce büyüktü. Beş kişiydik; ben, Nijniy Lomovlu tüccar, Astrahan'dan bir ticaret evinin temsilcisi, bu temsilcinin yanında gezen iki delikanlı ve bir de Golovinşçina köyünden ticaret yapan bir köylü. Ben, tüccar ve temsilci arkada üstü kapalı yerde, delikanlılar karşımızda oturuyordu, köylü ise arabacının yanında gidiyordu. Posta arabasıyla gitmeyi düşünmüştük ama o dönemde General Tsıganov'un[2] (uydurma isim) istasyonları denetiminde tuttuğu P. Eyaletinde gecikebileceğimizi düşünerek vazgeçmiştik. Yönettiği eyalette tilki ve diğer değerli hayvan avıyla uğraşmaktan işlere bakacak zaman bulamıyordu dolayısıyla insanlar da canlarının istediği gibi davranıyorlardı.

Panayır zamanı soygun için en bereketli dönemdi; gelen giden çok olurdu, en fazla da paralı ve uysal bir millet olan tüccarlar gelir giderdi; onlara ne istersen yapabilirdin, paraları vardı ve fazla uzatmadan verirlerdi, canlarından önemli değildi ya nasılsa yeniden kazanırlardı. Evet, Tsıganov'un istasyonlarında suç işlemekten de çekinmezlerdi. "Ne kimliğinden

1 (Ç.n) Tarantas – 19. Yüzyılda Rusya'da yaygın olan dört tekerlekli, dört yolcu taşıyan uzun olması sebebiyle daha az sarsan araba.

2 (Ç.n.) Çingene (Rus.)

bahsediyorsun? Tüküreyim senin kimliğine. Canın ne istiyorsa yaz. Al sana üç ruble, yeni bir kimlik al." Bütün bunları bildiğimizden kiralık arabayla gitmeye karar vermiştik. Yolculuk yine de kolay değildi ama daha iyiydi, en önemlisi de kötü olay beklentisi azdı. Hava açık ve kuruydu, yol dediğin bildiğin şose, yalnızca tekerlek gürültüsü. Hep olduğu gibi kısa sürede tanışıp, yalnızca Rus insanlarına özgü olan yakınlaşma yeteneğiyle yakınlaştık. Bir dakika bile susulmadı öyle ki, mavi pamuklu bir mendille yüzünü örterek uyumaya çabalayan tüccar sürekli olarak bir şeyler homurdanarak bize kızıp durdu. Neyse ki kızgınlığı çok sürmedi ve istasyona varmadan kendi de konuşmaya katıldı. Yol arkadaşlarımızdan en çok, hatta gevezelikleriyle hepimizi bıktıracak kadar, Astrahanlıyla giden gençlerden biri konuşuyordu. Gvozdikov diyorlardı ona. Çok neşeliydi, yüzü de öyle güleçti ama pek öyle akıllı görünmeyen neşeli, sade ve güzel yüzlü biriydi. Bir dakika bile susmuyor ve arkadaşlarına takılıp duruyordu. Gözleri o kadar temiz ve gülüşü o kadar içtendi ki onun bu bitmez tükenmez neşesine bakarken insan usanıyordu. Diğer genç, Gvozdikov'un arkadaşı, kırklı yaşlarında ve gözlerini kapatacak kadar yüzü kapkara kıl içindeydi. İyice kısa kesilmiş kaşları ona tipik bir Rus din adamı havası veriyordu. Zaten kendisi de "koyu bir dindar" gibi yaşadığını söylüyordu. Arkadaşının sataşmalarına sanki zoraki gülüyor ve din ve ahlak konularındaki konuşmalara daha çok dikkat kesiliyordu. Gvozdikov ona "Sarı Gözlü Ayı Balığı" diyordu. Şişman ve uzun boylu, yine Rus usulü kesilmiş oldukça geniş sakallı biri olan temsilci de hani öyle harika olmasa da iyi ve hoşgörülü biriydi. Arabacının yanında oturan köylü ise yol boyunca susmuştu, ara sıra sorduğu net sorulara da neşeli genç iğneli yanıtlar veriyordu.

Arzamas'ta neredeyse bütün gün kaldık ve ancak akşamüzeri yola koyulduk, on beş versta kadar gittikten sonra hava kararmaya başladı, atları değiştireceğimiz köyde ise iyice karardı. Bizi karşılamaya çıkan kadına ilk iş olarak semaver ısmarladık sonra kimi valizini, kimi paketini, kimi de bohçasını aldı, "Sarı Gözlü"yü ise nöbete arabada bıraktık. Kulübeye girdik boğucu bir hava vardı. Masayı girişe çıkarıp merdivenlere oturarak erzaklarımızı açtık. Aynı kadın bir saat sonra üstü yeşillenmiş, musluğu akıtan semaveri getirdi.

"Koşayım mı size?" diye sordu kadın tahta bir bardağı damlayan musluğun altına koyarken.

"Koş, koş bakalım atları, altın yüreklim benim!" dedi Gvozdikov.

"Erkekler nerede? Evde yalnızsın galiba?" diye sordu tüccar.

"Yalnız mı? Niye yalnızız? Tanrı yanımda."

"Demek, seni Tanrı koruyor."

"Başka kim olacak?"

"Hiç erkek yok mu?"

"Erkek mi?"

"Evet."

"Kim? Kaynatam var, kardeşim de yanında, genç çocuk."

"Tek kadın sen misin?"

"Evet. Kaynanamı baharda gömdük, oğlanı da sonbaharda evlendireceğiz."

"İyi de erkekler nerede?"

"Ha! Oğlan daha sabahtan gitti, bir tüccarı götürdü, daha dönmedi, kaynatam ev sahibi ve komşuyla sovuşturmaya, polise gittiler."

"Ne soruşturması?"

"Geçtiğimiz günlerde, ormanda yolcunun birinin çuvalına girmişler."

"Kim girmiş?"

"Kim bilir! Şimdi yollar da sürüyle adam dolaşıyor. Panayır var."

"Çabuk dönerler mi?"

Kadın iki parmağına tükürüp kandilin tütüp duran fitilinin yanık kısmını kopardı.

"Yakında gelmeliler. Daha aydınlıkken gittiler."

Bir iki fincan içmişlerdi ki avlu kapısı gıcırdadı ve konuşmalar duyuldu. Bir dakika sonra uzun boylu, sert ve hatta kızgın suratlı bir adam içeri girdi. Bize selam bile vermeden doğruca kulübeye gitti.

"Myakitka daha gelmedi mi?" diye sordu kadına aceleyle ve kızgın bir sesle.

"Gelmedi."

"Ateş niye yakmıyorsun? Yatıya hazırla."

Yeniden kulübenin kapısında göründü ve bir selam sözü etmeden:

"Arabayı avluya çekmek lazım," dedi.

"Ne avlusu? Gideceğiz."

"Tam da gitme zamanı!" dedi yarım sesle ve kadına dönüp bağırdı:

"Yemek hazırla! Sağır mı oldun?"

"Kavgaya da hazır, görmüyon mu, yapıyorum." diyen kadının sesi duyuldu.

Adam avluya gitti ve oradan yeniden sesler duyuldu. Birkaç dakika sonra samanlığın kapısında yaşlı bir ses:

"Hazır mı, duymuyon mu? Sana hazırla dedim, geliyorlar." dedi.

İçeriye bembeyaz, hafif kambur bir ihtiyar girdi.

"Afiyet olsun, saygı değer tüccarlar!" dedi.

"Buyrun, dedeciğim!" diye yanıtladı temsilci ama o bu daveti lafın gelişi olarak kabul ettiğinden dikkat bile etmedi.

"Gitmek mi istiyorsunuz?" diye sordu ellerini masaya koyarak.

"İstiyoruz."

"Çok mu gerekli?"

"Evet, gerekli."

"Panayıra mı?"

"Evet."

"Gitmek doğru değil," dedi biraz düşünüp, her birimizin gözlerine teker teker bakarak.

"Niye ki?"

"Her yerde dolaşıp duruyorlar."

"Dolaşmak?"

"Yaramazlık ediyorlar, karışan görüşen yok. Bu üçüncü gün Kazakları diktiler. Vadiye bir manga koydular ama dün komşum, kendi arabasıyla, beyin birini götürüyordu; arabanın arkasından indirivermişler.

"Kim?"

"Tanrı bilir."

"Kimse görmemiş mi?"

"Anladığım, bey arkada oturuyormuş karısıyla; fark etmemişler, uşakları da arabacının yanında uyukluyordu herhalde. Kim görecek?"

"Ya arabacı?"

"Evet o da anlaşılan görmemiş."

"Belki gördü?" diye sordu Gvozdikov.

"Kim bilir? Belki de görmüştür. Ne yaparsın kâh düşman kâh bunlar?"

"Neden?"

"Bayramdan," dedi bizi karşılayan kadının kocası aynı hiddetli sesle, elinde fenerle ve dizginle aniden içeri girerken.

Kimse yanıt vermedi. Herkesin keyfi kaçmıştı.

"Büyülenmiş gibi gidiyorlar," diye devam etti adam, kimseye hitap etmeden. "Biraz bekle, diyorsun, nerde! Dinlemek istemiyorlar, onların yüzünden bizim biradere giydirip duruyorlar."

"Niye dövüyorlar?" diye sordu temsilci.

"Git kendin sor."

"Ne oldu, görmedin mi, işitmedin mi, diye soruyorlar sana," dedi yaşlı adam sakince.

"Ne yani! Evet, dedim ve bir yana çekildim."

"Niye ki."

"Herkes sana yükleniyor, öyle de böyle de," dedi yaşlı adam, "herkes istediğini alıyor sonra da görmedim."

"Sen de söyle."

"Ne söyleyecekmişim?" dedi genç adam.

"Doğruyu."

"Doğruyu! Şimdi doğru, birader, yalın ayak başı kabak dolaşıyor.

Kadın içinde bir şeyler yüzen büyük bir tasla kvas getirip masanın ucuna koydu, üç tane tahta kaşıkla bir parça ekmeği bıraktı. İki adamla kadın, kararan havanın göründüğü kapıya dönüp haç çıkarıp yemeye başladılar. Yaşlı adam tüccarın yanına oturdu, genç adamla kadın ayakta yediler. Gvozdikov çay fincanını devirip Sarı Gözlü'yü değiştirmeye çıktı. Sarı Gözlü gelince kendine çay koydu, bir parça şeker ısırdı, iki parmağıyla haç çıkarıp içmeye başladı.

"Gitmek doğru olmaz," dedi ilk fincanı bitirip elini semavere uzatırken.

"Neden?" diye sorduk neredeyse hepimiz birden.

Ev sahipleri konuşmalarımıza hiç dikkat etmeden yemeklerine devam ediyorlardı.

"Geceleri çok tehlikeli, diyorlar."

"Biz beş kişiyiz."

"Beş kişiden korkacaklarını sandın," dedi köylü.

"Seninle altı oluyoruz."

"Bana ne? Ne işim olur? Benim işim yola bakmak."

"Arabacınız nerde, saygıdeğer efendiler?" dedi yaşlı adam. "Arabacınız görmek istediğini görür."

"Bu da ne demek?"

"İşte öyle."

"Yolculara niye haber vermesin ki?"

"Geriye dönerken kime sesleneceğim?" dedi genç adam.

"O zaman niye bağırasın ki zaten?"

"Kendim için."

"Olmaz, dürüst tüccarlar," dedi yaşlı adam. "Size yol vereceksek sizinle ilgilenmek gerek, yoksa onlar bir yerde elinde kalas bekliyor, yanında arkadaşlarıyla gözetliyorlardır. En kötüsünden atlara el korlar."

"Çok saçma!"

"Niye saçmaymış. Hepsi gerçek bunların," diye kestirip attı genç adam.

"Yok, iki gözüm, yok, onlara hiçbir şey yap"amayız, -dedi yaşlı adam.

"Cesur insanlarsınız ama, belli.

"Onlar da cesur. Ne kadar cesur olursan ol, dünyadan cesur olamazsın," dedi yeniden genç adam.

"Dünya nereden çıktı?"

"Dünya mı?"

"Evet."

"İyi düşünüyorsun! Dünyaya ne? Şimdi intikam için benim evi, hatta bütün köyü yaksalar dünya ne yapacak?"

"Bak bak, yakmaya başladılar!"

"Sana bunların gerçek olduğunu kaç kere söyleyeceğiz!"

"Peki ya Kazaklar?"

"Kazaklara ne olmuş? Kendi işlerine bakıyorlar; tavuk yakalayıp karı peşinde koşuyorlar, belki de onlarla ortaklar."

-Hırsızlarla mı?"

Genç adam yanıt vermedi.

"Kim bilir?" dedi onun yerine yaşlı adam. "Biz yalnızca gevezelik ediyoruz, Tanrı bilir. Amirler bilir nasıl birilerini yolladıklarını."

"Anlaşılan burada geceleyeceğiz!" dedi temsilci bize dönerek.

"Ne yapalım, yatacaksak yatarız," dedi hepimiz nerdeyse aynı anda.

Gitmekten hepimiz vazgeçmiştik. Bu durum ev sahiplerinin umurunda değildi, yalnızca genç adam biraz sakinleşmiş gibiydi, iki üç kaşık daha alıp, şimdiye kadar konuştuğundan farklı bir tonda:

"O, yani hırsız seni soymak için köyü mü yaksın? Onun yeri belli, yol; istersen git seni yakalar, sonra bana soracaklar niye tutmadın, niye yakalamadın? Bütün dünya orada olsa da her şeye sen yanıt vermek zorundasın."

"Siz bu adamları hiç görmediniz mi?"

"Görsen ne olacak?"

"Hayır ben, görmek mümkün mü diye sordum."

"Niye görmeyesin? Ayı da bir hayvan, onu da görürsün, insanı niye görmeyesin."

"Sen gördün mü?"

Adam sustu ve kaşığı bıraktı. Kadın kâseyi alıp lapa getirmeye gitti.

"Altı yıl, belki de daha çok," dedi. Tanrı bilir nasıl korkmuştuk.

Hepimiz dinlemeye başladık.

"Bizden on versta kadar ilerde, ana yolun yanında bir köy var, yarın yanından geçeceğiz görürsünüz, bu köyden köylünün biri atını satıyordu. Bizim köylüler atı övüp durdular; sağlıklı, iyi koşar, iyi taşır. O zaman bizim at topallıyor, tam da şimdiki gibi panayır zamanı. İş çok. Sabahın köründe kalktım, yanıma kırk ruble kadar aldım, belki de

daha çok, köyün yolunu tuttum. Ormanın içinden gidiyordum, bir sopa keseyim diye düşündüm, yol düz değil, bir saat sürer. Çalıların arasına bakındım, aşağısı kalın yukarıya doğru incelen bir ağaç gördüm, onu kestim. Hem yürüyor hem de üstündeki dalları ve budakları ayırıyordum, eh, epeyce düzgün bir sopa oldu. Gerekirse bir güzel indiririm diye düşünerek yürüyordum. Üç versta kadar daha yürüdükten sonra, benden otuz adım kadar ilerde tümseğin üstünde birinin oturduğunu gördüm; ayaklarına dolak sarmış, şapkası yok, aynı genç bir papazınki gibi saçları uzamış, üstünde bir kumaş parçası, omuzları açık öylece oturuyordu. Dizlerinin üstünde parça parça olmuş keten bir bez var, parmaklarıyla didikliyor, sanki bir şeyler arıyordu. Geriye, ileriye, etrafa bakındım kimsecikler yok ama tedirgin oldum. Geri mi dönsem diye düşündüm ama işim de var. Aman, dedim, Tanrı'nın dediği olur; Duamı edip ileriye doğru yürüdüm. Bu adama yaklaşınca dizindeki delik deşik bezi silkeledi, baktım, sanki asker elbisesi. Yürüyorum ama yüreğim de güm güm atıyor, iyice yaklaştım. Yanına geldiğimde ayağa kalktı. Elinde bir şey yoktu."

Kadın bir kase lapayı getirip masaya koydu. Adam yeniden haç çıkardı, birkaç kaşık yedikten sonra anlatmaya devam etti:

"Ayakta duruyordu, iyice yaklaştım. Baktım; zavallı biri, çizmeleri param parça olmuş, kaba pamuklu kumaştan kenarları şeritli pantolonu iyice kararmış, tam anlamıyla vahim durumda, üstünde gömlek yerine bir parça keten kalmış, keten dediysem asker işi, yakası tamamen yırtılmış."

"E!"

"Eesi e! Zavallı adam, diye düşündüm. Birden ona acıdım. Anlaşılan asker kaçağı, saklanıyor, diye düşündüm. Benim ortanca birader de asker. Acıdım. Yanına yaklaştığımda etrafına bakınıp alçak sesle: "Tanrı aşkına, bir parça ekmek ver. Dördüncü gündür ağzıma bir lokma bir şey girmedi." dedi. "Ah, birader be! Yanımda hiç ekmek yok." "O zaman bir kapik versen." Bir kapiğe acımam hatta daha çok verirım ama birden korktum. Paralar çizmemin içinde, hem de iyice sarıp sarmalamışım, çıkarıp açmaya çalışsan kim bilir sonra ne olur. Düşman her zaman güçlüdür, diye düşündüm. "Birader, kızma ama bir kapik bile yok." "Yalan söyleme, ver, acı şu Hıristiyan kardeşine." Beni bir düşünce aldı; hem para vermek istiyorum hem de korkuyorum. İşte tam o anda adamı şeytan dürttü ve "Çabuk sökül, yoksa bizimkileri çağırırım" dedi. Bu arada eğilmiş çizmemin içine elini sokmaya çalışıyordu. Sırtı tam önümde geniş bir tahta gibi duruyordu. O zamana kadar hiç olmadığı şekilde ölüm korkusu içimi sardı, düşünmedim bile, sopayı kaldırıp olanca gücümle sırtının ortasına indirdim. Kolları bir yana ayakları bir yana devriliverdi. Kurbağa gibi yere serilip uzandı. Bari bir ses çıkarsa ya da kımıldasa, hiçbir hareket yok. Yalnızca bir kere derin bir nefes aldı, ben de olanca gücümle kaçmaya başladım. Köye kadar hiç durmadım. Öyle bir korkmuştum ki, kızgın bir Tatar görsem bu kadar korkmazdım.

Ev sahibinin atletik vücuduna göz atıp birbirimize bakındık.

"E, geri dönerken ne oldu, orada yok muydu?"

"Yoktu. Ormana süründü herhalde."

"Canını almadın mı yani?"

"Ne zaman? Sonna mı?"

"Hayır vurduğun zaman?"

"Tanrı bilir. Ama içimde hep bir keder kaldı. Ancak böyle olmasını istememiştim ki, bizim yaşlılara da anlattım, papaza günah da çıkarttım. Yaşlılar o zaman susmamı emrettiler, papaz da ayine katılmama izin verdi. "Sen, dedi, bunun sorumlusu değilsin." Yine de ceza verdi. Adamın cesedi ise hiç bulunamadı. Bir süre sustuktan sonra devam etti. "Bir yerlerden bir şey çıkar diye iki yıl korktum durdum ama bir şey çıkmadı. Sır olup kayboldu. Tanrı'nın yardımıyla artık rahatım."

"Peki nereye gitmiş olabilir?" diye sordu bizim köylü.

"Kim bilir, belki gerçekten arkadaşları vardı, alıp götürdüler," dedi yaşlı adam.

Yemek bitmiş, bizde çayımızı içmiştik.

"Gidelim, arabayı içeri çekelim," dedi oğlu babasına ve çıktılar.

"Nerede yatacaksınız?" diye sordu kadın. "Kulübede mi avluda mı?"

"Avluda nerede yatacağız?"

"Aha şurada, samanların üstüne uzanıyor gelenler."

"Ha! Peki, ne yapalım."

Avluya çıktık. Gökyüzünde yıldızlar vardı, hava sıcaktı. Avluda bir inek dolaşıyor, köşede atlar homurdanıyordu. Köylüler arabayı çekip kapıyı kapattılar.

"Saman üstünde mi, tüccarlar?" diye sordu genç adam.

"Evet."

"Buraya gelin."

Ahırın içindeki küçük bir kapıyı açtı, içerisi ağzına kadar güzel kokulu saman doluydu.

"İşte size yatacak yer, girin. Arabadan bir şey alacak mısınız? Bu arada, avluda çok daha güvende olacaksınız, bir iğneniz bile kaybolmaz. Ben de aha şurada yatıyorum."

Samanlığın üstünde, tam kapının yanında, direklerin üstüne konulmuş yüksek yatağı gösterdi.

Birer yastık ve kilim alıp yattık.

Beş dakika sonra samanlıkta yalnızca genizden çıkan sesler ve horultular duyuluyordu. Kuartet çalıyor gibiydi. En önce tüccar başladı kontrbas solosuna. Gvozdikov ona "kağnı gıcırtısı" dedi ama biraz sonra da başka bir havadan kendi başladı. Neyse ki sorun yoktu. Yol yorgunu olan herkes bir güzel uyudu ama akşam anlatılan asker benim rüyama girdi. Ormanda sürünüyor gibiydi, kafası tamamen ölüydü, yeşil bir renge bürünmüştü, gözleri dışına çıkmıştı, dudakları masmaviydi, dili dişlerinin arasından sarkmıştı, burnundan ve gözlerinden kan akıyordu, dili de kan içindeydi. Çizmesinin arasında, tel sarılı el yapımı bir bıçak, Kiev işi bir ağaç haç ve bir parça toprak vardı. Belli ki bu toprağı uzaklardan, kendi diyarından, yaşlı annesi ve babasının oğullarını beklediği, belki genç karısının da beklediği ya da Kazaklarla oynaştığı yerden getirmişti.....

Bekleyin, dostlar, bekleyin.

KÜÇÜK HATA

BİRİNCİ BÖLÜM

Svyatki'[1]de bir akşam, oldukça aklı başında bir grup insanla otururken inanç ve inançsızlık konusu açıldı. Muhabbet, yukarıdaki konuların deist ya da materyalist anlamda irdelenmesi değil önsezi, kehanet ve hatta belki de bir anlamda mucize yaratma yeteneği ve gücü verilmiş insanlardaki inanç üzerineydi. Bir ara ağırbaşlı Moskovalı biri söz alıp konuşmaya başladı:

"Beyler, kimin inançlı kimin inançsız olduğunu yargılamak pek öyle kolay değildir çünkü hayatta öyle şeyler oluyor ki aklımız bu durumlarda rahatlıkla hata yapabiliyor.

Bu girişten sonra bize çok ilginç bir hikâye anlattı, ben de onun sözleriyle size aktarıyorum:

Amcam ve yengem, merhum kahin İvan Yakovleviç'[2]e mutlak surette inanırlardı. Özellikle yengem ona danışmadan hiçbir işe başlamazdı. Önce mutlaka akıl hastanesine gider, ona danışır ve yapacağı işle ilgili hayır duasını esirge-

1 (Ç.n.) Svyatki – Kutsal günler. Hıristiyan Slavlarda İsa'nın doğumu ile vaftiz edilmesi arasında geçen süre. Kökleri pagan kültüre uzanan bu günlerde çeşitli oyunlar oynanır, şölenler düzenlenir, fallar bakılır.

2 (Çn) İvan Yakovleviç Koreyşa (1783-1861) 47 yıl akıl hastanesinde yatan bir meczup. Ancak çoğu kişi onun bir aziz olduğuna inanmaktadır. Tolstoy, Dostoyevski, Bunin gibi yazarlar eserlerinde bu kişiden söz etmişlerdir.

memesini rica ederdi. Amcam aklı başında biriydi ve İvan Yakovleviç'e pek bel bağlamazdı ama o da inanır ve zaman zaman ona hediyeler ve bağışlar götürmeyi eksik etmezdi. Çok zengin değildiler ama durumları bir hayli iyiydi, evlerindeki dükkanlarında çay ve şeker satarlardı. Oğulları olmamıştı, üç kızları vardı: Kapitolina Nikitişna, Katerina Nikitişna ve Olga Nikitişna. Hepsi de kendilerine göre akıllıydı, ellerinden çeşit çeşit iş gelirdi. Kapitolina Nikitişna evliydi, tüccarla değil, çok iyi bir insan olan ve oldukça iyi kazanan, bütün kiliselerin resimlerini yapan bir ressamla. Bu adamdaki tek kötü taraf; dini resimler yapmasının yanı sıra Kurganov'un[3] "Yazılar"ından bazı serbest düşünceleri çok iyi bilmesiydi. Kaostan, Ovidius'tan, Promete'den bahsetmeyi sever ve masallarla günlük yaşamla ilgili yazılanları kıyaslamaya bayılırdı. Eğer bunlar olmasa her şey mükemmel olacaktı. İkincisi de onların çocukları olmuyordu ve bu durum amcamla karısını epey üzüyordu. İlk kızlarını kocaya vermişler, üç yıl geçmesine karşın çocukları hâlâ yoktu. Böyle olunca da diğer kızların kısmetleri de kapanmıştı.

Yengem kızının neden doğurmadığını İvan Yakovleviç'e sormuştu; ikisi de genç, güzel ama çocukları yok?

İvan Yakovleviç şöyle mırıldanmış:

"Gökyüzü ök gök var; göksel gök var."

Onun sözlerini yorumlayanlar yengeme şöyle çevirmişler; aziz peder damadınızın Tanrı'ya dua etmesini söylüyor, damat az inanan birisi olmalı.

Yengem derin bir ah çekmiş: Söylenenlerin hepsi doğruymuş! O günden sonra ressamı inanması için sıkıştırmaya

3 (Ç.n.) N.G. Kuganov'un (1725-1796) Edebiyat, Rus dili ve güncel yaşamla ilgili yazılarının olduğu "Yazılar" kitabı.

başlamış ama onun bir kulağından girmiş öbüründen çıkmış. Hiçbir şey umurunda değilmiş. Hatta perhizde bile bir şeyler atıştırıyormuş ve etraftan onun solucan ve sümüklü böcek yediğine dair dedikodular geliyormuş. Bütün aile aynı evde oturuyormuş ve tüccar soylarında böyle dinsiz birinin olmasından sık sık yakınıyorlarmış.

İKİNCİ BÖLÜM

Yengem bir kez daha çalmış İvan Yakovleviç'in kapısını, bu sefer Tanrı'nın kulu Kapitolina'nın rahmini bereketli kılması diğer kulu Lariy'e de (Ressamın adı buymuş) inanç nasip etmesi için Tanrı'ya yalvarmasını istemiş.

Bu sefer yengemle birlikte amcam da gitmiş.

İvan Yakovleviç anlaşılması imkansız bir şeyler gevelemiş, yanında hizmet eden kadınlar hemen açıklamışlar:

"Şimdi uygun olmadığını söylüyor, siz en iyisi ne istediğinizi söyleyin biz yazıp yarın ona verelim."

Yengem söylemeye, onlar da yazmaya başlamış: "Kapitolina kulunun rahmine bereket, Lariy kuluna da inanç."

Yaşlılar bu kağıdı bırakıp neşe içinde evlerine dönmüşler.

Evde, Kapoçka'nın dışında hiç kimseye bir şey söylememişler, onu da dinsiz kocasına kesinlikle anlatmaması için tembihlemişler. Kocasına daha sevecen ve şefkatli davranmasını da eklemişler. Kocasının İvan Yakovleviç'in inancına inanmaya başlayıp başlamadığına da dikkat etmesi gerektiğini söylemeyi ihmal etmemişler. Ama o tam bir şeytanmış, hani ataların dediği gibi, dünya yansa umurunda olmazmış. Söylenenler onun için eğlencenin ötesine geçmiyormuş. Akşam olunca kayınbabasına gelip "Hadi," diyormuş, "bir saat,

elli iki okuyalım" yani kağıt oynayalım. Ya da yanı başına oturup "Oynarım ama birimiz bayılana kadar" diyormuş.

Yengem bu sözlere dayanamıyormuş bile. Amcam ona "Kaynananı üzme, seni çok seviyor senin için adak adadı." Diyormuş. Damat gülüyor ve kaynanasına:

"Niye böyle şeyler yapıyorsunuz?" diyormuş. Sırf bu yüzden Vaftizci Yahya'nın başının gittiğini bilmiyor musunuz? Dikkat edin, evimizde birinin başına beklenmedik bir uğursuzluk gelmesin.

Bu sözler yengemi daha çok endişelendirmiş ve hemen her gün akıl hastanesinin yolunu tutmaya başlamış. Orada onu teskin ediyor, her şeyin yolunda olduğunu, aziz pederin her gün yazdıkları notu okuduğunu ve kısa süre sonra nottaki her şeyin gerçekleşeceğini söylüyorlarmış.

Bir gün öyle bir şey olmuş ki anlatması bile çok zor.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Ortanca kızı, bakire Kateçka yengem gelip, ayaklarına kapanmış ve hıçkırmaya, ağlamaya başlamış.

Yengem sormuş:

"Neyin var? Kim incitti seni?"

Katya hıçkırıkların arasında yanıtlamış:

"Canım annem, ben de bilmiyorum, nasıl oldu, nereden oldu. Yalnızca bir kere yaptık... Ne olur günahımı babamdan gizleyin."

Yengem doğrudan ona bakıp parmağıyla karnına dokunmuş ve:

"Burası mı?" demiş.

Kateçka yanıtlamış:

"Evet, anneciğim. Nasıl anladınız? Ben kendim bilmiyorum nasıl olduğunu...

Yengem derin bir ah ellerini çırpmış:

"Çocuğum," demiş. "Bilmene de gerek yok. Galiba bu benim hatam, şimdi gidip öğreneceğim."

Hemen arabaya atlayıp İvan Yakovloviç'e koşmuş.

"Gösterin," demiş "aziz pederin bizim kızın rahmine bereket için okuduğu şu kağıdı. Ne yazılmış?"

Oradakiler kağıdı bulup uzatmışlar.

Yengem kağıda bakmış ve şaşırıp kalmış. Ne mi olmuş? Gerçekten de her şey yanlış dua yüzünden olmuş, evli olan kul Kapitolina yerine bekar ve bakire olan Katerina'nın adı yazıyormuş kağıtta.

Kadınlar teskin etmeye başlamışlar:

"Önemli değil! İsimler birbirine çok benziyor, düzeltmek mümkün."

Yengem ise "Hayır, uydurmayın, artık hiçbir şey düzeltemezsiniz, Katya'ya okunmuş okunacağı kadar" diye düşünmüş ve kağıdı paramparça edip atmış.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Asıl korktukları, bunu babalarına nasıl söyleyecekleriydi. Çünkü kızdığında azgın bir boğa gibi kudururmuş. Üstelik babaları Katya'yı pek sevmezmiş, onun sevgili kızı en küçük Olenka imiş, onu el üstünde tutar, en fazla drahomayı ona vereceğini söylermiş.

Yengem düşünmüş taşınmış ama bir başına çözüm bulamayacağını anlamış ve akıl danışmak için ressam damadını çağırmış, olan biteni bütün ayrıntılarıyla anlatmış.

"Sen," demiş, "dinsiz de olsan senin içinde de duygu vardır, lütfen Katya'ya acı ve onun bu günahını saklamamıza yardım et."

Ressamın birden kaşları çatılmış ve sert bir ifadeyle:

"Bağışlayın, karımın annesi olmanıza karşın," demiş, "birincisi beni dinsiz saymanızı kabul edemem, ikincisi de madem bunca süredir İvan Yakovleviç okuyup durmuş, dua etmiş dolayısıyla bu işte Katya'nın nasıl bir günahı olduğunu anlamıyorum. Kateçka'ya kardeşçe duygular taşıyorum ve bu işte hiçbir suçu olmadığını savunuyorum."

Yengem parmaklarını ısırıp ağlıyor bir yandan da:

"Nasıl, nasıl suçu olmaz?" diyormuş.

"Tabii ki yok. Sizin şu kahin işleri kırıştırdı, gidin ona hesap sorun."

"Ondan nasıl hesap sorulur, o bir aziz."

"Madem aziz, o zaman susun. Bana Katya'yı yollayın, üç şişe de şampanya."

Yengem sormuş:

"O niye?"

Damat yeniden:

"Üç şişe şampanya," demiş. "Biri hemen şimdi benim odama, diğerlerini daha sonra söyleyeceğim yere, ama evde hazır olsun, buzun içine yatırın."

Yengem damadına bakmış ve başını eğmiş.

"Tanrı yanında olsun," demiş. "Ben senin yalnızca dinsiz olduğunu düşünürdüm, oysa senin kutsal azizleri resmederken bile içinde hiç duygu yokmuş. Bundan böyle senin yaptığın ikonaların önünde dua etmem.

Damat yanıtlamış:

"İnanç işini bir kenara bırakın; anladığım kadarıyla, doğal olarak bu işte Katina'nın suçu olduğunu düşünüyorsunuz oysa ben kesinlikle bu işin sorumlusunun İvan Yakovleviç olduğuna inanıyorum. Duygu meselesine gelince, Katya'yı şampanyayla atölyeme yolladığınızda görürsünüz."

BEŞİNCİ BÖLÜM

Yengem düşünüp taşınmış ve sonunda Katya'yı şampanya ile ressama yollamış. Katya gözlerinde yaşlar elinde tepsiyle içeri girdiğinde ressam yerinden fırlamış, kızın ellerini tutup ağlamaya başlamış.

"Üzülüyorum, güzelim benim," demiş, "başına gelenlere ancak boşa harcayacak vaktimiz yok, şimdi şu sırrını bütün ayrıntılarıyla anlat bakayım."

Kız bu işi kiminle, nasıl becerdiğini anlatmış, ressam da kızı atölyesinde alıkoyup kapıyı kilitlemiş.

Yengem, gözleri kan çanağı olan damadını görmüş ama bir şey dememiş. Ressam kaynanasına sarılmış, öpmüş ve:

"Hiç korkmayın, ağlamayın," demiş. Nasılsa Tanrı yardım eder.

"Söyle bana," diye fısıldamış yengem, "bu işin suçlusu kim?"

Ressam sevecen bir şekilde parmağıyla tehdit edip:

"İşte bu iyi değil," demiş. "Şimdiye kadar hep beni inançsızlıkla suçlardınız oysa şimdi inancınız sınanmaya alındığında, bakıyorum da çoktan inanmaktan vazgeçtiniz. Hâlâ anlamadınız mı, burada bir suçlu yok, aziz kahinimiz küçük bir yanlışlık yaptı, hepsi bu."

"Zavallı Kateçka nerede?"

"Onu en korkunç ressam büyüleriyle büyüledim, mışıl mışıl uyuyor."

Kapının anahtarını kaynanasına göstermiş.

Yengem, onun, kızı babasının öfkesinden korumak için sakladığını anlayıp damadına sarılmış.

"Bağışla beni," demiş, "duygularını görememişim."

ALTINCI BÖLÜM

Amcam gelmiş ve hep olduğu gibi çay içip konuşmaya başlamış:

"Hadi bir saatliğine elli iki okuyalım."

Oturmuşlar. Bütün kapıları kapatmışlar, ses çıkarmamak için ayak uçlarında yürümeye başlamışlar. Yengem kulağını kapıya dayıyor, içeriyi dinliyor ve habire haç çıkarıyormuş.

Sonunda içerden birisi bağırmış. Yengem hemen kaçıp saklanmış.

"Öğrendim," demiş, "öğrendim sırrı! Şimdi cehennem azabı başlayacak."

Gerçekten de kapı sonuna kadar açılmış ve amcam bağırmış:

"Kürkümü getirin, büyük sopayı da!"

Ressam kayınbabasının ellerini tutup:

"Ne yapıyorsun, nereye?" diyormuş.

Amcam:

"Akıl hastanesine bu azizi gebertmeye!"

Yengem de diğer kapının önünde inliyormuş:

"Koşun," diyormuş, "hemen akıl hastanesine koşun, aziz peder İvan Yakovleviç'i saklasınlar."

Gerçekten de amcam onu öldürecek bir haldeymiş ama ressam damat, onu inancıyla korkutarak durdurmuş.

YEDİNCİ BÖLÜM

Damat kayınbabasına bir kızı daha olduğunu anımsatmış. "Önemli değil," demiş amcam. "Onun kaderi ayrı, ben Koreyşa'yı öldürmeye gidiyorum. Sonra isterlerse hapse atsınlar."

"Ben, seni mahkemeyle tehdit etmiyorum ki," demiş damat, "sen asıl İvan Yakovleviç'in Olga'ya nasıl bir zarar verebileceğini düşün. Alabileceğin en büyük riskten daha tehlikeli!"

Amcam durup düşünmeye başlamış:

"Ne zararı verebilir ki?"

"Kateçka'ya yaptığının aynını."

Amcam şöyle bir bakıp:

"Bırakın saçmalamayı!" diye bağırmış. "Nasıl yapabilir ki?"

Damat yanıtlamış:

"Ee, gördüğüm kadarıyla sen de inançsız birisin, ne istiyorsan onu yap ama sonra kızları suçlama."

Amcam durmuş. Damadı onu yeniden odaya götürmüş ve ikna etmeye başlamış.

"Bana göre," demiş, "en iyisi azizi bir kenara bırakmak ve bu sorunu kendi içimizde halletmek."

Yaşlı adam kabul etmiş ama nasıl halledileceğini bilmiyormuş, bu konuda da damat yardım etmiş:

"İyi düşünceleri öfkeliyken değil sevinçliyken aramalıyız."

"Bu durumda ne sevinci, be birader."

"Elimde iki şişecik şampanya var, onları benimle içmeden tek söz bile etmem. Tamam mı? Benim karakterimi bilirsin."

Yaşlı adam damadına bakıp:

"Tamam, tamam," demiş. "Sonra ne olacak?"

Kısacası anlaşmışlar.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Ressam hemen gereken talimatları vermiş ve geri dönmüş, arkasından da yardımcısı genç ressam elinde şişe ve kadehlerin olduğu tepsiyle içeri girmiş.

İçeri girince ressam kapıyı kapatıp anahtarı cebine koymuş. Amcam bakmış ve her şeyi anlamış. Damat, genç ressama başıyla işaret edince, başını eğip konuşmaya başlamış:

"Suçluyum, bağışlayın ve bizi kutsayın."

Amcam damadına dönüp:

"Onu dövebilir miyim?" demiş.

"Olur ama çok vurma."

"En azından önümde diz çöksün."

Damat, genç ressama fısıldamış:

"Hadi sevdiğin kız uğruna babanın önünde diz çök."

Yeni damat diz çökmüş.

Yaşlı adam ağlamaya başlamış.

"Onu çok mu seviyorsun?"

"Seviyorum."

"Öp bakalım elimi."

İvan Yakovleviç'in küçük hatasını böylece kapatmışlar. Her şeyi bir sır gibi saklamışlar ve ortancanın hamile olduğunu gören küçük kızın da isteklileri ortaya çıkmaya başlamış.

İNCİ KOLYE

BİRİNCİ BÖLÜM

Görmüş geçirmiş bir ailenin evinde oturmuş çay içiyor ve edebiyattan, gerçek dışı ve gerçek olaylardan bahsediyorduk. Bizde bu konuların oldukça zayıf olduğunu ve gittikçe azaldığına üzülüyorduk. Ben de merhum Pisemski'nin oldukça önemli ve ilginç değerlendirmelerinden biri olan, edebiyattaki fakirleşme öncelikle, ticaret için çok önemli ancak edebiyat için aynı derecede zararlı olan demiryollarının artışıyla ilgilidir, düşüncesini dile getirmiştim.

"Artık insan daha çok seyahat ediyor üstelik hızlı ve rahat," diyordu Pisemski, dolayısıyla da çok fazla izlenim sahibi olamıyor, olması için de ne zamanı var, ne de karşısında kimse, her şey çabucacık akıp gidiyor. Sorun da buradan kaynaklanıyor. Eskiden Moskova'dan Kostroma'ya "uzun yol" atlarının çektiği tarantasında ya da "kiralık" atlı bir arabada giderken öyle olurdu ki alçak bir arabacıya düşerdin, yol arkadaşların küstah çıkardı ya da hancı deyyusun tekidir, "aşçısı" ise mutlaka pasaklının biridir, kısacası bir sürü farklı şey görürdün. Ha bir de, şçinin[1] içinde kötü bir şey bulur, yüreğin kaldırmaz da "aşçıya" küfürü basarsan, sana on misliyle yanıt verir; bol bol izlenim edinirsin. Bütün bunlar içinde bir pilav gibi demlenir, dolayısıyla

1 (Ç.n.) Lahana ağırlıklı etli ya da balıklı çorba.

yazdığın zaman da yoğun bir şeyler çıkar ortaya, şimdi ise demiryolunda al tabağını, hiçbir şey sorma; yemek mi zaman yok ki; tık-tık-tık işte tamam, yeniden gidiyorsun; bütün izlenim, uşağının sana hizmet etmesidir hatta keyif için ona küfretmeye bile zaman yoktur."

Konuklardan biri Pisemski'nin ilginç ama haksız olduğunu söyleyip, Dickens'in hayli hızlı seyahat edilen bir ülkede yaşamasına karşın çok şey gördüğünü, izlediğini ve hikâyelerindeki konularının da hiç de zayıf ve yetersiz olmadığını belirtti.

"Onun Svyatki üzerine yazdığı hikâyeler istisnadır. Kuşkusuz ki çok güzeller ama hepsinde bir tekdüzelik göze çarpar, ancak bu konuda yazarı suçlamak mümkün değildir çünkü bu, yazarın kendini oldukça dar bir kalıpta yeterince özgür hissetmediği bir edebiyat türüdür. Svyatki ile ilgili öykülerin, Noel'den Vaftiz'e kadar ki gecelerde geçen olaylarla ilgili olması, hiç olmazsa biraz fantastik olması, zararlı önyargıları az da olsa yargılayan bir kıssadan hisseye sahip olması ve kuşkusuz beklenmedik biçimde neşeli bir sonla bitmesi gerekir. Hayatta bu tür çok şey olmaz bu nedenle yazar da programa uygun bir konu uydurmak ve yazmak zorunda kalır ister istemez. Bu durum da, özellikle Svyatki hikâyelerindeki tekdüzeliği ve yapmacıklığı hemen ortaya koyar.

"Evet ama size bütünüyle katılmıyorum," dedi üçüncü konuk, "bir de" sözcüğünü sık ama yerinde kullanabilen saygıdeğer konuk.

"Bana göre," diye devam etti, "Svyatki hikâyeleri de kendi çerçevesi içinde kalarak değişebilir, kendi zamanını ve ahlaki değerleri yansıtarak ilginç bir tekdüzelik sergileyebilir.

"Bu görüşünüzü neyle destekleyebilirsiniz? Vereceğiniz örnek; hem çağımızın ve çağdaş insanın yansıtıldığı Rus toplumunun çağdaş yaşamında geçen bir olay olacak, hem de bu arada Svyatki hikâyelerinin bütün kurallarına uyacak, yani hafif fantastik olacak, önyargıları yerecek, kederli değil neşeli bitecek, bunu ancak bir örnekle desteklerseniz inandırıcı olur."

"Zor bir şey mi? İsterseniz size böyle bir hikâye anlatabilirim."

"Lütfederseniz. Ancak unutmayın ki bu gerçek bir olay olmak zorunda".

"Ah, kesinlikle emin olabilirsiniz, size benim çok yakınlarımın başından geçen gerçeğin daniskası bir hikâye anlatacağım. Hikâye benim kardeşimle ilgili, sanırım, çok iyi çalıştığını ve bu yüzden iyi bir şöhreti olduğunu, biliyorsunuzdur.

Herkes bunun doğru olduğunu teyit etti, hatta bazıları anlatıcının kardeşinin gerçekten de harika ve saygıdeğer biri olduğunu ekledi.

"Evet, işte ben de, sizin harika dediğiniz bu adamın hikâyesini anlatacağım.

İKİNCİ BÖLÜM

Bundan üç yıl kadar evvel Svyatki'de, görev yaptığı taşradan bana geldi ve sanki başına taş düşmüş gibi bana ve eşime ısrarla "Beni evlendirin" demeye başladı.

Önceleri şaka yaptığını düşündük ama o çok ciddiydi ve ısrarlarına devam ediyordu: "İyilik yapın, evlendirin! Beni yalnızlığın dayanılmaz acılarından kurtarın. Bekarlık hayatı bezdirdi, taşranın dedikoduları ve saçmalıkları bıktırdı, kendi ocağım olsun istiyorum, sevgili karımla kendi lambamın altında oturmak istiyorum. Evlendirin!"

"Dur bakalım hele," diyoruz, "tamam, senin dediğin gibi olsun, Tanrı seni kutsasın, evlen ama bunun için hazırlanmak lazım, senin kalbine uyacak ve senin de onda bir şeyler bulacağın iyi bir kız lazım. Bütün bunlar için de zaman lazım."

O da bize:

"Zamandan bol ne var," diyor. "Svyatki boyunca evlenilmez, siz de bu süre içinde birini bulur aramızı yaparsınız, Vaftiz akşamı da evleniriz ve gideriz."

"E," diyorum, "sen, sevgili dostum, sanki sıkıntıdan biraz kafayı yemişsin. ("Psikopat" sözcüğü o zamanlar pek kullanılmıyordu.) Senin aptallıklarınla uğraşacak zamanım yok, sen burada karımla otur, hayal kurmaya devam et.

Kuşkusuz bütün bunların saçmalık ya da en hafifinden yerine getirilemeyecek heves olduğunu düşünüyordum ama öğlen eve döndüğümde işin epeyce olgunlaştığını fark ettim.

Karım bana:

"Maşenka Vasilyeva bize uğradı," dedi. Elbise almak için eşlik etmemi istemeye gelmiş, ben üstümü değiştirirken onlar da (yani kardeşimle bu kız) çay içtiler, sonrasında kardeşim "İşte muhteşem bir kız! Aramaya falan gerek yok, beni onunla evlendirin!" deyip durdu.

Ben de karıma:

"Tamam, anlaşıldı," dedim. "Kardeşim kesinlikle kafayı üşütmüş."

"Olur mu," dedi karım, "nereden çıkarıyorsun hemen kafayı üşüttüğünü? Önceleri saygı duyduğun şeyleri şimdi niye yadsıyorsun?"

"Neymiş o saygı duyduklarım?"

"Nedensiz bir sempati, gönül kayması."

"İyi de anacığım, beni bunlarla kandıramazsın. Bunların hepsi zamanında güzeldir, içinde kesin olarak bir şey olduğunda gönlün çelinir, yüreğinin ve ruhunun gözle görünür üstünlüğünün itirafından ortaya çıktığında güzeldirler bunlar, peki şimdi ki ne? Topu topu bir dakika gördü ve bütün ömür boyu esarete hazır.

"Sana göre Maşenka'nın kötü neyi var? Tam da senin söylediğin gibi biri; açık fikirli, uysal karakterli, olağanüstü ve sadık kalpli biri. Üstelik, bizimkini de çok beğendi."

"Ne yani!" diye bağırdım, "kızın da mı itiraf etmesini sağladın?"

"İtiraf olmasına itiraf değil ama zaten görünmüyor mu? Biz kadınlar, aşkı daha daha doğmadan anlar ve görürüz."

"Siz," dedim, "çok kötü çöpçatansınız; sizin için önemli olan nasıl olursa olsun evlendirmek, sonrasında ne olacağı sizi hiç ilgilendirmiyor. Bu düşüncesizliğinin sonuçlarından korkman lazım."

"Hiç de korkmuyorum çünkü ikisini de tanıyorum, kardeşinin mükemmel bir insan olduğunu biliyorum, Maşa da çok sevimli bir kız, birbirlerinin mutluluğu için verdikleri sözü tutacaklarından hiç kuşkum yok."

"Nasıl!" diye bağırdım kendimi kaybedip. "Birbirlerine söz de mi verdiler?"

"Evet," dedi karım. "Şimdilik başka sözlerle ama her şey ortada. Sevdikleri şeyler de eğilimleri de uyuşuyor, akşam kardeşinle onlara gideceğim. Sanırım, ihtiyarlar da seveceklerdir kardeşini, sonra da..."

"Sonra ne?"

"Sonrası, nasıl istiyorlarsa; yeter ki sen engel olma."

"Çok iyi. Bu aptallığa karışmamam çok iyi."

"Aptallık falan yok."

"Harika."

"Her şey çok güzel yürüyecek ve mutlu olacaklar."

"Memnun oldum! Yalnız kardeşimin de senin de unutmamanız gereken bir şey var, o da Maşenka'nın babasının herkesçe bilinen bir cimri olması."

"Ne olmuş yani? Kuşkusuz bu söylediğine karşı çıkamam ama bu durum ilerde çok iyi bir eş olacak Maşenka'nın harika bir kız olmasını hiç engellemiyor. Bir çok kez tartıştığımız konuyu yine unuttuğun belli; anımsarsan Turgenyev'in

bütün iyi kadınlarının, hepsinin anne ve babaları pek saygın kişiler değildir."

"Ben ondan bahsetmiyorum. Maşenka gerçekten de olağanüstü bir kız ama babası, büyük kızlarını evlendirirken iki damadını da aldatmış ve hiçbir şey vermemişti onlara, Maşenka'ya da vermeyecektir."

"Bunu nereden bileceğiz? Maşenka'yı hepsinden daha çok seviyor."

"Anacığım, öyle fazla umutlanma; ayağı eşikteki kızın ne kadar sevildiğini iyi biliriz. Babası herkesi aldatır. Aldatmaması mümkün değil; bununla yaşıyor, malını mülkünü faizle yaptığı söylenir. Siz de böyle bir adamdan sevgi ve yüce gönüllülük bekliyorsunuz. Şunu söylemeliyim ki, iki damadı da sahtekar olmasına karşın adam onları da aldattı ve şimdi birbirine düşmanlar, yani çocukluğundan beri abartılı nezaketinden çeken benim bu kardeşimi haydi haydi suya götürür susuz getirir."

"Nasıl yani, susuz getirir?"

"Anacığım sen de benimle mi dalga geçiyorsun?"

"Hayır, ne dalgası."

"Susuz getirmek, ne demektir bilmiyor musun? Maşenka'ya hiçbir şey vermez, olacağı bu işte."

"Ha, demek buymuş."

"Kesinlikle."

"Tabi, tabi! Dediğin mümkün ama drahomasız da olsa becerikli bir eş almanın sana göre "susuz getirmek" anlamına geldiğini hiç düşünmemiştim.

O sevimli kadın mantığını ve alışkanlığını bilirsiniz; konu başka ama ne olur olmaz, ben yine de sana tırnaklarımı geçireyim.

"Kendimden mi bahsediyorum."

"Ya neden?"

"Çok tuhafsın, ma chere!"

"Neden tuhafmışım?"

"Çünkü bunu bizim için söylemedim ki."

"Yani düşünmedin mi?"

"Hayır, kesinlikle."

"Ama aklına geldi."

"Hayır, lanet olsun, aklıma bile gelmedi!"

"İyi de niye bağırıyorsun?"

"Bağırmıyorum."

"Niye lanet okuyorsun, bu nereden çıktı?"

"Çünkü çileden çıkarıyorsun beni."

"Hah işte öyle söylesene! Zengin olsaydım, iyi bir drahomayla gelseydim..."

"Eeee!"

Buna daha fazla dayanamadım merhum ozan Tolstoy'un dediği gibi "Tanrı gibi başlayıp domuz gibi bitirdim"[2] Gücenmiş gibi yaptım, -işin aslında da kırılmıştım- başımı sallayıp çıktım ve çalışma odama geçtim. Kapıyı kapatırken içim öç alma duygusuyla yanıp tutuşuyordu. Tekrar çıkıp:

"Bu alçaklık!" dedim.

Karım ise:

"Mersi, sevgili kocacığım," diye yanıtladı.

2 (Çn) A. Tolstoy'un "Papazın Rüyası" adlı şiirinden.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Nerden çıktıysa bu iş! Üstelik mutlu ve bir anı bile kızgınlıkla geçmeyen dört yıllık evlilik hayatında! Üzücü, acı ve dayanılmaz! Saçmalık! Hem de ne yüzünden! Hepsi kardeşimin suçu. İyi de ben niye bu kadar kızıyor ve köpürüyorum! Koskoca adam, kimden hoşlandığına ve kimle evleneceğine karar verecek durumda değil mi? Tanrım, kendi oğluna bile laf anlatamadığın bir zamanda kardeş kardeşi nasıl dinlesin. Üstelik hangi hakla? İşin özünde bu evlilik işinin nasıl biteceğini kesin olarak söyleyebilecek bir öngörüye sahip miyim? Maşenka gerçekten de harika biri, peki benim karım öyle değil mi? Beni de, Tanrı'ya şükür, kimse alçaklıkla suçlayamaz ama buna karşın, dört yıllık mutlu ve tartışmasız evlilik hayatından sonra şimdi kocakarılar gibi birbirimize giriyoruz. Hem de hiç yere, incir çekirdeğini doldurmayacak şeyler yüzünden.

Vicdanım sızlamaya başladı, karıma da üzüldüm çünkü artık söylediklerine alınmıyor ve her şey için kendimi suçluyordum, bu kederli ve kötü ruh haliyle karımın kendi elleriyle bana diktiği ince pamuklu sabahlığa sarınıp odamdaki divanda uyuya kaldım.

Eşinin elleriyle hazırlanan bu giysi öyle çekici bir şeydi ki! Çok güzel, çok sevecen ve zamanlı ya da zamansız olarak

hem hatalarımızı hem de birden öpmek istediğiniz ve bağışlanmayı dileyeceğiniz o değerli elleri öyle anımsatıyor ki!

"Bağışla beni meleğim, sonunda sabrım taştığı için. Bir daha olmayacak."

İtiraf etmeliyim ki bu düşünceyle uyandım kalkıp çalışma odamdan çıktım.

Evde her yer karanlık ve sessizdi.

Hizmetçiye sordum:

"Hanımefendi nerede?"

"Kardeşinizle birlikte," dedi, "Mariya Nikolayevna'nın babasına gittiler. Şimdi size çay hazırlarım.

"Şuna bak," diye düşündüm, "inadı inat. Ne olursa olsan kardeşimi Maşenka ile evlendirmeyi istiyor. Nasıl istiyorlarsa öyle yapsınlar, Maşenka'nın babası da iki damadını aldattığı gibi onları da aldatsın. Hem de iki düzenbazdan daha beter, ne de olsa benim kardeşim masumiyet ve namus timsali. İyi olacak, kardeşimi de karımı da iyi bir şekilde aldatsın bakalım. İlk işinde eli öyle yansın ki çöpçatanlık yapmak nasılmış öğrensin!"

Hizmetçinin getirdiği çayı aldım ve ertesi güm mahkemede görüşülmeye başlanacak ve beni bir hayli uğraştıracağa benzeyen dava dosyasını okumaya başladım.

Gece geç vakte kadar çalıştım, karımla kardeşim neşe içinde, gece ikide döndüler.

Karım bana dönüp:

"Soğuk rozbifle bir bardak şarap ister misin? Biz Vasilyevlerde yedik de."

"Hayır," dedim. "Minnettarım."

"Nikolay İvanoviç'in cömertliği tuttu, bizi çok iyi ağırladı."

"Demek öyle!"

"Evet, çok neşeli zaman geçirdik, şampanya içtik."

"Şanlısınız!" dedim ama içimden "Demek, bu şeytan, Nikolay İvanoviç, benim kardeşimin iyi bir kısmet olduğunu hemen anlamış, boşuna içki sunmaz. Nişanlılık sona erene kadar onu el üstünde tutacak sonra da gel bakayım buraya."

Karıma hissettiğim duygular yeniden kızgınlaştı, dolayısıyla suçumdan dolayı bağışlamasını istemedim. İşim olmasaydı, şu oynadıkları aşk oyununa katılma hevesim olsaydı yine kendimi tutamaz bir şeylere karışırdım ve sonunda mutlaka birbirimize girerdik, neyse ki şansıma hiç vaktim yoktu. Daha önce sözünü ettiğim dava bizi o kadar uğraştırıyordu ki bayramda bile çalışmak zorunda kalıyorduk bu nedenle eve ancak yemeğe ve uyumaya geliyor, günlerimi ve gecelerimin bir kısmını adalet tanrıçası Femida'nın dizlerinin dibinde geçiriyordum.

Evde işler bensiz de yürüyordu, mahkeme işlerinden kurtulmuş olarak tam arife günü evime döndüğümde, kardeşimin Maşenka'ya götüreceği pahalı hediyelerle dolu muhteşem sepeti görme davetiyle karşıladılar beni.

"Bu da ne ki?"

"Damadın geline hediyeleri," diye açıkladı karım.

"Yaa! Demek oraya kadar gelindi! Kutlarım."

"Tabii ki! Kardeşin seninle bir kez daha konuşmadan teklif etmek istemedi ama bir an önce düğün yapılmasını arzu ediyordu, sen de inadına berbat mahkemende yatıp kalktın. Beklemeye zaman yoktu ve sözlendiler."

"Fevkalade iyi olmuş," dedim, "beklemeye ne lüzum var."

"Sanki kızıyor gibisin?"

"Hiç de kızmıyorum."

"O zaman alay ediyorsun?"

"Alay da etmiyorum."

"Zaten etsen de boşuna olur, senin bütün suratsızlanmalarına karşın çok mutlu olacaklar."

"Elbette," dedim, "hele ki sen garanti ediyorsan... Boşa dememişler, çok düşünen kötü seçer, daha doğrusu seçmez."

"Ne yapalım," dedi karım sepeti kapatırken, "sizin bizi seçtiğinizi düşündüğünüze göre, ama işin aslı bunlar saçmalık."

"Niye saçmalık olsun? Kızlar damat seçmez ki, tam tersine damatlar gelin seçer."

"Evet, nişanlanıyorlar, bu doğru ama hem ihtiyatlı hem de sağduyulu bir seçim söz konusu değildir."

Başımı sallayıp yanıtladım:

"Ne dediğinin farkında mısın? Örneğin ben, seni meziyetlerini bilerek özellikle saygı duyduğum için seçtim."

"Uyduruyorsun."

"Nasıl uyduruyorum?"

"Uyduruyorsun çünkü beni meziyetlerim falan için seçmedin."

"Peki niye seçtim?"

"Benden hoşlandığın için."

"Meziyetlerini nasıl görmezden gelirsin?"

"Gelmiyorum, tabii ki meziyetlerim var ama benden hoşlanmasan benimle evlenmezdin."

Doğru söylediğini hissediyordum.

"Ancak yine de," dedim, "koskoca bir yıl bekledim, size gelip gittim. Niye böyle bir şey yaptım ki o zaman?"

"Beni görmek için."

"Doğru değil, karakterini inceliyordum."

Karım gülmeye başladı.

"Boş boş gülüyorsun işte."

"Hiç de boş değil. Sen sevgili dostum, bendeki hiçbir şeyi incelemedin zaten inceleyemezdin."

"Nedenmiş?"

"Söyleyeyim mi?"

"Lütfen, söyle."

"Çünkü bana aşıktın."

"Öyle olsun ama aşk senin ruhunu görmeme engel olmadı ki."

"Oldu."

"Hayır, olmadı."

"Oldu ve her zaman, herkese engel olur, dolayısıyla uzun süreli bir inceleme gereksizdir. Aşık olduğunuz kadına mantıkla baktığınızı sanıyorsunuz ama işin aslında belli bir yargıyla bakarsınız."

"Ama, evet, nasıl desem... çok gerçekçi."

İçimden ise "Kesinlikle haklı" diyordum.

Karım devam etti:

"Yeter düşündüğün, sonuç iyi oldu işte, hadi üstünü çabuk değiştir, Maşenka'ya gideceğiz: Noeli onlarda kutlayacağız, sonra, onu da, kardeşini de kutlamalısın."

"Çok memnun oldum," dedim ve gittik.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Hediyeler verildi, kutlamalar yapıldı ve düzgün bir şekilde kendimizi şampanyaya verdik.

Düşünmenin, konuşmanın ya da ikna etmeye çalışmanın zamanı çoktan geçmişti. Nikahlarını bekleyen gençlerin mutluluğunu istemekten ve şampanya içmekten başka bir şey kalmıyordu geriye.

Böyle bir ortamda zaman nasıl geçer?

Göz açıp kapayıncaya kadar yeni yıl geldi. Mutluluk beklentileri katlandı. Bütün dünya mutluluk istiyorken biz de onlardan geri kalmadık. Yeni yılı da Maşenkalarda karşıladık, aynı dedelerimizin dediği gibi, "kör kütük" olarak atalarımızı da haklı çıkardık: "Rusların iyi içecekleri var." Tek bir sorun vardı. Maşenka'nın babası drahoma konusunda hâlâ susuyordu ama kızına tuhaf ve benim sonradan anladığım gibi kesinlikle münasebetsiz ve kötü bir hediye vermişti. Yemek sırasında herkesin gözü önünde oldukça iri taşlı inci bir kolye takmıştı kızının boynuna. Bu hediyeye bakan biz erkekler, bunun çok iyi olduğunu bile düşünmüştük.

"Oooo kim bilir kaç paradır? Galiba bu ender şey, zengin soyluların ellerindeki kıymetli şeyleri dükkanlarda satmaya

başlamadığı dönemlerden kalma, zora düşünce de Maşenka'nın babası gibi gizli bir tefeciye güvenmek zorunda kalmış olmalılar."

İnci yuvarlak, iri ve olağanüstü derecede parlaktı. Kolye, kafes denen eski stile göre yapılmıştı; küçük, yuvarlak kefe inci taneleriyle başlıyor sonra Hürmüz incileri gittikçe büyüyor ve irileşiyordu aşağıya doğru fasulye büyüklüğüne ulaşıyordu, tam ortada ise iriliği ve parlaklığıyla insanı büyüleyen üç büyük siyah inci duruyordu. Bu muhteşem hediye, kardeşimin makul hediyelerini tam anlamıyla gölgede bırakmıştı. Başka bir sözle ifade edersek biz, kaba erkeklerin hepsi Maşenka'nın baba hediyesini güzel bulmuş ve babasının kolyeyi takarken söylediği sözleri beğenmiştik. Bu değerli hediyeyi verirken; "İşte sana, kızım öyle bir şey ki, ne güve yer ne hırsız çalar, çalsa da mutlu olmaz. Sonsuza kadar senin." dedi.

Ancak kadınların kendi bakış açıları var; Maşenka kolyeyi alır almaz ağlamaya başladı, karım da bir anını yakalayıp pencere dibinde Nikolay İvanoviç'e laf sokmaktan kendini alamadı. İnci gözyaşı habercisi bir taş olduğundan dolayı yakışıksız ve üstelik yeni yılda verilmesi kabul görmeyen bir hediyeymiş.

Neyse ki Nikolay İvanoviç kolaylıkla işin içinden sıyrıldı.

"Birincisi," diye söze başladı," bunlar boş şeyler, birisi bana Knyaginya Yusupova'nın Gorgibus'tan aldığı inci kolyeyi verse hiç düşünmeden alırım. Hanımefendi, ben de bir zamanlar bu incelikleri ziyadesiyle yaşadım, neyin hediye edilmeyeceğini bilirim. Genç bir kıza firuze hediye edilmez çünkü İranlılara göre firüze, aşk acısından ölenlerin kemiğinden yapılmıştır, evli kadınlara ise ametist avec fleches

d'Amour[3] verilmez ama benim verdiğim bütün ametistleri kadınlar hep aldılar.

Karım gülümsedi. O konuşmaya devam ediyordu:

"Size de hediye etmek isterim. İnci konusuna gelince, inci incinin düşmanıdır. Her inci gözyaşı getirmez. İran incisi var, Kızıl Deniz incisi var, sakin suların, d'eau douce[4] incileri kesinlikle gözyaşı biriktirmez. Duygusal Mary Stuart[5] yalnızca İskoç nehirlerinden gelme perle d'eau douce takardı ama ona uğurlu gelmedi. Ne hediye edileceğini bilirim, siz ise, kızıma verdiğim hediyeden dolayı onu endişelendiriyorsunuz. Bu yüzden size avec fleches d'Amour süslü bir şey hediye etmeyeceğim, size soğuk yüzlü "ay taşı" vereceğim. Sen de, evladım, ağlama ve incini gözyaşı getireceğini çıkar at kafandan. Bu öyle değil. Düğünden sonra sana bu kolyenin sırrını anlatacağım sen de bu batıl inançlardan korkmanın anlamsızlığını göreceksin."

Böylece herkes sakinleşti, Maşenka ile kardeşim Vaftiz'den sonra evlendiler, biz de ertesi gün karımla yeni evlileri ziyarete gittik.

3 Aşk oklarıyla (Fr.)

4 Temiz su (Fr.)

5 (Ç.n.) Mary Stuart 16. Yüzyılda İskoçya kraliçesi. İngiliz kraliçesi I. Elizabet tarafından vatana ihanet ettiği için öldürüldü.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Onları olağanüstü neşeli bir ruh halinde bulduk. Otelde düğün için kiraladığı bölümün kapısını kendisi açan kardeşim bizi kahkahalarla karşıladı.

Bu karşılama bana, düğün gecesi kahramanının mutluluktan çıldırdığı eski bir romanı anımsattı, bunu kardeşime söyleyince:

"Benim de başıma öyle bir şey geldi ki aklın almaz," dedi. "Bugün itibariyle başlayan aile yaşamım, yalnızca, bana sevgili karımın bahşedeceği beklenen sevinci değil aynı zamanda kayınbabamdan da hiç beklenmedik bir mutluluk getirdi.

"Neler oldu bakalım?"

"Girin anlatacağım."

Karım fısıltıyla:

"Anlaşılan yaşlı düzenbaz bunları aldatmış," dedi.

Ben de yanıt olarak:

"Bana ne," dedim.

İçeri girince, kardeşim, sabah erkenden aldıkları mektubu uzattı, şöyle yazıyordu:

"İnci hakkındaki batıl inançlar size kesinlikle zarar veremez, çünkü bu inciler sahte."

Karım öylece oturup kaldı.

"İşte sana, alçak!" dedi.

Kardeşim Maşenka'nın hazırlandığı yatak odasını göstererek:

"Haklı değilsin," dedi. "yaşlı adam kesinlikle dürüstçe davrandı. Mektubu alıp okuyunca gülmeye başladım. Beni üzecek bir şey yok ki! Drahoma peşinde değildim, istemedim de, ben yalnızca kendime eş aradım, dolayısıyla da kolyenin gerçek mi, sahte mi olması hiç umurumda değil. Kolye otuz bin değil de, üç yüz ruble olsa ne olur ki, benim için önemli olan karımın mutlu olması. Beni endişelendiren tek şey, bunu Maşenka'ya nasıl söyleyeceğimdi. Bunu düşünerek pencereye karşı oturdum, bu arada kapıyı kapatmayı unutmuşum. Birkaç dakika sonra geriye döndüğümde karşımda kimi göreyim; elinde bir çıkınla kayınbabam!

"Merhaba," dedi, damatcığım!

Yerimden fırlayıp sarıldım:

"Bu çok iyi! Bir saat sonra size gelecektik oysa siz... Geleneklere ters ama çok sevecen ve değerli."

"Önemli mi, dedi. "Sıra mı gözeteceğiz! Akrabayız. Ayindeydim, sizin için dua ettim ve size kutsal ekmek getirdim."

Yeniden sarıldım ve öptüm.

"Mektubumu aldın mı?" diye sordu.

"Tabii ki aldım."

Gülmeye başladım.

Bana baktı ve:

"Niye gülüyorsun?"diye sordu.

"Ne yapayım? Çok komik."

"Komik mi?"

"Tabii ki komik."

"Getir bakayım şu kolyeyi."

Kolye kutusuyla masanın üstünde duruyordu, alıp ona uzattım.

"Merceğin var mı?"

"Hayır." dedim.

"Önemli değil, bende var. Eski bir alışkanlık, hep yanımda taşırım. Şimdi kilidin sürgüsüne bak bakayım.

"Bakacak ne var ki?"

"Hayır, bak. Belki, seni aldattığımı düşünüyorsundur."

"Kesinlikle düşünmüyorum."

"Hayır, bak, hadi bak!"

Merceği alıp kilidin üstüne bakınca Fransızca mikroskobik yazıyı gördüm: "Bourguignon."

"İncinin gerçekten imitasyon olduğuna emin oldun mu?"

"Evet."

"Peki şimdi ne diyeceksin?"

"Daha önce ne dediysem aynısını. Yani, bu beni ilgilendirmiyor ama sizden bir isteğim olacak..."

"İste, iste!"

"İzninizle bundan Maşenka'ya söz etmeyelim."

"Niye ki?"

"İşte..."

"Ne amaçla? Onu üzmek mi istemiyorsun?"

"Laf aramızda, evet."

"Başka?"

"Yüreğinde babasına karşı en küçük bir kötü duygu oluşmasın istiyorum."

"Babasına karşı mı?"

"Evet."

"Babası için artık o, eski yerine koyamayacağın kesilip alınmış bir dilim ekmek. Onun için önemli olan kocası..."

"Hayır, kalp dediğiniz han değil ki tıkış mıkış olsun, herkese yer vardır orada. Baba sevgisi başka, koca sevgisi başkadır hem bir de, mutlu olmak isteyen koca, karısına saygı duymak için çaba harcamalıdır bunun için de karısının anne ve babasına duyduğu sevgi ve saygıyı korumak zorundadır."

"Yaa, çok pratik bir çözüm!"

Sustu ve parmaklarıyla tabureye vurmaya başladı, sonra yerinden kalkıp:

"Ben," dedi, "sevgili damat, bütün varlığımı kendim kazandım, çok farklı yollarla. Belki dışardan bakıldığında bu yolların çoğu pek övülecek şeyler değil ama benim zamanım öyleydi ve ben başka türlü yapamazdım. İnsanlara fazla inanmam, aşk dediğini de yalnızca romanlarda okuduklarında duydum ama işin aslında herkesin yalnızca para istediğini gördüm. İki damadıma para vermedim, yaptığımın doğru olduğu belgelendi; bana kızıyorlar ve kızlarımı bana göndermiyorlar. Kimin daha doğru olduğunu, onların mı benim mi, bilmem? Ben onlara para vermiyorum onlar ise kalpleri kırıyorlar. Onlara para vermeyeceğim, ama sana veririm! Evet! Hem de şimdi vereceğim!"

Şimdi olanlara bakın!

Kardeşim bize elli bin rublelik üç banknot gösterdi.

"Bunların hepsi karına mı?"

"Hayır," dedi. "Maşa'ya elli bin verdi ben de ona:

"Biliyor musunuz Nikolay İvanoviç," dedim. "bu çok ince bir konu, Maşa için kolay olmayacak, ablaları hiçbir şey almazken sizden bunu alması ablalarının ona kızmasına ve nefret etmesine yol açacak. Hayır, bırakın, paralar sizde kalsın. Gün olur, iyi bir olay diğer kızlarınızla da barışmanıza vesile olur, işte o zaman eşit biçimde dağıtırsınız. Bu para ancak o zaman bize mutluluk getirir. Yalnızca bize... Hayır, lazım değil!"

Yine yerinden kalktı, odada dolaşmaya başladı, yatak odasının kapısında durup bağırdı:

"Marya!"

Maşa sabahlığıyla dışarı çıktı.

"Kutlarım seni" dedi babası.

Maşa babasının elini öptü.

"Mutlu olmak istiyor musun?"

"Tabii ki istiyorum baba ve... umuyorum da."

"İyi... Kendine çok iyi bir koca seçmişsin!"

"Baba ben seçmedim, onu Tanrı bana verdi!"

"Peki, peki. Tanrı verdi ben de üstüne ekliyorum: Mutluluğunu artırmak istiyorum. İşte sana aynı değerde üç banknot. Biri sana, ikisi de ablalarına. Kendin ver ve onlara bağışladığını söyle..."

"Baba!"

Maşa önce babasının boynuna sarıldı, sonra birden yere çökerek hıçkırıklarla dizlerine sarıldı. Baktığımda Nikolay İvanoviç de ağlıyordu.

"Kalk! Kalk!" dedi. Sen halkın dediği gibi artık 'Knyaginya'sın, yerlere kadar eğilip selamlaman uygun değil."

"Kardeşlerim için çok mutlu oldum!"

"Evet, evet... Ben de mutluyum! Artık inci kolyeden korkacak bir şey olmadığını anlamışsındır. Sana bir sır vermeye gelmiştim; hediye ettiğim kolye sahte, çok yakın bir arkadaşım beni aldatmıştı onunla, hem de öyle sıradan biri değil, Rürik ve Gediminoviç [6]soyundan biri. Ancak senin kocan temiz yürekli biri hem de gerçek bir adam, böyle birisi aldatılamaz, insanın içi el vermez!"

"İşte benim öyküm böyle," diye bitirdi arkadaşımız. Yakın bir zamanda olmasına ve gerçek bir hikâye olmasına karşın Svyatki hikâyelerinin her türlü özelliğine uyduğunu düşünüyorum.

6 (Ç.n.) Rürikler; 860 yılında başında olduğu Novgorod knyazlığından yola çıkarak ilk Rus birliğini kuran Rürik hanedanından gelenler. Gediminoviçler; Litvanya, Rusya, Polonya ve Ukrayna'da hüküm süren Litvanyalı sülale.

BİTMEYEN RUBLE

BİRİNCİ BÖLÜM

Büyülü yollarla bitmeyen rubleyi elde etmenin mümkün olduğuna dair bir inanış var, bu öyle bir ruble ki kaç kez verirsen ver, her seferinde aynı şekilde cebinde kalıyor. Ancak bu rubleyi elde etmek için çok büyük zorluklardan geçmek zorundasın. Hepsini anımsamıyorum ama bazısını biliyorum örneğin bunların birisi; kapkara bir kediyi yakalayacak ve birisinin mutlaka mezarlığa çıkması gereken dört yolun kesiştiği bir kavşakta Noel gecesi satmaya götüreceksin.

Burada kediyi öyle sıkı tutacaksın ki kedi durmadan miyavlayacak ve gözlerini fal taşı gibi açacak. Bütün bunları gece yarısından hemen önceki birkaç dakika önce yapacaksın ve o sırada mutlaka biri ortaya çıkar ve seninle pazarlığa başlar. Alıcı bu zavallı hayvan için çok para teklif eder ama senin kesinlikle bir ruble istemen gerekir, ne fazla ne eksik, tamı tamına bir gümüş ruble. Alıcı sürekli olarak daha fazla para önerir ama senin de inatla bir ruble istemen gerekir, sonunda alıcı rubleyi verir ve sen de parayı cebine koyup sıkı sıkıya tutarak hiçbir tarafa bakmadan hızla oradan ayrılırsın. İşte bu ruble, o bozulmayan, harca harca bitmeyen yani kaç kez verirsen ver, her seferinde aynı şekilde cebinde kalan o rubledir. Diyelim ki yüz ruble harcayacaksın, yüz sefer bir ruble verir ve her seferinde cebinde bir ruble bulursun.

Kuşkusuz bu inanç, boş ve gerçek dışı bir şey ama bu bitmeyen rubleyi elde edebileceklerine inanan bir sürü insan var. Küçük bir çocukken ben de inanırdım.

İKİNCİ BÖLÜM

Çocukluğumda bir Noel gecesi dadım beni yatağa yatırırken şimdi köyde bir çoklarının uyumadığını, fallar açtığını, giyinip kuşandığını, büyüler yaptığını ve " bitmeyen rubleye" sahip olduklarını anlattı. Bu işin yaygınlaşmasının nedeni, bu rubleyi elde etmek isteyen insanların artık daha korkusuz olmalarıymış çünkü ıssız bir yerde şeytanla karşılaşıp onunla kara kedi üstüne pazarlık yapmaları gerekiyormuş ama sonunda büyük bir mutluluk onları bekliyormuş. Ne kadar çok şey alınırdı bu bitmek bilmeyen rubleyle! Neler neler yapardım öyle bir param olsaydı! O zamanlar sekiz yaşındaydım, Orel'e ve Kromı'ya gitmiştim ve bizim bağlı olduğumuz kilisenin düzenlediği Noel panayırına tüccarların getirdiği Rus edebiyatının bazı harika örneklerini okumuştum.

Dünyada içi şekerlemeli sarı pryanikler[1], naneli beyaz pryanikler olduğunu ve dikdörtgen ya da sivri şekerler, "acı" denen tatlılar ya da erişte ya da daha kolayı "düdük" denen cevizli ya da kavrulmuş fındıklı olanlar ya da daha zengin cepler için üzümlü ve hurmalıları getirdiklerini biliyorum. Bundan başka general resimleri ve bana hepsi hepsi bir ruble, hem de sıradan gümüş bir ruble verdikleri için satın alamayacağım bir sürü şey görmüştüm. Başıma eğilen dadım ar-

1 (Ç.n) İçine farklı şeyler konularak pişirilen kurabiyeye benzer hamur işi.

tık her şeyin çok farklı olacağını çünkü bitmeyen rublenin ninemde olduğunu ve bana hediye etmeye karar verdiğini ama benim de bu mucize rubleyi kaybetmememem için çok dikkatli olmam gerektiğini çünkü bu rublenin bir de çok kaprisli bir özelliği olduğunu söyledi.

"Nasıl yani?" diye sordum.

"Bunu da ninen anlatır. Şimdi uyu, sabah olunca ninen bitmeyen rubleyi getirip sana nasıl davranman gerektiğini anlatır."

Bu sözle içim içime sığmazken, bitmeyen ruble beklentisi içimi yakmasın diye hemen uyumaya çalıştım.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Dadım beni kandırmamıştı; gece kısacık bir an gibi hiç fark etmeden geçip gitmişti, ninem başında dantelli şeritli başlığıyla yatağın ucunda duruyor ve o güzel ellinde yepyeni, gıcır gıcır, sanki yeni dökülmüş gibi pırıl pırıl parlayan gümüş bir ruble tutuyordu.

"İşte, sana bitmeyen ruble," dedi. "Al ve doğruca kiliseye git. Ayinden sonra biz yaşlılar, Peder Vasili'ye çay içmeye uğrayacağız, sen de tek başına panayıra gidip ne istersen alabilirsin. Pazarlığını yaptıktan sonra rubleni cebinden çıkarıp verirsin, baktığında paran yeniden cebinde olacak."

"Evet, bunları biliyorum," dedim.

Rubleyi avucumda sıkı sıkıya tutuyordum, ninem de anlatmaya devam ediyordu:

"Rublenin geri dönmesi, doğrudur. Bu müthiş bir özellik ama onun bu özelliğini kaybettirmemelisin. Çünkü bu rublenin pek iyi olmayan başka bir özelliği daha var; bitmeyen ruble, kendine ve diğer insanlara yararlı ve gerekli şeyler aldığın sürece cebine geri döner ama, gereksiz şeylere bir kapik bile harcarsan rublen o an ortadan kaybolup gider.

"Tamam, nineciğim," dedim, "bunu söylediğiniz için teşekkür ederim ama neyin gerekli neyin gereksiz olduğunu bilecek kadar büyüdüm."

Ninem başını sallayıp gülümsedi ve bundan kuşku duyduğunu söyledi ama ben onu, zenginler gibi yaşamayı bildiğim konusunda ikna ettim.

"Peki," dedi ninem. "Yine de sana dediklerimi aklından çıkarma."

"Rahat olun. Peder Vasili'ye olağanüstü hediyelerle geleceğimi ve rublemin de hâlâ cebimde olduğunu göreceksiniz."

"Çok memnun oldum, göreceğiz bakalım. Yine de kendine bu kadar güvenme ve gerekli şeyi gereksizden ayırmanın, senin düşündüğün gibi pek öyle kolay olmadığını da unutma."

"Madem öyle panayıra benimle gelemez misiniz?"

Ninem kabul etti ama yanlış yaptığımda beni durdurma ya da bana öğüt verme olanağının olmadığını çünkü bitmeyen rublenin sahibinin başkasından öğüt alamayacağı ve her şeye kendi aklıyla karar vermesi gerektiği konusunda uyardı.

"Ah, sevgili nineciğim," dedim, "bana öğüt verme gerekliliğini hiç duymayacaksınız, yüzünüze baktığımda bana neyin gerekli olduğunu gözlerinizden okurum."

"Madem öyle gidelim."

Ninem, Peder Vasili'ye hizmetçiyi yollayıp daha sonra geleceğini haber verdi ve biz de panayıra yollandık.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Hava güzeldi, hafif nemli bir soğuk vardı; her taraf köylülerin beyaz ayak dolakları, soğan, darı ve koyun kokuyordu. Çok kalabalıktı ve herkes olabildiğince güzel giyinmişti. Zengin ailelerin çocukları babalarından harçlıklarını almış ve öttürerek ortalığı velveleye vermeye başladıkları kil düdüklere harcamışlardı bile. Babalarından bir kapik bile alamayan yoksul çocuklar ise çitin kenarında duruyor ve onlara hayran hayran bakıyorlardı. Onların da bu müzik enstrümanını istediklerini ve gönüllerince öttürmeyi hayal ettiklerini anladım ve ninemin yüzüne baktım.

Kil düdükler hiç de gerekli ve hatta yararlı değillerdi ama yoksul çocuklara düdük almak isteğimle ilgili ninemin yüzünde hiçbir olumsuz ifade yoktu. Tam tersine yaşlı kadının yüzünde büyük bir memnuniyet vardı ve ben de bu ifadeyi, onaylıyor diye kabul ettim. Hemen elimi cebime atıp bitmeyen rublemi tuttum ve tam bir kutu düdük satın aldım, üstüne bana bir sürü de para verdiler. Bozuklukları cebime attığımda elimle kontrol ettim, bitmeyen rublem olduğu gibi yerinde duruyordu. Bu arada bütün çocuklara düdükleri dağıttım, bu yoksul çocuklar birdenbire zenginler gibi mutlu oldular ve bütün güçleriyle öttürmeye başladılar, biz de ninemle ileriye doğru yürürken ninem:

"Çok doğru davrandın çünkü yoksul çocuklar da oynamalı, hoplayıp zıplamalı, onları mutlu etmek için olanaklarını kullananlar, boş yere harcamamış sayılırlar. Bunun kanıtı olarak istersen elini cebine sokup bitmeyen rublene bakabilirsin."

Elimi cebime soktum, bitmeyen rublem yerinde duruyordu.

"Tamam," diye düşündüm, "artık ne olduğunu anladım, şimdi daha cesur davranabilirim."

BEŞİNCİ BÖLÜM

Kumaş ve baş örtüsü satan tezgaha yöneldim ve evdeki hizmetçilerin hepsine, kızlara pembe ve mavi elbiselik kumaş, yaşlılara da baş örtüsü satın aldım; her seferinde elimi cebime atıp rublemi veriyordum ama rublem her seferinde yerinde duruyordu. Sonra kilerci kadının evlenmek üzere olan kızına kırmızı akik kol düğmesi aldım ama alırken tereddüt ettim, neyse ki ninem yine eskisi gibi bakıyordu ve rublem bu alışverişten sonra da yine cebimde duruyordu.

"Geline süslenmek yaraşır," dedi ninem. "Bu her genç kızın hayatındaki en önemli gündür, onu mutlu etmek çok hayırlı bir iş, mutlu insan yeni hayatına daha iyi bir başlangıç yapar ve çoğu şey attığı bu ilk adıma bağlıdır. Bu yoksul genç kızı sevindirmekle çok doğru yaptın.

Sonra kendime bir sürü şekerleme ve ceviz aldım, başka bir tezgahtan bizim çobanın masasında duran bir ilahi kitabının aynısını aldım. Zavallı kadın bu kitabı çok seviyordu ama kadınla birlikte aynı kulübede yaşayan dana yüzünden kitabın başına gelmedik kalmamıştı. Kulübenin içinde can sıkıntısından ne yapacağını bilemeyen danacık ilahi kitabının bütün sayfalarını çiğnemiş, bazı sayfaları da yemişti. Zavallı kadın teselli bulduğu ilahileri okuma olanağından yoksun kalmış ve çok üzülmüştü.

Eski kitabının yerine yenisini almış olmamın kesinlikle lüzumsuz bir davranış olmadığını biliyordum, gerçekten de öyle oldu, elimi cebime attım rublem yerinde duruyordu.

Daha çok şeyler satın almaya başladım. Gerekli gördüğüm her şeyi alıyordum, yalnızca iki şeyi alırken yine ikilem içinde kaldım; birisi, genç arabacımız Konstantin'e güzel bir kemer, ikincisi de neşeli ayakkabıcımız Yegorka'ya garmon aldığımda. Neyse ki rublem yine yerinde duruyordu ve artık ninemin yüzüne bakmıyor, onaylayıcı bakışlarına gereksinim duymuyordum. Panayırın en önemli adamı olmuştum, herkes bana bakıyor, peşimden geliyor ve benden bahsediyorlardı.

"Beyin oğlu Mikolaşa'ya bakın hele! Bütün panayırı satın alabilir, demek bitmeyen rublesi var!"

İçimde o zamana kadar hiç bilmediğim yeni bir şeyler hissediyordum. Herkesin beni tanımasını, herkesin peşimden gelmesini, benden bahsetmesini, benim ne kadar zengin ve iyi olduğumu anlatmasını istiyordum.

Ne var ki bu durum kısa süre sonra rahatsız edici ve sıkıcı gelmeye başladı.

ALTINCI BÖLÜM

Tam o sırada, nereden çıktıysa panayır satıcılarının en şişkosu yanıma geldi ve şapkasını çıkarıp konuşmaya başladı:

"Ben buranın en şişkosu ve en deneyimlisiyim, beni aldatamazsın. Panayırdaki her şeyi satın alabileceğinizi biliyorum, çünkü bitmeyen rubleniz var. Dolayısıyla bununla milleti şaşırtamazsın ama yine de bu rubleyle alamayacağınız bir şey var."

"Tabii ki," dedim, "eğer gerekli bir şey değilse. Kuşkusuz ben de onu alamam."

"Nasıl gereksiz? Gereksiz bir şeyden söz eden kim. Cebinizde bitmeyen ruble olmasına karşın şu sizi çevreleyenlere bir bakın. Kendinize bir sürü şekerleme ve fındık fıstık aldınız, başkaları için de gerekli şeyleri satın aldınız ama aldığınız kişiler sizin bu hayırlı davranışınızı nasıl değerlendiriyor? Sizi çoktan unuttular bile."

Çevreme baktım ve büyük bir şaşkınlıkla, şişko satıcıyla benim dışımda etrafta kimsecikler olmadığını gördüm. Ninem de yoktu, ben de zaten onu unutmuştum, bütün panayır başka bir yere, uzun boylu kara kuru bir adamın çevresine toplanmıştı; yarım gocuğunun üstüne giydiği çizgili yeleğinin cam gibi parlak düğmeleri nereye dönerse o tarafa ışıklar saçıyordu.

Bu uzun, kara kuru adamın tek farkı buydu ama herkes onun peşinden gidiyor ve doğadaki en bulunmaz şeymiş gibi ona bakıyordu.

"Bunda öyle güzel bir şey görmüyorum," dedim yeni arkadaşıma.

"Öyle olsun ama bunun herkesin ne kadar hoşuna gittiğini görmelisiniz. Baksanıza, yeni kemeriyle Konstantin de, garnonuyla Yegorka da, kol düğmeleriyle gelinlik kız da hatta yeni kitabıyla çoban kadın da onun peşinden gidiyor. Düdük öttürüp peşinden koşan çocukları saymıyorum bile."

İyice baktığımda gerçekten de bütün bu insanların cam düğmelinin peşinden gittiklerini, çocukların da düdüklerini onun şerefine öttürdüklerini gördüm.

İçimi bir keder duygusu kapladı. Müthiş bir şekilde üzüldüm ve bu camlı adamdan daha önemli birisi olmam gerektiği arzusu içimi yakmaya başladı.

"Ondan daha iyisini yapamayacağımı mı sanıyorsunuz?"

"Evet, aynen öyle düşünüyorum."

"Peki o zaman, size yanıldığınızı kanıtlayacağım!" diye bağırıp çabucacık cam düğmeli adamın yanına koştum. "Bakın, yeleğinizi bana satmak ister misiniz?"

YEDİNCİ BÖLÜM

Cam düğmeli güneşe doğru döndü, bütün düğmeler ışıl ışıl parıldadı ve:

"Almayı lütfederseniz, tabii ki satarım ama çok pahalıdır."

"Rica ederim bunu düşünmeyin, fiyatını söyleyin yeter."

Kurnazca gülümseyip:

"Gördüğüm kadarıyla," dedi, "yaşınız gereği çok deneyimsizsiniz. Ne olup bittiğinin farkında değilsiniz. Benim yeleğim beş kapik etmez, ne ısıtır ne de ışıldar bu nedenle onu size parasız vereceğim ama üzerindeki her düğme için bana bir ruble vereceksiniz, gerçi bu düğmeler de ne ısıtır ne ışıldar ama zaman zaman etrafa ışıklar yayar ve bu da herkesin hoşuna gider.

"Tamam," dedim. "Her bir düğme için bir ruble vereceğim. Çıkarın yeleği.

"Hayır, önce paraları görelim."

"Peki.

Elimi cebime atıp bir ruble çıkardım, sonra elimi yeniden cebime soktum, cebim boştu. Bitmeyen rublem kaybolmuştu. Geri dönmemişti. Gitmişti, ortadan kaybolmuştu. Herkes bana bakıyor ve gülüyordu.

Acı acı ağlamaya başladım, sonra uyandım...

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Sabah olmuştu; ninem dantelli şeritli başlığıyla yatağın başında duruyor ve elinde her Noel'de bana vermeyi alışkanlık haline getirdiği yepyeni, pırıl pırıl parlayan gümüş bir ruble tutuyordu.

Yaşadıklarımın gerçek değil, rüyada olduğunu anladım ve niye ağladığımı anlatmaya başladım.

"Olsun," dedi ninem, "rüyan bence çok iyi yeter ki sen onu gerektiği gibi anla. Masallarda ve hikâyelerde genellikle gizli bir düşünce vardır. Bitmeyen ruble, bana göre yüce Tanrı'nın doğarken insana bahşettiği yetenektir. İçlerinden birinin mutlaka mezarlığa çıktığı dört yol ağzında gücünü ve aklını kullandığı sürece insanın bu yeteneği artar ve güçlenir. Bitmeyen ruble; gerçeğe hizmete adanmış bir güçtür, insanların iyiliğine harcandığında iyi yürekli ve akıllı insanda bulunan en yüce değerdir. İnsanın yakınlarının gerçek mutluluğu için yaptıklarının hepsi onun manevi zenginliğini hiçbir zaman azaltmaz tam tersine, içinden geldiğince ne kadar çabalarsa o kadar zenginleşir. Kalın gocuğunun üstüne yelek giymiş kişi, boş uğraşlardır, çünkü gocuğun üstüne yelek giymek lüzumsuzdur aynı bizim peşimizden koşturup bizi övmeleri gibi. Boş işler aklı karartır. Bitmeyen rubleye sahip olduğunda yapman gereken daha bir çok şey varken

yaptıklarınla övünmeye başladın ve bana, rüyanda hayat deneyimini tasvir eden bana yüz çevirdin. Başkalarına yapacağın iyilikler yerine sana bakmalarının ve seni övmelerinin peşine takıldın. Tamamen gereksiz cam parçalarını almaya kalktın ve rublen kayboldu. Bunun senin için iyi olduğunu ve gerekli dersi çıkardığını umarım. Hadi şimdi kiliseye gidelim, ayinden sonra rüyanda yoksul insanlara aldığın her şeyi alalım.

"Bir şey hariç, canım nineciğim."

Ninem gülümsedi ve:

"Tabii ki, senin artık cam düğmeli yelek almayacağını biliyorum."

"Hayır, rüyamda kendime aldığım şekerlemeleri de almak istemiyorum."

Ninem düşündü ve:

"Kendini küçük mutluluklardan yoksun bırakman için bir neden görmüyorum," dedi. "Ama, sen bundan daha büyük mutluluk duyacaksan, seni anlarım."

Birden birbirimizi kucakladık, hiçbir şey söylemeden ağlamaya başladık. Ninem o gün bütün paramı başkaları için harcamak istediğimi anlamıştı. Bunu yerine getirince o zamana kadar hiç hissetmediğim ölçüde büyük bir mutlulukla doldu yüreğim. Başkaları uğruna kendimi bu küçük mutluluklardan yoksun bıraktığımda hissettiklerimi, insanlar başka hiçbir şey istemeyeceğin büyük bir mutluluk olarak adlandırıyorlar.

Benim yaşadığım deneyimi herkes kendince yapabilir ve söylediklerimin yalan olmadığını ve tamamen gerçek olduğunu göreceklerinden eminim.

BİR NİHİLİSTLE YOLCULUK[1]

Kim koşturuyor, bu gizemli karanlıkta?
Göethe

1 (Ç.n.) Burada terörist anlamında kullanılmaktadır. Çar II. Aleksandr'ın 1881'de suikastla öldürülmesinden sonra toplumdaki korku duygusunun anlatıldığı en önemli hikâyelerden birisidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

Bir keresinde Noel gecesini trende geçirmek durumunda kalmıştım, tabii ki bir sürü macerayla.

Olay, taşraya uzanan küçük bir demiryolu üzerinde, tam anlamıyla "büyük dünyadan" oldukça uzak bir yerde meydana geldi. Yol tam olarak bitirilmemişti bu nedenle trenler düzensiz bir şekilde geçiyor ve yolcuları da nereye olursa dolduruyorlardı. Hangi sınıfa bilet alırsan al, herkesle aynı yerde gidiyordun.

Büfeler henüz kurulmamıştı; soğuğu hisseden bir çokları yanlarındaki mataralara sarılıyordu.

İnsanın içini ısıtan içecekler, konuşmalara ve muhabbetlere ön ayak oluyordu. Her şeyden çok yol hakkında konuşuluyor ve biz de pek olmadığı kadar hoşgörüyle yaklaşılıyordu.

"Evet, bizi kötü taşıyorlar," dedi bir asker, "ama yine de sağ olsunlar, atla gitmekten daha iyi. Atla bir günde ulaşamazdım ama sabahleyin oradayız, hatta geri bile dönebiliriz. Görevdeki kişiler için, sabah akrabalarını görüp ertesi gün görevinin başına dönmek harika bir şey."

"Ben de aynı şeyi söylüyorum," diye söze karıştı uzun boylu, zayıf bir diyakoz[2] ayağa kalkıp koltuğun arkalığına

2 (Ç.n.) Papaz yardımcısı

dayanarak. "İşte şunların şehrinde bir diyakoz var, sesini kaybetmiş, "Uzun Yıllar" ilahisinde horoz gibi ötüp duruyor. Onlar da beni gece ayinine davet ediyorlar, ben de "Uzun Yıllar"ı mırıldanıp aynı gece köyüme dönüyorum."

Bazıları da, eş ve dostla birlikte atla gitmenin daha iyi olduğunu, istediğin yerde durabildiğini söylüyordu.

"Evet burada bir araya gelmeler öyle uzun sürelik değil, hepsi hepsi bir saatlik," diye araya girdi tüccar.

"Ancak biri size bir saat boyunca yapışırsa ömür boyu anımsanabilir," dedi diyakoz.

"Nasıl yani?"

"Örneğin bir nihilist, tam anlamıyla, her şeyiyle hatta buldog suratlı tabancasıyla."

"Bu polisin işi."

"Herkesi ilgilendirir, çünkü bildiğiniz gibi, hafif bir sarsıntı ve boomm..."

"Bırakın, lütfen, akşam akşam nereden çıkardınız bunu. Bizde adı bile geçmez böyle şeyin."

-Belki tarlada yetişiyordur."

-En iyisi yatalım."

Herkes tüccarı dinleyip uyumaya başladı, ne kadar uyuduğumuzu söyleyemem ama birden bizi öyle bir şey sarstı ki hepimiz uyandık, nihilist vagonda yanımızda duruyordu.

İKİNCİ BÖLÜM

Nereden çıkmıştı? Bu sevimsiz konuğun nereden geldiğini hiç kimse fark etmemişti ama bunun, gerçek, safkan bir nihilist olduğundan hiç kimsenin kuşkusu yoktu, herkesin uykusu bir anda kaçıverdi. Onu tam olarak göremiyorduk çünkü pencerenin yanında, köşede karanlıkta oturuyordu ama aslında bakmaya da gerek yoktu onun olduğu, hissediliyordu.

Bu arada diyakoz kimlik tespiti yapmaya kalkıştı; nihilistin yanından geçip vagonun dış kapısına kadar gitti ve döndüğünde sessizce, içinde mutlaka ya buldog tabanca ya da binamit [3]gizlediği "geniş kol ağzı"nı kesinlikle fark ettiğini söyledi.

Dyakoz oldukça canlı, köy papaz yardımcısı için fazlasıyla bilgili ve meraklı biriydi. Hemen bir sigara alıp nihiliste gitmesi ve ateş istemesi için askeri zorlamaya başladı.

"Siz," diyordu, "sivil değilsiniz, mahmuzlarınız var. Ona öyle bir vurursunuz ki bilardo topu gibi yuvarlanıp gider. Asker adam herkesten cesurdur."

Tren müdüriyetine başvurmanın anlamı yoktu çünkü kondüktör kapıyı üstümüzden kilitleyip çekip gitmişti.

3 (Ç.n.) Dinamit

Asker kabul etti; yerinden kalktı önce pencerenin önünde sonra diğerinin önünde durdu ve nihiliste yaklaşıp sigarasından yakmak istedi.

Gözümüzü dört açmış olanları seyrediyorduk, nihilistin nasıl da kurnazca davrandığını gördük: Sigarasını uzatacağı yerde bir kibrit yakıp subaya uzattı.

Bütün bunlar, soğukkanlı, hızlı ve net ama kayıtsızca ve mutlak bir sessizlikte yapılmıştı. Subay yanan kibriti eline alıp oradan ayrıldı.

Ancak bizim dikkatli ve gerilim dolu bakışlarımız için kibritin çaktığı o bir an yetip artmıştı bile. Bu adamın kesinlikle şüpheli biri olduğu ve yaşının belli olmadığı konusunda hemfikirdik. Aynı, dünkü mü geçen yılınki mi ayırt edemeyeceğin Don nehrinin eğrez balığı gibi. Üstelik kuşkulanacak çok şey vardı; yuvarlak gözlükleri, meymenetsiz şapkası, Ortodokslarınkine benzemeyen din dışı yakalığı ve omuzlarında nihilistler arasında kendine özgü bir "üniforma" sayılan tipik bir şal ama ondaki bizim hiç hoşlanmadığımız şey, suratıydı. Altmışlı yılların Ortodoks nihilistlerininkine benzeyen, şimdilerde ise sahte bir şekilde, nihilistle bir jandarmanın olanaksız karışımını andıran turna balığı tipli kıllı, savaşçı suratı. Genel olarak, armalardaki oğlak suratı benzeri bir şeydi.

Armadaki aslandan bahsetmiyorum, aynen armadaki oğlak. Aristokrat armalarının iki yanını nasıl süslediklerini anımsarsınız; ortada içi boş bir miğfer ve yüzlük ve üzerinde dişini gösteren bir aslan ve oğlak. Sonuncunun öyle huzursuz bir duruşu vardır ki sanki "mutluluk aramıyor ve

mutluluktan kaçmıyor."[4] Üstelik bizim sevimsiz yol arkadaşımızın suratının rengi de bize pek iyi şeyler vaat etmiyordu; tütün rengi saçlar, yeşilimsi bir surat ve "allegro sıdiratto"[5]ya ayarlanan bir metronom gibi oynayan gri gözler. (Kuşkusuz müzikte böyle tempo yok ama nihilist jargon da bu söz kullanılır.)

Şeytan bilir ne olduğunu, o mu birinin peşinde yoksa onun mu peşindeler, anlamak mümkün değil.

4 (Ç.n) Lermontov'un "Yelken" şiirinden tahrif edilmiş alıntı.
"Yazık ki, mutluluk değil aradığı
Ve mutluluk değil kaçtığı"

5 (Ç.n) Allegro sıdiratto, İtalyanca "moderato" ve "sıvışmak" sözcüğüyle türetilen uydurma sözcük. Allegro moderato, müzikte çok hızlı tempo anlamında kullanılmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yerine dönen asker, ona göre nihilistin oldukça temiz giyindiğini, ellerinde eldiven olduğunu ve tam karşısındaki yerde de giysi sepetinin durduğunu söyledi.

Diyakoz hemen o anda bunların hiçbir anlam ifade etmediğini söyledi ve gümrükçü olarak bir yerlerde çalışan kardeşinden duyduğu birkaç ilginç hikâye anlattı.

"Bir keresinde onlara böyle sıradan değil İngiliz kumaşından eldivenli biri gelmiş, araştırdıklarında üçkağıtçının biri çıkmış. Uslu duracağını düşünüp su altındaki hücreye koymuşlar ama o oradan kaçmış.

Herkes üçkağıtçının nasıl kaçtığıyla ilgilenmeye başladı.

"Çok kolay, diye açıklamaya başladı dyakoz. Kendisini boş yere içeri tıktıklarını söylemeye başlamış ve mum istemiş. "Karanlık çok sıkıcı, demiş, mum vermenizi rica ederim, üst kuruldan Kont Loris-Melihov'a kim olduğumu, adalet ve daha iyi bir yer istediğimi yazacağım." Ancak komutan eski tüfekmiş ve onların bütün üçkağıtlarını çok iyi bilirmiş onun için de izin vermemiş. "Buraya düşene aman olmaz" demiş onu yine karanlıkta bırakıp eziyet etmeye devam etmiş. Bizimki ölüp de yerine yenisi atanınca üçkağıtçı, yeni gelenin deneyimsiz olduğunu anlar ve hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlar, hiç değilse yanmış bir parça mum ve bir din kitabı

verilmesini ister. "Kutsal düşünceleri okuyayım da günah çıkarayım" demiş. Yeni komutan ona bir parça mum ve "Ortodoks Düşünceler"[6] dergisini vermiş. Üçkağıtçı da kaçmış.

"Nasıl kaçmış?"

"Mumla kaçmış."

Asker dyakoza bakıp:

"Saçma sapan bir şey anlatıyorsunuz," dedi.

"Hiç de değil, sonrasında soruşturma bile açıldı."

"İyi de mum ne işine yaramış?"

"Şeytan bilir ne işine yaradığını! Adam kaçtıktan sonra hücreyi gözden geçirdiklerinde ne bir delik bulmuşlar ne de kazılı bir yer, mum da yokmuş "Ortodoks Düşünceler" dergisinden de geriye yalnızca koçanı kalmış.

"Ne dediğinizi kulaklarınız duyuyor mu? –dedi aceleyle asker.

"Hiç de uydurma değil, diyorum, soruşturma açıldı ve çok sonra onun kim olduğu ortaya çıkarıldı."

"Peki kimmiş?

"Taşkent yüzünden ortaya çıkan rezillerden biri. General Çernyayev[7] onu beygirle Kokorev'den Bulgarlara beş yüz ruble götürmesi için yollamış ama adam o tiyatro senin bu

6 (Ç.n.) 1860-1891 arasında Moskova'da yayınlanan "Ortodoks Görüş" adlı dini dergi.

7 (Ç.n.) Mihail Çernyayev (1828-1898) Orta Asya fatihi. Taşkent 1865 yılında onun komutası altındaki birliklerce fethedilmiştir. 1876 Osmanlı-Sırp savaşında, Sırp orduları komutanı.
Vasili Kokorev(1817-1889) Vodka ticaretiyle müthiş bir servet yapan milyoner, Bulgarların Osmanlı'ya karşı verdikleri bağımsızlık savaşına Çernyayev aracılığıyla beş yüz ruble yardım yapmıştır.

balo benim dolaşıp durmuş, paraları da kumarda kaybedince kaçmış. Mum yağını sürüp ışık gibi kaybolmuş ortadan.

Asker elini sallayıp diğer tarafa döndü.

Ne var ki dyakoz diğer yolcuları hiç sıkmamıştı; dergi koçanını bırakan kanlı küstahtan şimdiki zamana, yani kuşkulu nihiliste dönüşünü can kulağıyla dinliyorlardı. Dyakoz şöyle diyordu:

"Onun temizliğine aldanmam, şimdi ilk istasyonda durduğumuzda – bu istasyonda bekçinin yaşlı karısı gazyağı şişesinde votka satar – kondüktörü çağıracağım buterşaft[8], onu rahatsız edip sepetinde ne olduğunu görürüz. Bakalım neleri varmış."

"Dikkatli olmak lazım."

"Rahat olun, Tanrı bizimle. Yakarıyorum Tanrı'ya..."

Birden tren hızla duruverdi ve sarsıldık. Çoğumuz ne yapacağını bilmeden haç çıkarmaya başladık.

"Tamam işte," diye bağırdı dyakoz, " istasyona geldik!"

Vagondan çıkıp kayboldu, onun yerine kondüktör içeri girdi.

8 (Çn) Almanca Brüderschaft "Kardeşlik" sözcüğünün bozulmuş hali.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Kondüktör nihilistin tam karşısında durmuş konuşuyordu: "Beyefendi sepetinizi bagaja vermek istemez miydiniz?"

Nihilist ona baktı ve yanıt vermedi.

Kondüktör teklifini yineledi.

İşte o zaman bizim korkunç yol arkadaşımızın sesini ilk kez duyduk. Küstahça:

"İstemiyorum," dedi.

Kondüktör ona böyle büyük parçaların vagona sokulmasına izin verilmediğini açıklamaya başladı.

Dişlerinin arasından yanıt verdi:

"İzin vermemeniz çok iyi."

"O zaman isterseniz bagaja vereyim sepetinizi?"

"İstemiyorum."

"Nasıl olur hem izin verilmemesini haklı buluyor hem de kendiniz yapmıyorsunuz?"

"İstemiyorum."

Konuya balıklama dalan dyakoz daha fazla dayanamadan bağırdı : "Olur mu böyle bir şey!" ama kondüktörün "polis" ve tutanakla tehdit ettiğini duyunca sakinleşti ve gelecek istasyona kadar beklemeye razı oldu.

"Orası koca şehir," dedi bize. "Onu hallederler orada."

Bu inatçı adamın ağzından "istemiyorum"dan başka bir sözcük almak da mümkün görünmüyordu.

Bu işe de dergi koçanı karışmış olmasın?

İş ilginç bir hal alıyordu ve hepimiz sabırsızlıkla bir sonraki istasyonu bekliyorduk.

Dyakoz, şehirdeki eski tüfek jandarmalardan birinin çocuğunun vaftiz babası olduğunu söylüyordu.

"Şimdi orada," diyor, "böğrüne böğrüne girdiler mi içindeki o doyal eğitim[9] nasıl da boşalacak, görürsünüz."

Polis tren daha durmadan içeri girmiş ve sert bir ifadeyle:

"İstasyona gidelim, izninizle sepeti de alalım," dedi.

Adam yine aynı tonla yanıtladı:

"İstemiyorum."

"Kuralları okusanıza!"

"İstemiyorum."

"O zaman istasyon müdürüne açıklarsınız. Şimdi duracağız."

9 (Çn) O dönemde aydınların çoğu dini eğitime dayalı eğitim sistemine karşı çıkıyor yerine doğal bilimlere ağırlık verilmesini istiyorlardı.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Geldik.

İstasyon binası diğerlerinden biraz büyükçe ve ayrı bir yerdeydi: Işıklar ve semaver görünüyordu, peronda ve büfenin cam kapısının ardında jandarmalar duruyordu. Kısacası, gerekli her şey vardı. Gözünüzün önüne getirin: Bütün yol boyunca o kadar kaba davranan bizim nihilist birden, kendi aralarında allegro sidiratto dedikleri hareket tarzında davranmaya başladı. Küçük yolculuk çantasını aldı ve kapıya yöneldi, bunu fark eden dyakoz onun çıkışını usta bir manevrayla önledi. O arada kondüktör, istasyon müdürü ve jandarma da geldi.

"Bu sizin sepetiniz mi?" diye sordu müdür.

"Hayır," dedi nihilist.

"Nasıl hayır?"

"Hayır!"

"Olsun yine de gelin bakalım."

"Kaçamazsın, birader, kaçamazsın," dedi diyakoz.

Nihilisti ve görgü tanığı olarak bizim hepimizi istasyon binasına aldılar, sepeti de oraya getirdiler.

"Ne var bunun içinde?" diye sordu müdür sert bir şekilde.

"Bilmiyorum," dedi nihilist.

Ancak daha fazla uğraşmadılar, sepeti hemen açtılar; içinde mavi renkli yeni bir kadın elbisesi vardı. işte tam o sırada telaşla çığlıklar atan bir Yahudi odaya daldı ve sepetin kendisinin olduğunu, elbiseyi de çok önemli bir kadına götürdüğünü, sepeti vagona, nihilisti kastederek başkasının değil kendisinin koyduğunu söyledi.

Nihilist de vagona birlikte girdiklerini ve sepeti Yahudi'nin taşıdığını, sepeti koyup koltuğun altına kıvrılıp yattığını anlattı.

"Bilet?" diye sordular Yahudi'ye.

"Ne bileti," dedi. "Nereden bilet alınacağını bilmiyordum.

Yahudi'yi alıkoymaya karar verdiler, nihiliste de kimliğini göstermesi emredildi. Nihilist sakince kağıtlarını uzattı, kağıtlara bakan müdür anında tavır değiştirerek odasına davet etti:

"Ekselanslarını bekliyorlar."

Nihilist kapının ardında kaybolunca istasyon müdürü şaşkın bir halde avucuyla ağzını kapayarak saygılı bir şekilde:

"Adam buranın savcısıymış!" dedi.

Herkes büyük bir rahatlık hissedip susmakla yetindi; yalnızca asker yüksek sesle:

"Bütün bunlara şu geveze dyakoz neden oldu!" dedi. "Hani, nerede... Hangi deliğe girdi?"

Ne var ki boşuna bakınıyorduk: "hangi deliğe girdiyse" dyakoz hikâyesindeki üçkağıtçı gibi ortalıktan kaybolmuştu hem de muma bile ihtiyaç duymadan. Galiba gerekmemişti, çünkü hava aydınlanmaya ve şehirde paskalya sabahı kendini göstermeye başlamıştı.

ATEŞLİ YURTSEVER

Yabancı devlet adamlarından merhum III. Napolyon'u Paris'te bir bulvar açılışında, Bismark'ı denizde, Mak-Mahon'u ayrılırken ve bugünkü Avusturya İmparatoru Franz Joseph'i[1] de bira içerken gördüm.

İki yurttaşımın ciddi biçimde tartışmalarına neden olsa da bende en büyük etkiyi Franz Joseph bıraktı.

Bunu size anlatmalıyım.

Yurtdışına üç kez çıktım, ikisinde Petersburg'dan Paris'e bizim ana yoldan başka bir yere uğramadan gitmiştim, üçüncüsünde ise zorunlu olarak yolu uzatıp Viyana'ya uğramıştım. Oldukça saygıdeğer Rus bir kadını ziyaret edecektim.

Mayıs ayı sonları ya da Haziran başlarıydı. Beni Viyana'ya getiren tren öğleden sonra dört gibi gara girdi. Kalmak için ev aramama gerek kalmamış, Kiev'den, beni bir sürü dertten kurtaran tavsiye mektuplarıyla yola çıkmıştım. Gelir gelmez yerleştim ve bir saat sonra üstüme başıma çeki düzen vererek yurttaşımın yanına doğru yola koyulmuştum.

1 (Ç.n.) III. Napolyon (1808-1873) Son Fransız İmparatoru
Bismark (1815-1898) Almanya (Prusya) Başbakanı
Mak-Mahon (1808-1893) Fransa 3. Cumhurbaşkanı
Franz Joseph (1830-1916) Avusturya-Macaristan İmparatoru

O saatte Viyana da kendi üstüne başına çeki düzen veriyordu; hızlı bir yaz yağmuru gelip geçmiş ve masmavi gökyüzünde pırıl pırıl bir güneş ortaya çıkmıştı. Yıkanmış güzel şehir, çok daha güzel görünüyordu.

Rehberimin beni götürdüğü sokaklar epeyce görkemliydi ama Leopoldstadt'a yöneldiğimizde bu görkem belirgin bir şekilde arttı. Binalar büyük, bakımlı ve devasaydılar. Bu binaların birinin önünde duran rehberim aradığım otelin o bina olduğunu söyledi.

Muazzam bir kapıdan Pompei zevkine göre düzenlenmiş geniş bir salona girdik. Bu salonun sağında ve solunda koyu meşeden büyük kapılar vardı; karşıma gelen duvar, kırmızımsı çuhayla harika bir şekilde boydan boya kaplanmıştı. Salonun ortasında iki atın koşulu olduğu bir araba duruyordu, arabacı da üstündeydi.

Bu muhteşem salon aslında "avlu"dan başka bir şey değildi. Ne var ki böyle bir yapıyı ne Petersburg'da ne de Paris'te görmüştüm.

Sağ tarafta kapıcının yeri vardı. Oturduğu bölme de, bir saray görevlisi edasındaki kapıcının kendisi de olağanüstüydü; muazzam büyüklükteki aynalarla süslü vitrin içindeki altın bir uğur böceği gibi oturuyordu. Hemen her tarafı görebilecek bir şekilde yerleşmişti; yanında ise, önemli bir şey için ya da başka bir şey için olsa gerek kordonlu üniformalarıyla üç asistanı duruyordu. Eğer birisini içeri sokmama ya da dışarı atma gibi bir gereklilik olsa bizim kapıcının elini bile oynatmasına gerek olmazdı.

"Tanıdığım burada mı?" soruma, asistanlardan birisi "Burada" diye yanıt verdi, "Onu görebilir miyim?" sorum

üzerine asistan durumu kapıcıya iletti ve o da diplomatik bir havayla kaşını kaldırıp durumu izah etti:

"İşin doğrusu, knyaginyanın sizi kabul edecek durumda olduğunu sanmıyorum, arabası hazır ve saygıdeğer hanımefendi dolaşmaya çıkacaklar. Ancak mutlaka görmeniz gerekiyorsa..."

"Evet," diye sözünü kestim, "mutlaka görmeliyim."

"Bu durumda bir dakika sabretmenizi rica edeceğim."

Gerçek bir diplomatla karşı karşıya olduğum belliydi dolayısıyla bir dakikalık sabır için tartışmaya bile gerek yoktu.

Karşılıklı olarak eğilerek selamlaştık.

Kapıcı, papanın oturduğuna benzer yüksek arkalıklı gotik koltuğunun önünde duran masadaki elektrikli düğmeye bastı, kulağını boruya yanaştırdı ve birkaç saniye sonra bana durumu açıkladı:

"Knyaginya merdivenlerden iniyor."

Beklemeye başladım.

Knyaginya bir dakika sonra, çok eskiden beri tanıdığım ve bu öyküde önemli bir yeri olan yaşlı hizmetçisi Anna Fetisova eşliğinde beyaz mermer merdivenlerde göründü.

Knyaginya beni, kendini diğerlerinden ayıran o her zamanki zarif saygılı hâliyle karşıladı, yemek sonrası gezintisini yapmak üzere olduğunu söyleyip beni de birlikte dolaşmaya davet etti.

Bana Prater'i[2] göstermek istiyordu. İtiraz etmem için bir neden yoktu, yola çıktık; ben knyaginyanın yanında oturuyordum, Anna Fetisova da karşımızda.

2 (Ç.n.) Viyana'daki park. Sözcük anlamı – çayır.

Yurtdışında bizdekinden daha sessiz araba sürüldüğünü iddia edenleri yalanlarcasına Viyana sokaklarından oldukça gürültülü biçimde geçiyorduk. Atlar bakımlı ve güçlü, arabacı da işinin ehliydi. Viyanalılar iki atın çektiği arabayı oka bağlı dizginle, aynı Polonyalılar gibi ustaca ve beceriyle sürüyorlardı. Bizim arabacılar böyle sürmeyi beceremezler. Dizginlere öyle yükleniyor öyle geriyorlar ki Viyana ve Krakow'da fazlasıyla olan "eğimlerde" atlar kendi başlarına hiç hareket edemiyorlardı.

Daha etrafa bakamadan Prater'e gelmiştik.

Bu parkı anlatmak için en ufak bir çaba içerisine bile girmeyeceğim yalnızca önümüzdeki sahnenin tam olarak anlaşılması için gerekli şeyleri söyleyeceğim.

Şiddetli bir yağmur sonrasında saatin beş gibi olduğunu hatırlatayım. Taze bir ıslaklık hâlâ her yeri kaplamıştı duruyordu; Çakıl döşeli yol kahverengi gibi görünüyor, ağaçların yapraklarında hâlâ su damlaları parlıyordu.

Hava oldukça nemliydi, bu nem yüzünden mi yoksa saat henüz erken olduğundan mı bilmem, parkın içinde geçtiğimiz bütün yollar tenhaydı. Tek tük omuzlarında tırmık ya da kürek olan bahçıvanla karşılaşıyorduk, başka da kimseler yoktu; ama benim iyi yürekli ev sahibem, parkın bu kısmından yani beyaz kısmından başka bir de Kalbs-Prater yani "Dana Çayırı" denen ve Viyana'nın alt kesiminin dolaştığı *kara* kısmı olduğunu anımsadı.

"Buranın ilginç olduğu söylenir," diyen knyaginya arabacıya Kalbs-Prater'e çekmesini söyledi.

Arabacı gırtlaktan gelen sesiyle "ouuv" diye bağırıp sola çekti, kamçısını şaklattı ve altımızdaki toprak sanki oturmaya

başladı; sanki bir yere iniyor, düşüyor ve alt düzeyle eşitleniyormuş gibiydik.

Ortam insanlarla müthiş bir uyum içindeydi.

Manzara anında değişmişti: ağaçlıklı yollar daralmıştı, temizlik de bile fark göze çarpıyordu, kumların üstünde ve ağaçların arasında kağıt parçaları görünüyordu. Buna karşılık insanlar ortaya çıkmaya başlamıştı, yayalar, Viyana salam satıcıları, sonra da kalabalık. Bazıları çocuklarla kümelenmişti. Nem buradaki kalabalığın anlaşılan pek umurunda değildi, yalnızca değerli zamanlarının bir anını bile kaybetmek istemiyorlardı.

İnsan evlendiğinde geceler kısa gelir, Fransızlar gibi keyif alma isteği büyük olan güney Almanlarının, bu çalışkan ve tutumlu insanların dinlenme süreleri ise daha da kısaydı.

Karşımızdan tek araba bile gelmiyordu, aynı yöndeki herkesi ise geçmiştik. Anlaşılan hep ilerde olmak isteği her yerde aynıydı ve bir an önce varmayı hedeflediğimiz yerden bazı sesler duyulmaya başlamıştı. Camla perde arasında kalan bir arının vızıltısı gibi tuhaf bir ses geliyordu. Ağaçların tepelerinin arasında büyük ahşap bir binanın üçgen çatısı görünüyordu, araba yeniden sola döndü ve durdu. İki yolun kesiştiği yerdeydik. Yolun bir kenarında İsviçre tarzı büyük ahşap bir binanın olduğu kocaman bir çayırlık gözümüzün önüne serildi. Binanın önünde, otların üstüne konulmuş uzun masalarda her türlü insan oturuyordu. Herkesin önünde bira bardağı duruyordu, üstü açık sahnede dört müzisyen çalıyor, bir Macar çift dans ediyordu. Uzaktan, perdeyle cam arasında kalmış arı vızıltısına benzeyen müzik sesi buradan geliyordu. Vızıltı şimdi de duyuluyordu

ama şimdi inlemeler, çığlıklar, teşvikler arasından sinirleri ele geçiren farklı sesler de hissediliyordu.

"*Çardaş*[3] yapıyorlar, dikkatle izlemenizi tavsiye ederim," dedi knyginya. "Bunu çok sık göremezsiniz; çardaşı Macarlar kadar güzel oynayan kimse yoktur. Arabacı biraz daha yaklaşın."

Arabacı ileri hareket etti ama atlar iki adım attıktan sonra yeniden durdu.

Kuşkusuz biraz daha yaklaşmıştık ancak dansçıları rahat görebilmek için hâlâ uzaktaydık. Knyaginya bir kez daha arabacıya seslendi. Arabacı ikinci emri duymamış gibiydi bunun üzerine knyaginya aynı şeyi üçüncü kez yineledi. Arabacı dizginleri oynatmakla kalmadı, kırbacını da şaklattı ve araba çayırın tam ortasına doğru hareketlendi.

Artık her şeyi ayrıntısıyla görebilecek ve herkesin de bizi görebileceği bir yerdeydik. Kırbaç sesi üzerine masalarda oturan birkaç kişi dönüp baktı ama hemen sonra yeniden dansçılara döndüler, yalnızca alt terasın basamaklarında duran şişman bir garson bizi bakmaya devam ediyordu sanki aramızda karşılıklı bir ilişkinin olacağı o anı bekler gibiydi.

Tanıdığım kadının öğüdünü yapabildiğimce yerine getirmeye çalışıyor ve gözümü kırpmadan çardaşı izliyordum ama beklenmedik bir durum dikkatimi başka bir şeye çekti.

Araba tam durduğunda arabacı içeri doğru dönüp:

"Kaiser[4]!" dedi.

"Wo ist der Kaiser[5]?"

3 (Ç.n.) Macar halk dansı

4 İmparator (Alm.)

5 Nerede imparator? (Alm.)

Arabacı yanıt yerine, eldivenin içindeki küçük parmağıyla çayırın tam ters yönünü, bizim geldiğimiz gibi iki yol ağzının olduğu yerden gelen açık kula donlu iki atı gösterdi.

Yalnızca firuze işlemeli dizginleriyle iki atın kafaları görünüyordu, araba ise bizim arabacının ilk durduğu yerde kalmıştı.

"Kuşkusuz bu kendi içinde zarif bir durum ama oradan hiçbir şey göremeyecek, keyfini çıkaramayacak. Yazık."diye düşünüyordum.

Üzülmeye gerek yoktu; atların durduğu yere bakarken, mavi Avusturya gocuğu giymiş ve sıradan bir askeri kep takmış uzun boylu, hafif kambur ama babayiğit bir adamı kolayca fark ettim.

Bu, mukaddes ekselansları, Habsburg hanedanının büyüğü imparator Franz Joseph'ti. Tamamen yalnızdı, doğruca Viyanalı ayakkabıcıların oturduğu çayırlıktaki masalara doğru yürüyordu. İmparator ilk masaya yaklaşıp sıranın kenarına, açık gri gömlekli uzun boylu bir işçinin yanına oturdu, şişko garson da anında imparatorun önüne siyah bir keçe altlık koyup üstüne köpükleri hâlâ kabaran bira bardağını ustaca bıraktı.

Franz Joseph bardağı kaldırdı ama içmedi; dans devam ettiği sürece elinde tuttu, çardaş bitince imparator sessizce bardağı komşusuna doğru uzattı. Komşusu ne yapması gerektiğini anında kavrayıp ekselanslarıyla tokuşturdu ve diğer yanına dönüp komşusuyla da tokuşturdu. O anda ne kadar insan varsa hepsi ayağa kalkıp bardaklarını tokuşturup dostça bir "Hoch!" çektiler. Bu "hoch" öyle bağırtılı, öyle gürültülü değil sanki yürekten gelen bir ferahlama gibiydi.

İmparator bir dikişte bitirdi, eğilip selam verdi ve gitti.

Kula atlar onu geldiği yoldan geri götürdüler, onun ardından da biz yola çıktık. Ancak yüreklerimiz, özellikle de Anna Fetisova'nın, bu olayın yarattığı güçlü izlenimle dolu olarak gidiyorduk. Anna Fetisova şaşkın bakışlarımız arasında ağlıyordu! Karşımızda oturuyor, buruşturup durduğu beyaz mendiliyle gözlerini kapatıyordu.

"Anna Fetisova! Neyiniz var?" diye sordu sevecen şakacı bir sesle knyaginya.

Anna Fetisova ağlamaya devam ediyordu.

"Niye ağlıyorsunuz?"

Anna Fetisova gözlerini açıp:

"Öylesine," dedi. "Bir şey yok."

"Hayır, işin aslında?"

Derinden bir nefes alıp yanıtladı:

"Sadelikleri beni etkiledi."

Knyaginya bana göz kırpıp şakayla:

"Toujours serville! C'est ainsi que l'on arrive aux cieux."[6]

Ne var ki şaka yersiz kaçmıştı. Anna Fetisova'nın heyecanı, bu sıradan olaya başka bir anlam vermişti.

Otele dönünce başka bir konuğun daha beklediğini gördük. Rusya'ya gitmeye hazırlanan ve Rusça öğrenen Avusturyalı bir barondu. Çay içiyorduk, Anna Fetisova da bize hizmet ediyordu. Hemen her şeyden bahsediyorduk; Rusya'dan, Petersburglu tanıdıklardan, bizim paranın kurundan, kimin daha çok çaldığından ve sonunda Franz Joseph ile bugünkü karşılaşmamızdan.

6 Her zamanki kul zihniyeti. Ebedi mutluluğa böyle ulaşıyorlar. (Fr.)

Rusça konuşuyorduk dolayısıyla Anna Fetisova, konuştuklarımızı sözcüğü sözcüğüne rahatlıkla anlıyordu.

Knyaginya bana saray pastoral yaşamının ve politik rapsodilerin pek "legal" olmayan haberlerini veriyordu. Baron gülümsüyordu.

Bütün bunları anımsamak için bir neden görmüyorum ama muhatabımın, Avusturya İmparatorunun bu tür davranışlarının, popülerliğini artırma amacı taşıdığını kanıtlamaya çalıştığını söylemem gerek.

Bu popülerlik tezi ya da daha doğrusu popülerliği artırma tezi, özel ayrıntılar ve bugünkü bira içme işi de dahil örneklerle destekleniyordu. Bana göre, -hatalıysam benim suçum- bunların hepsi bizden çok, sürekli olarak girip çıkan ve hanımefendisine gerekli şeyler getiren Anna Fetisova için anlatılıyordu.

Benim yurttaşımı, imparatordan halka ya da halklara, Avusturyalılara ve bize yönlendiren bir nevi kadın kaprisiydi bu. Viyanalı ayakkabıcıların onurlu tutumları bile hoşuna gitmişti, oradan ülkemize, Rus insanlarına, onların eğlence ve törenlerine, sonra duygulanan Anna Fetisova'nın gözyaşlarıyla üzüntüsüne gelmişti.

Bunlar artık Fransızca konuşuluyor ama baron yine de gülümsemeye devam ediyordu.

"Yine de benim saygıdeğer Janna'nın fikrini soralım," dedi knyaginya ve kadın çay fincanı için geri geldiğinde sordu:

"Anna Fetisova, buranın kralını beğendiniz değil mi?"

"Evet, efendim, beğendim," dedi hızlıca.

Knyaginya kulağıma "kızıyor" diye fısıldayıp yüksek sesle devam etti:

"Moskova'ya gelseydi ne derdiniz?"

Kadın susuyordu.

"Bizimle konuşmak istemiyor musunuz?"

"Niye Moskova'ya gelsin ki?"

"Diyelim ki, karar verdi ve geldi. Ne dersiniz, bizim köylülerin yanına oturur muydu?"

"Niye bizimkilerin yanına otursun ki, kendisinin de bir o kadar varken," diye yanıtladı Anna Fetisova ve elinde boş fincanla hızlıca odadan çıktı.

"Olumlu açıdan kızıyor," dedi knyaginya Fransızca ve Anna Fetisova'nın ateşli bir yurtsever olduğunu ve genelleştirme tutkusuyla muzdarip olduğunu ekledi.

Baron hâlâ gülümsüyordu ve kısa süre sonra kalktı. Ben de bir saat sonra çıktım.

Vedalaştıktan sonra Anna Fetisova elinde mumla, otelin bilmediğim koridorlarında beni geçirmeye geldiğinde birdenbire:

"Ya siz beyefendi, bizim insanlarımızın onursuz olduğu fikrine katılıyor musunuz?" diye sordu.

"Hayır," dedim, "katılmıyorum."

"Peki neden bir şey söylemediniz?"

"Boş yere tartışmak istemedim."

"Ah, hayır, beyim, hiç de boşuna değil... Üstelik yabancı bir baronun yanında... Neden hep kendi insanımızdan utanırız! Sanki hep kötü şeylerden hoşlanıyormuşuz gibi.

Ona acıdım ve aslında utandım da.

Yurtdışındaki gezim çok sürmedi. Sonbaharda Petersburg'daydım ve birden Gostiniy Dvor'un[7] girişlerinden birinde elinde örme sepetiyle Anna Fetisova ile karşılaştım. Selamlaştık, knyaginyayı sordum.

"Knyaginya hakkında hiçbir bilgim yok, beyim," diye yanıtladı.

"Yurtdışında değil mi?"

"Orada, ben yalnız döndüm."

Yıllardır süren alışkanlığa, hatta neredeyse dostluğa dayanarak içten bir hayretle sordum:

"Niye ayrıldınız?"

"Nedenini biliyorsunuz. Sizin yanınızda olmuştu."

"Avusturya İmparatoru yüzünden mi?"

Anna Fetisova bir an sustuktan sonra patladı:

"Size ne söyleyeyim ki, kendiniz gördünüz. Çok saygılı biriydi hem de düzgün, knyaginya için üzüldüm, onun görgüsüzlüğüne."

"Knyaginyanın görgüsüzlüğünün ne ilgisi var?"

"Bir kral olarak, ne yapması gerektiğini biliyordu ve kalkıp herkesle aynı yere oturdu, biz ise put gibi arabada çakılı kalıp öylece oturduk. Herkes bize güldü."

"Bize güleni hiç görmedim."

"Hayır, orada değil, otelde, kapıcı da, diğer insanlar da."

"Ne dediler?"

7 (Ç.n.) Petersburg'da 1785 yılında yapılan toptan ve parekende alışveriş merkezi.

"Hiçbir şey, çünkü onların dilini anlamıyorum ama bizim görgüsüzlüğümüzü nasıl hor gördüklerini gözlerinden okudum."

-Yani, bunlar da knyaginyadan ayrılmanız için yetti arttı!"

"Evet, ne olsaydı... Tanrı'nın farklı diller yaratması bizim de birbirimizi anlamamaya başlamamız ilginç değil mi? Düşüncelerimiz çok farklıyken aynı yerde kalmamız doğru değildi, ben de iznini isteyip döndüm. Kimseye hizmet etmek istemiyorum, kendi halimde yaşıyorum.

Bu "halinde" görgüsüzlükten üzüntü duyan gerçek bir onur hissediliyordu.

Knyaginya onun için boşuna "ateşli bir yurtsever" dememişti.

ALAYCI

Özel yetkili bir memurun öyküsü.

I

Önceki vali zamanında dairede sigara içmemize izin verilmezdi. Yaşlı memurlar genel olarak müdür odasının arkasındaki küçük odada, gençler ise bekçi kulübesinde içerlerdi. Mesaimizin yarısından çoğu bu sigara molalarında geçerdi. Ben ve özel yetkiyle görevlendirilen arkadaşlarım dairede oturmak zorunda değildik, dolayısıyla dairedeki bu sigara koşturmacasına pek katılmıyorduk ama yine de her birimiz, müdür odasının ardındaki küçük odanın duvarlarını sigara dumanıyla bezemek yükümlülüğünde hissediyorduk kendimizi. Bu oda bizim için her türlü gevezeliği ve dedikoduyu yaptığımız, güldüğümüz ve akıl danıştığımız bir yerdi.

Bir keresinde, soruşturmasını bitirdiğim bir davayı fazlasıyla inceledikten sonra dışarıya gezmeye çıktım. Hava çok güzeldi, sıcaktı, çatılardan su damlaları düşüyordu, sokakların kesiştiği yerlerde su birikintileri oluşmuştu. Daireye doğru yaklaştığımda gidip sigara içmeye karar verdim. Müdür rapor vermek için valinin yanındaydı. Müdür odasının yanındaki odada, iki müdür yardımcısı, polis müdürü ve uzak bir ilçedeki soruşturmadan yeni dönen benim arkadaşlarımdan biri vardı. Bana uzatılan elleri sıktıktan sonra sigaramı yaktım ve ben gelmeden önce başlayan sohbeti bölmeden pencerenin kenarına oturdum. Seyahatten dönen özel yetkili genç memur, kendisinin ortaya çıkardığı polisteki kötü muameleyi ateşli biçimde anlatıyordu. Aslında anlattığı öyküde pek öyle önemli bir şey yoktu ve anlattığıyla diğerlerinden çok, yönetim sistemimizin temelinde kötülük olduğuna ve bunun kökünden yok edilmesine inanan kendisi ilgileniyordu. Müdür yardımcıların birisi dinliyormuş

gibi görünüyordu, diğeri ise hiç umursamadan parmaklarıyla pencerede bir ritim tutturmuştu, kılıcını bacaklarının arasına sokan polis müdürü bıyıklarının arasından dumandan daireler çıkartırken sanki "Ah siz çocuklar, ne kadar aptalsınız!" diyecekmiş gibiydi.

II

Bu önemli işimizin arasında, odayı müdürün odasına bağlayan kapı açıldı ve müdür, görmediğimiz birine:

"İşte bizim kulüp," dedi. "Burada içebilirsiniz; şimdilik sizi bırakıyorum sonra emrinize amadeyim."

Kapıda uzun boylu, iri yarı, sarışın, kırk yaşlarında, gözlüklü, saçları hafif dökülmüş ve sevecen yüzlü biri belirdi.

"Bay Den," dedi müdür bize içeri giren adamı tanıtarak. "Beyler, Bay Den, Knyaz Kulagin tarafından topraklarını yönetmek üzere gönderildi. Tanışın lütfen. Bunlar da benim elaınanlarım, N, Y, X, Z," diye bizi tanıttı. "Çok memnun oldum, memnun oldum" gibi sözlerle kesilen el sıkışmalar başladı.

Müdürle polis müdürü odaya geçtiler bizde yarım kalan keyfimize devam ettik.

"Çoktandır mı bizim buralardasınız?" diye sordu Den'e, benim yüksek sosyeteden biriymiş gibi davranan genç arkadaşım.

"Bu eyalete ilk kez geldim, hatta daha dün," diye yanıtladı Bay Den.

"Ya, ama ben onu sormamıştım, eyaletimizi tanıyor musunuz demek istemiştim?"

"Bilmiyorum, size nasıl söyleyeyim, hem evet hem hayır. Merkez ofiste bana verilen knyazın topraklarıyla ilgili hesaplardan ve knyazın anlattıklarından biliyorum. Ama... Sanki

bana göre sizin eyaletiniz de daha önce çiftlik yönettiğim Voronej ve Poltova eyaletlerinin aynısı.

"Pek de öyle değil," diye atıldı bizde ekonomi politikasından sorumlu müdür yardımcılarından biri.

"Size göre bu eyaletteki en büyük fark nedir?" diye sordu ona Den. "Vereceğiniz bilgilere minnet duyarım."

"Bir çok şeyde."

"Ah ben tartışmayı beceremem ama Rusya'ya geldiğimden beri uyguladığım yönetim sistemini burada da uygularsam nelerle karşılaşacağımı öğrenmek isterdim? Ben, sebatla uygulanan sistemin mutlaka başarıya ulaşacağını savunanlardanım."

Genç memur sözünü kestiği için bizim ekonomist Den'in sorusuna yanıt veremedi.

"Uzun zamandır mı Rusya'dasınız?"

"Yedinci yıl," dedi Den.

"Siz, sanırım yabancısınız?"

"İngilizim."

"Çok güzel Rusça konuşuyorsunuz."

"Ah evet, daha İngiltere'deyken Rusça öğrenmeye başlamıştım, şimdi her gün köylülerleyim, şaşacak bir şey yok!"

"Bizim halka ve adetlerine alışmışsınızdır?"

"Sanırım," dedi gülümseyerek.

"Knyazın topraklarının durumu pek iyi değil."

"Evet, duymuştum."

"Çok işiniz olacak."

"Her yerde olduğu gibi. Emeksiz mümkün değil."

"Belki de her yerdekinden daha fazla gerekecek."

"Önemli değil, gerekli olan yalnızca sistem. Ne barbar olmaya ne de öylesine el atmaya gerek yok, işi sistemli bir şekilde yoluna koymak yeterli, kesin, kararlı ve akıllıca. İşte, gereken şey yalnızca sistem."

"Nereye yerleşmeyi düşünüyorsunuz?" diye sordu ekonomist.

"Sanırım Rahmani'da."

"Neden Jijki'de değil? Merhum knyaginya orada yaşamıştı, hazır ev var, hizmetçiler de; Rahmani'da ise sanırım hiçbir şey yok," diye ekledi genç memur.

"Bu konuda bazı düşüncelerim var."

"Kendi sistemim," dedi gülümseyerek müdür yardımcısı.

"Kesinlikle."

Şapkasını giymiş müdür kapıyı açtı ve Den'e "Gidelim!" dedi.

Yeniden tokalaştık ve ayrıldık.

III

Rahmani köyü, benim doğduğum ve annemin yaşadığı Gostomlya çiftliğine komşuydu. Çiftlikle köy arasında en fazla dokuz versta mesafe vardı ve birinde ne olursa anında diğerinde duyulurdu. K. ilçesine görevle giderken mutlaka annemi görmeye çiftliğe uğrar ve onun artık perişan haldeki durumuna bakardım. Annem Stuart Yakovleviç Den ve eşiyle tanışmıştı ve her görüştüğümüzde yeni komşularını öve öve bitiremiyordu. Özellikle de Den'i göklere çıkarıyordu.

"İşte, diyordu," gerçek bir adam; zeki, özenli ve sağduyulu. Her işi düzenli, ne kadar harcayacağını ne kadar bırakacağını çok iyi biliyor; tek kelimeyle, bu adamın bizim aptal Rus eğitiminden geçmediği belli oluyor!

Diğer komşular da Den'le yatıp Den'le kalkıyordu. Den'in söyledikleri emir gibiydi: "Den şöyle şöyle yapın dedi; Den şunları tavsiye ediyor", kısacası Den aşağı, Den yukarı. Den hakkındaki hikâye ve fıkraların sayısını kimse bilmiyordu. Stuart Yakovleviç'in gelişiyle knyazın çiftliğinde her şeyin nasıl değiştiği, ayağa kalktığı hatta bizim eyalette bol bol bulunan hırsızların hakkından nasıl geldiği anlatılıp duruyordu. Hatta en tembelleri işin başına kontrolör olarak koymuş, birkaç kez hapis yatmış hırsızları bekçi, kilerci hatta tezgahtar yapmıştı, öyle ki her şey bütün eyaletin kıskandığı şekilde yürüyordu. "Nihayet," diye düşündüm, bizim köylülerin başına işini bilen biri geçti!"

Rahmanı harikasını kendim de görmek istedim ama bir türlü fırsat olmadı. Sonra zaman geçti, yeniden kış başladı.

IV

4 Aralık akşamı jandarma, saat on birde valinin yanına gitmemin yazılı olduğu nöbetçi memurun notunu getirdi.

"Sanırım siz buralısınız?" diye sordu vali, davetine icabet ettiğimde. Doğrulayan bir yanıt verdim.

"K. ilçesinde yaşadınız mı?"

"Orada," dedim, "çocukluğum geçti. K. ilçesi anayurdum."

"Çok tanıdığınız var mı orada?" diye sormaya devam etti vali.

"Bu da ne şimdi!" diye düşünürken nerdeyse bütün ilçeyi çok iyi bildiğimi söyledim.

"Sizden bir ricam var," diye başladı vali. "Paris'ten bana yazan Knyaz Kulagin, buradaki çiftliğine çok önceden tanıdığı ve güvendiği İngiliz Den'i yolladığını ancak onun hakkında çok şikâyet aldığını söylüyor. Sizden bir iyilik yapmanızı, iş değil dostluk için, K. ilçesine gitmenizi, orada olup bitenleri

vicdanınıza göre değerlendirmenizi ve bana da vicdanlı bir karar alabilmem için bilgi vermenizi istiyorum.

Aynı gece K. ilçesine yola çıktım sabahleyin annemin yanındaydım. Orada, K. ilçesi köylülerinin Den hakkında şikâyette bulundukları hiç duyulmamıştı. Anneme sordum: "Rahmanı köylüleri nasıl, biliyor musunuz?"

"Hayır, canım, hiç bilmiyorum," dedi. "Zaten Stuart Yakovleviç hakkında ne diyebilirler ki?"

"Hani belki çok sert ya da ateşlidir."

"Gerektiği kadar, kuşkusuz."

"Hani belki çok dövüyordur?"

"Ne diyorsun! Kırbacı eline bile almaz. Kırbaçlanması gereken olursa o da toplantıda, herkesin gözü önünde."

"Belki başka işleri doğru düzgün yapmıyordur?"

"Ne demek istiyorsun?"

"Yani, karıya kıza düşkün olmasın?"

"Yeter bu kadar," dedi annem ve tükürdü.

"İyi de anneciğim niye kızıyorsunuz?"

"Aptal aptal konuşuyorsun!

"Niye aptalca olsun, bunlar olağan şeyler."

"Kendin düşünsene, o evli biri."

"İyi de canım benim," diyorum, "komşunun tavuğu kaz görünür."

"Çekil şuradan," diye bağırdı annem, gülümsemesini gizlemeye çalışarak.

"Köylüye hiç kötülük yapmadı mı yani?"

"Ne yapacaktı ki! Eskiden de budalaydılar, şimdi de. Çalsınlar eğlensinler, işte bunu istiyorlar."

V

İki üç komşu evi dolaştım, hepsinden aynı şeyleri duydum. Aya Nikola gününde köyde panayır vardı. Papazın evine gidip sohbete koyuldum, laf arasında köylülerin neden Den'den şikâyetçi olduklarını öğrenmek istiyordum ama herkes aynı şeyi, Stuart Yakovleviç'in dünyada bulunmaz bir kâhya olduğunu söylüyordu. Köylünün kendi babasından daha iyi olduğunu yineliyorlardı. Ne yapmalıydım? Anlaşılan köylüler yalan söylüyordu.

Eli boş geriye dönmekten başka çare yoktu.

Merhum babamın K. ilçesinde yaşayan eski arkadaşlarından tüccar Rukaviçnikov'a öylesine uğradım. Arabam hazır olana kadar yaşlı adamın yanında çay içip ısınmak istiyordum ama yemek yemeden kesinlikle bırakmayacağını söyledi. "Bugün," diyor, "küçük oğlumun isim günü, çörekler fırındayken seni bırakır mıyım! Aklına bile getirme! Karımı ve gelinleri çağırayım, selamlaşsınlar."

Kalmaktan başka yol yoktu.

"Bu arada gidip çay içelim," dedi Rukaviçnikov.

Çardağa geniş göbekli bir semaverle çay getirdiler ve ihtiyarla çay içmeye başladık.

"Hayırdır, evlat, işi için mi, keyfin için mi?" diye sordu Rukaviçnikov oturduğumuzda, çayı demleyip üstüne beyaz bir havlu örttü.

"Hem öyle hem böyle, Pyotr Ananyiç," dedim.

Pyotr Ananyiç'in akıllı ve mütevazi bir adam olduğunu ve bütün ilçeyi beş parmağı gibi bildiğini biliyordum.

"İşte böyle," dedim. "Hem boş hem güç bir iş," diye bana verilen görevi anlattım.

Pyotr Ananyiç beni dikkatle dinledi, hikâyemin bazı yerlerinde gülümsedi, bitirince:

"Delikanlı, bu iş o kadar basit değil," dedi.

"Siz Den'i tanıyor musunuz?"

"Nasıl bilmem!"

"Ne söyleyebilirsiniz onun hakkında?"

"Ne söylenir ki?" dedi yaşlı adam elini sallayarak. "İyi adam."

"İyi mi?"

"Niye iyi olmasın!""

"Dürüst mü?

"İması bile olmaz."

"Belki de çok serttir?"

"Sertliğin zerresi yok."

"İyi de, niye şikâyet ediyorlar o zaman?"

"Nasıl söylemeli sana... O çok iyi, kötü olsa şikâyet de olmaz. Köylüye göre biri değil. "

"Niye köylüye göre değil?"

"Düzen istiyor, düzen, biz ise düzenden nefret ederiz."

"Ağır iş mi yaptırıyor?" diye sorarak hâlâ laf almaya çalışıyordum.

"Ne ağırı! Eskiye göre bin kat daha rahatlar. Ha! Dur bakalım! İşte Rahmanı'dan biri geliyor. Hey! Filat! Filat!" diye bağırdı camdan. "Şimdi akordu yaparız," dedi ve camı kapatıp yerine oturdu.

Kısa boylu, köstebek gözleri irin içinde bir köylü içeri girdi ve ikonaya dönüp haç çıkardı.

"Selam, Filat Yegoriç!" dedi Rukaviçnikov haç çıkarmasını bekledikten sonra.

"Selam, babam, Pyotr Ananyiç."

"Ne yapıyor, ne ediyorsun?"

"Ne?"

"Ne yapıyorsun?"

"Ha, Tanrı'nın izniyle yaşayıp gidiyoruz."

"Evde herkesin sağlığı iyi mi?"

"İyi gibi, Pyotr Ananyiç, iyi gibi."

"Yani herkes hayatından memnun?"

"Ne?"

"Yani herkes memnun mu?"

"Hee, ne diye memnun olacağız."

"Kötü mü?"

"Tanrı bilir; ama dertsiz de değiliz."

"Yine kâhya mı?"

"Başka kim olacak?"

"Niye üzüyor sizi?"

"Fabrika yapacakmış!"

"E?"

"Kimseyi Ukrayna'ya işe yollamıyor."

"Hiç kimseyi mi?"

"Hiçbir doğramacıyı yollamadı."

"Bu iyi değil."

"İyilik neresinde! Beye yazdık, iki şikâyet yolladık ama hâlâ bir karar marar yok."

"Desene durum vahim!"

"Evet. İşte bu düşmanla başımız dertte."

"Gördünüz mü sizin şu düzenbaz Den'i?" dedi Rukaviçnikov bana dönerek. Köylü de bana gözünü dikti.

"Şimdi de ben anlatayım size bizim bu Filat Yegoriç'ın nasıl düzenbaz biri olduğunu."

Bu sözler köylünün umurunda bile olmadı.

"Bunların kâhyası Bay Den insan olarak çok iyi yürekli ve namuslu biri..."

"Kesinlikle," diye araya girdi köylü.

"Evet. Ancak bu Bay Den köylülerle anlaşamıyor. Kendine göre bir düzen kuruyor, bana göre düzen falan kurmuyor, düpedüz zayıf biri."

"Hem de nasıl," diye ekledi köylü.

"Evet, ikinci yıldır burada, sor bakalım bunlara parmağıyla bile olsa vurmuş mu? Ha, doğru mu değil mi?

"Doğru."

"Gördüğünüz gibi, bu durum hoşlarına gitmiyor. Verdiği cezaların hepsi boş, evet bir yere topluyor; iş yaptırıyor, ama kolay işler; yap işini git nereye istersen."

"Çek git, yani."

"Ne?"

"İşini bitir, nereye istersen git, diyorum."

"Evet. İşte bunlar da onun hakkında şikâyet yolluyorlar."

Köylü susuyordu.

"İyi de para kazanmaya niye yollamıyor?" diye sordum.

"Bırakmazsa bırakmasın. İzninizle Filat Yegoriç'e soralım; oğlu iki yıl içinde ne getirmiş bakalım çalıştığı yerden? Anlatsana, Filat Yegoriç!"

Köylü susuyordu.

"Ne getirdi biliyor musun, beyim, Ukrayna çantası içinde kırık bir İngiliz rendesi, bir de karısıyla çocuklarına kokusundan bütün ailenin burunları düşen Fransız hediyesi. Uyduruyor muyum?" diye yeniden köylüye döndü.

"Hayır, doğru söylüyorsun."

"Evet doğru. Stuart Yakovleviç içki fabrikası kurmayı düşündü. Bunu takdir ediyorum. Çünkü öyle icat peşinde falan değil, kendi arpasını işlemek derdinde, küspesiyle de hayvanları besleyecek. Bir sürü aracı geldi ona. Beş bine yapalım diye. Vermedi. Niye?"

"Bunu bilmeziz," diye yanıtladı Filat Yegoriç.

"Hayır, birader, uydurma, biliyorsun. Size başkalarının bu işi yapmak istediğini anlattı; başa birinin yanında ne kadar para kazandığınızı, onun üstüne aylık bir ruble daha fazla vereceğini, böylece başka yerlere gitmenize gerek kalmayacağını, evinizde çalışacağınızı birer birer açıkladı."

"Böyle bir konuşma oldu."

"O zaman, bilmeziz, demeyeceksin. Şimdi de kalkmışlar çalışmaya göndermiyor diyorlar. Oturmuşlar habire bizi bırakmıyor diye dilekçe döşeniyorlar, hepsi fabrikada kös kös oturuyor, paralarını almaya gelince de utanmıyorlar. Öyle değil mi?"

"Bunu bilmiyorum."

"İşte her zamanki gibi. İşte size Filat Yegoriç, benim eski dostum, arkadaşım! Hem seviyor hem şikâyet ediyor."

Köylü geniş geniş güldü.

"Keşke ben olsaydım başınızda!" dedi şakayla karışık Rukaviçnikov. "Beni kabul eder miydiniz?"

"O nasıl laf?"

"Hiç tartışmazdık; her şey fevkalade yolunda giderdi. Çünkü düzenimiz kalbimize göre olurdu. Sen, Filat Yegoriç, fazla mı

kaçırdın al sana, delikanlının biri bir yerlerde hırsızlık mı yaptı, göz yumacaksın; Filat Yegoriç'ın oğlu gibi Ukrayna'da hastalık mı kaptın, hastaneye sonra da birkaç damla kutsal su, sonra yeniden doğru Ukrayna'ya. Öyle değil mi Filat Yegoriç?

"Bizde öyle."

"İşte. Ben biliyorum!"

Köylüyü yolladık.

"İyi de neden böyle?" diye sordum.

"Sen de görüyorsun ya beyim. Den iyi bir adam, benim tavsiyem buradan bir an önce gitmesi. Yoksa başına iş alır."

Bütün bunları ayrıntısıyla valiye anlattım. Vali yerinden fırlayacak gibi oldu; bir kâhya olarak kendi eyaletinde Stuart Yakovleviç Den gibi birisinin olmasına hayretler içinde kaldı.

VI

Maslenitsa cumasında vali blini[1] yemeğe davet etti. Neredeyse bütün şehir oradaydı. Masadayken nöbetçi memur valiye bir zarf verdi. Vali mührü kırıp yazıyı okudu ve "İyi" diyerek memuru yolladı. Ancak pek iyi bir şey olmadığı belli oluyordu.

Masadan kalkan vali, konuklardan birisiyle konuştu ve fark ettirmeden meclis başkanıyla çalışma odasına geçti, on beş dakika sonra da beni oraya çağırdılar. Vali yazı masasına dirseğini dayamış duruyor, başkan da oturmuş bir şeyler yazıyordu.

"Kötü bir durum," dedi vali bana dönerek. Rahmanı'da isyan var.

"Ne isyanı?"

1 (Ç.n.) Maslenitsa - Doğu Slavlarında kışın sona ermesi ve baharın başlaması nedeniyle yapılan şenlikler.
Blini – bir tür krep

"Alın okuyun."

Vali yemekte kendisine gelen kağıdı yazı masasından alıp bana uzattı. Bu, K. ilçesi polis müdürünün yolladığı rapordu ve dün Rahmanı köylülerinin kâhyalarına karşı ayaklandıklarını; evini, fabrikayı ve değirmeni yaktıklarını, kâhyayı ise dövüp kovduklarını, yazıyordu.

"Şimdi sizi Rahmanı'ya yolluyorum," dedi vali raporu okurken. Maluller birliğine yazılmış açık emri götürün, yanınıza gerektiği kadar kuvvet alın ve isyanın bastırılması ve suçluların ortaya çıkarılması için ne gerekiyorsa yapın. Sabahleyin orada olmak üzere bir an önce hazırlanın ve olaylar hâlâ sıcakken oraya varın.

"İzin verirseniz yanıma asker almayayım," dedim valiye. "Orada herkesi tanırım, güç kullanmadan da emirlerinizi yerine getireceğimi sanıyorum. Asker yalnızca ayak bağı olur bana."

"Nasıl isterseniz ama ne olur olmaz birlik komutanına yazılı emri yine de yanınıza alın."

Eğilerek selam verip çıktım, dört saat sonra benimle Rahmanı'ya gelecek olan K. ilçesi polis müdürünün odasında çay içiyordum. K. ilçesinden Rahmanı on beş versta kadar uzaktaydı ve gece yarısı oraya vardık. Yatacak bir yer yoktu. Kâhyanın evi, ofis, dinlenme yeri, çamaşırhane, işlikler her şey fabrika ve değirmenle birlikte yakılmıştı. Artık kararmaya yüz tutmuş sıcak küllerin arasında yer yer mavimsi kıvılcımlar göze çarpıyordu. Muhtarın evine yerleştik ve bekçiye birisini yolladık. Sabah erkenden bekçi, fabrikayı yakmak ve köylüleri isyana kışkırtmak suçlarıyla dün tutukladığı Rahmanılı köylü Nikolay Danilov ile birlikte geldi.

"Ne öğrendiniz?" diye sordum bekçiye.

"Yakılmış."

"Neden böyle düşünüyorsunuz?"

"Geceleyin önce işlikler yandı sonra da diğerleri."

"Kimden kuşkulanıyorsunuz?"

Bekçi kesinlikle hiçbir fikri yokmuş gibi elini salladı.

"Bu adamı neden tutukladınız?"

"Nikolay Danilov'u mu?"

"Evet."

"İşte. O gün Den tarafından cezalandırılmıştı, Den onu aşağılamıştı ve yangından hemen önce de fabrikadaydı."

"Hepsi bu mu?"

"Evet hepsi bu, başka bir kanıt yok. Köylüler konuşmuyor."

"Kimseyi sorguladınız mı?"

"Araştırma yaptım."

"Hiçbir şey öğrenemediniz mi?"

"Şimdilik hayır."

Muhtar içeri girdi ve eşikte durdu.

"Lukyan Mitriç, ne diyeceksiniz?" diye sordum.

"Merhametinizi."

"Neymiş o benim merhametime kalan?"

"Köylüler toplandı."

"Sana kim topla dedi?"

"Kendileri toplandı, seninle konuşmak istiyorlar."

"Nerede?"

"İşte şurada."

Muhtar pencereyi gösterdi. Dışarda muazzam bir kalabalık vardı. Yaşlılar da, gençler de, orta yaşlılar da oradaydı;

başlarında şapkaları sakin bir şekilde duruyorlardı, bazılarının elinde sopalar vardı.

"Oooo! Epey de toplanmışlar, dedim sakinliğimi olabildiğince korumaya çalışarak."

"Bütün köylüler geldi."

"Git söyle, Mitriç, üstümü giyip geliyorum."

Muhtar çıktı.

"Gitmeyin," dedi bekçi.

"Neden?"

"Ne olur ne olmaz."

"Artık çok geç. Şu kapı bizi kurtaramaz, eğer kötü niyetle geldilerse burada da bulurlar."

Kürkümü giydim ve polis müdürüyle birlikte kapının önüne çıktım. Kalabalık hareketlendi, bazıları hemen olmasa da başlarından şapkalarını çıkarttılar, arkadakiler ise çıkarmaya bile yeltenmediler.

"Merhaba çocuklar," dedim şapkamı çıkarıp. Köylüler eğilerek selam verip uğuldadılar: "Sağlıklar dileriz!"

"Şapkaları giyin, çocuklar, çok soğuk."

"Önemli değil," diye uğuldadı sesler ve geri kalanlar da şapkalarını çıkardı.

"Lütfen takın şapkaları."

"Böyle de dururuz."

"Alışkınız."

"Size giymenizi emrediyorum."

"Emir başka."

Bir-iki köylü şapkasını giydi, ardından da diğerleri.

Ben de rahatladım. Yanıma asker almayarak doğru yapmıştım.

Kapının tam yanında iki atın koşulu olduğu kızakta Nikolay Danilov oturuyordu, ayaklarından kocaman bir kütüğe bağlanmıştı. Üstünde belinden iple bağlı, siyah bir kaftan, başında da kürk bir şapka vardı. Otuz beş yaşlarında görünüyordu; koyu kumral saçları, sivri sakalı vardı, bakışları endişeli ve çekingendi. Yüzünde bir ezilmişlik görünüyordu ama dudağındaki patlağın ve sol yanağındaki morarmanın dışında sakin ve memnun duruyordu. Öylece duruyor kâh bana kâh kalabalığa bakıyordu.

"Evet çocuklar, benden ne istiyorsunuz?" diye sordum kalabalığa.

"Valinin adamı sen misin?" diye sordu ön sıradaki orta yaşlı biri.

"Benim."

"Memur musun?"

"Memurum."

"Valilikte mi?"

"Evet."

"İyi, seninle biraz laflamak istiyoruz."

"Buyurun. Dinliyorum."

"Hayır, bu tarafa gel biraz. Seninle yalnız konuşmak istiyoruz."

Hiç düşünmeden kalabalığa doğru yürüdüm, kalabalık açılıp beni içine aldı ve polis müdürüyle bekçiden koparıp tekrar kapandı.

Yanlarına gelmemi söyleyen köylü karşımda duruyordu.

"Neyden bahsedeceğiz?"

"İşte şu işten."

Birkaç kişinin derin derin iç çektiği duyuldu.

"Kâhyayı niye kovdunuz?"

"Kendisi gitti."

"Tabi tabi! Az daha öldürecekmişsiniz."

Sustular.

"Şimdi ne olacak?"

"Biz de senden duymak istiyoruz, bize ne olacağını?"

"Kürek cezası."

"Kâhya yüzünden mi?"

"Hem onun, hem kundaklama, hem isyan, yani hepsi için."

"İsyan falan yoktu," dedi biri.

"Evet çocuklar! Artık inkâr etmek faydasız," dedim. Yapılanlar ortada, kendileri konuşuyor işte. İnkar ederseniz, soruşturma başlar, sorgular, sorgular derken şaşırıp itiraf edersiniz. Bu işi daha akıllıca halletmek gerektiğini düşünseydiniz ya.

"Çok doğru," dedi birkaç ses.

"Aynen öyle. Hadi şimdi hoşça kalın! Artık konuşacak bir şey yok."

Köylünün birine elimle dokundum, kenara çekildi, onun ardında da diğerleri açılıp yol verdiler.

VII

Sorgu başladı. Önce Nikolay Danilov'u sorgulamaya başladık. Sorgudan önce ayaklarının çözülmesini emrettim. Öylece sakin sakin oturuyordu, ayaklarını çözdükten sonra yine aynı kaygısızlıkla kalkıp masanın yanına geldi.

"E, Nikolay Dayı! Neler yaptınız böyle kendinize!" dedim tutukluya.

Nikolay Danilov koluyla burnunu sildi ve hiçbir şey söylemedi.

"Evet, neler söyleyeceksin bakalım?"

"Ne söyleyeceğim ki? Söyleyecek bir şey yok," dedi tir tir titreyen bir sesle.

"Anlat işte birader, nasıl oldu?"

"Bu işi bilmiyorum ki, hiç ilgim yok."

"İyi, bildiklerini anlat."

"Yalnızca benimle ilgili olanları biliyorum."

"Sana ne oldu?"

"Kâhya beni aşağıladı."

"Nasıl aşağıladı?"

"İstediği gibi."

"Dövdü mü?"

"Hayır, dövmesine dövmedi... canımdan bezdirdi."

"İyi de ne yaptı?"

"Dayanılmaz derecede küçük düşürdü."

"Nasıl aşağıladı seni?"

"Bu işin uzmanı olmuş."

"Nikolay, doğru düzgün konuş yoksa vazgeçeceğim," dedim elimi sallayarak.

Nikolay düşünüp ayak değiştirdi ve:

"İzninizle oturabilir miyim?" dedi. Ayaklarım ağrıyor, bağlanmaktan.

"Otur," dedim ve suçluya oturak verilmesini söyledim.

"İşten izin istedim," diye başladı Nikolay Danilov. "Diğer çocuklarla birlikte sonbaharda istemiştim; o zaman bize izin vermedi. Ama benim mutlaka Çernigov'a gitmem gerekliydi."

"Paran mı kalmıştı orada?"

"Hayır."

"Peki niye?"

"İşte, başka bir iş için."

"E?"

"Eesi beni bırakmadı. Fabrikada çalışmaya zorladı. Bir hafta çalıştıktan sonra kaçtım."

"Nereye?"

"İşte dediğim yere."

"Çernigov'a mı?"

"Evet işte."

"Ne işin vardı orada?"

"Ucuz votka içmek," diye araya girdi bekçi.

Nikolay sesini çıkarmadı.

"Sonra ne oldu?"

"Sonra beni Korilevets'de tutuklayıp bizim şehre gönderdiler ve yeniden kâhyaye teslim ettiler."

"Ceza vermeden mi?"

"Hayır verdiler, sonra teslim ettiler. O da beni yeniden işe yolladı, ben de on gün çalışıp yeniden kaçtım ve kendi köyüm Jogovo'ya gittim. Orada da yakaladılar ve yeniden kâhyaya."

"Getirdikten sonra ne oldu?"

"Köşede oturmamı emretti."

"Nasıl köşede?"

"Basbayağı. Çocuklar çalışırken ben köşede bekliyordum, herkesin önünde kütük gibi elim kolum bağlı duruyordum. Balta verin odun keseyim diyorum, hayır, diyor, öylece otur."

"Sen de oturdun mu?"

"Tekrar kaçtım."

"Neden?"

"Ona yalvardım bırakın çalışayım, diye. İzin vermedi, otur, dedi, herkese ibret olsun. İşte cezan bu. Ceza verecekseniz verin, kırbaçlayın ama böyle herkesin önünde gülünç durumda koymayın diyorum. Saygı duymadı, kırbaçlamadı. Yemek zili

çaldığında çocuklar yemeğe gitti ben de kaçtım ama köyün arkasında yine yakaladılar."

"E?"

"Beni daha çok aşağıladı."

"Nasıl?"

Köylü utandı ve:

"Bunu söyleyemem," dedi.

"İyi de, söylemek zorundasın."

"İple bağladı beni."

"Nasıl iple?"

"İşte öyle," dedi kulağına kadar kızaran Nikolay Danilov aceleyle. Fabrikaya getirdi, uşağa beyin müzik odasından büyük koltuğu getirmesini emretti, bu koltuğu işçilerin karşısına koydu, çengelli iğneyle beni koltuğa iğneledi sonra da serçeymişim gibi beni iple çepeçevre sardı.

Herkes gülüyordu, kendisini nasıl kafes gibi sardıklarını anlatan bu iri yarı, güçlü kuvvetli adama bakıp gülmemek mümkün değildi.

"Kafeste çok mu kaldın?"

Nikolay Danilov derin bir iç çekti, terini sildi. Kafesi anımsayınca her yerini ter basmıştı.

"Bütün gün serçe gibi oturdum."

"Akşam da yangın çıktı?"

"Akşam değil gece. Üçüncü horoz öttüğünde yanmaya başlamıştı."

"Sen nasıl öğrendin yangını?"

"Sokaktan bağırışmalar duyuldu, işte hepsi bu."

"Peki çığlıklar duyulana kadar neredeydin?"

"Evdeydim, samanlıkta uyuyordum."

Sakince konuşuyor ama gözümüze bakmıyordu.

"Peki kâhyayı nasıl kovdunuz?"

"Bu konuda hiçbir şey bilmiyorum."

"İyi de fabrikanın önünde onu yumrukladıklarını görmüşsündür?"

Susuyordu.

"Herkes zaten oradaydı."

"Herkes."

"Herkes de vurmuştur?"

"Öyle olmalı."

"Sen de yerleştirdin mi?"

"Hayır, ben vurmadım."

"Peki kim vurdu?"

"Herkes."

"Sen kimseyi fark etmedin mi?"

"Hayır."

Nikolay Danilov'u bir kenara aldık ve gece bekçilerini, usta başlarını, Nikolay'ın ailesini, komşularını, diğer köylüleri sorgulamaya başladık. Üç günde yüze yakın sorgulama yaptık. Hepsini yazmaya kalksaydık bin sayfa tutardı ve üstelik yazacak dişe dokunur bir şey de yoktu. Herkes aynı şeyi söylüyordu. İlk kişi ne dediyse son kişi de onu söyledi. Birincisi, yangın hakkında hiçbir şey bilmediğini söyledi, bunun normal bir yangın olabileceğini, yangına kesinlikle karışmadığını, hiç kimseden şüphelenmediğini, belki de kâhyanın kendisinin yaktığını çünkü zaten alaycı biri olduğunu, adamı kafesteki kuş gibi bağladığını söyledi. Kâhyayı kimsenin kovmadığını, başına kötü bir şey geldiği için kendi iradesiyle gittiğini ve birilerinin yangın sırasında onu dövdüğünü anlattı.

"Kim dövdü?"

"Bilmiyoruz."

"Peki ne için?"

"Alaycı olduğu için olmalı çünkü bize çok eziyet etti, hatta serçe gibi ipten kafes ördü bize. "

Sonraki doksan dokuz ifade de birebir aynı sözlerle aynıydı: "İvan Suşkin, 43 yaşında, evli, kiliseye gider, ceza almamış. Stepan Terehov'un söylediklerinin aynısını anlattı."

VIII

Bu işin korkunç bir yöne gittiğini görüyorum. Düşündüm, düşündüm ve Nikolay Danilov'un gözetim altında tutulmasını emrettim, polis müdürüyle bekçiye de üç günlüğüne O-l'e gittiğimi söyledim. Gelince bizim müdürle görüştüm ve birlikte valiye gittik. Akşam çayını içiyordu ve keyfi yerindeydi. Elimden geldiğince naif bir hava vererek olan biteni anlattım, orada isyan falan olmadığına ikna ettim, eğer Knyaz Kulagin köylülerini bağışlama lütfunda bulunursa kundaklama meselesinin kapatılabileceğini böylelikle soruşturma, ceza, kırbaç, kürek mahkumiyetinin söz konusu olmayacağını ve eski düzen ve sükunetin devam edeceğini aktardım.

"Düzen ve sükunet" sözcükleri valinin hoşuna gitti, biraz dolaştı, düşündü, alt dudağını burnuna doğru kıvırdı ve knyaza altmış sözcükten oluşan bir telgraf yazdı. Akşam üstü telgraf gönderildi, üç gün sonra da Paris'ten yanıt geldi. Knyaz köylülerini bağışladığını, hepsinin Bay Den'den özür dilemelerini ve bir daha onun hakkında şikâyette bulunmamalarını yazıyordu.

Bu af telgrafıyla Rahmanı'ya geldim ve köylüleri topladım.

"Çocuklar! Böyle böyle, knyaz sizi affediyor. Sizin için valiye ricacı oldum, o da knyaza ve böylece knyaz sizi kâhyadan özür dilemeniz ve gelecekte de boşuna şikâyet etmemeniz koşuluyla sizi bağışladı."

Yerlere kadar eğilip minnetlerini bildirdiler.

"Ne yapılacak? Bir heyet seçip şehre yollayacak ve kâhyanın bağışlamasını isteyeceksiniz."

"Seçeriz."

"En kısa sürede yapılmalı."

"Hemen şimdi yollarız."

"Sonra da bir daha böyle aptallıklar yapılmayacak."

"Bir daha aptallık yapmayacağız."

"Biz de memnun değiliz kendimizden. Ona bir şey yapmayız, yeter ki bizden uzak dursun."

"Nasıl uzak dursun! Knyaz bundan böyle Den ile dostluk içinde yaşamanızı emrediyor."

"Yani yeniden o mu gelecek?" diye sordu birkaç ses aynı anda.

"Evet, daha biraz önce söylemedim mi?"

"Demek öyle! Hayır, bunu kabul etmiyoruz."

"Daha biraz önce heyet yollayıp ondan özür dilemeyi kabul ettiniz."

"Evet, bağışlamasını isteriz ama yeniden başımıza geçmesini kabul etmeyiz."

"Soruşturma başlar."

"Başlarsa başlasın, onunla geçinmemiz mümkün değil."

"Ağzınızdan çıkanı duyuyor musunuz! Bir düşünün, en az yarınızı sürgüne yollayacaklar."

"Hayır! Onunla yapamayız. O düşmanla aynı yerde yaşanmaz."

"Ne düşmanlık yaptı size?"

"Ne demek, ne düşmanlığı! Adama serçe gibi kafes ördü, hâlâ ne düşmanlığı?"

"Unutun artık şu aptal ip meselesini! Bu iş çok büyük! Sanki knyaz zamanında daha mı iyiydiniz? Yolları temizlerken ananız ağlamadı mı, ahırda atlara bakarken inlemediniz mi?"

"Olsun. O bey, her yer onun ve ne isterse yapar. Yine de bu kâhyanın yaptığını yapmazdı. Tanrı affetsin! Serçe gibi bağlanıp oturtulmayı, ömrü hayatımızda ne gördük, ne de duyduk.

"İyi düşünün çocuklar!"

"Ne düşünecez? Çoktan düşündük. Gelirse daha kötü olacak."

"Tamam bir daha sizi serçe gibi bağlamayacak. Söz veriyorum."

"Daha beter bir şey düşünür."

"Ne düşünebilir ki?"

"Alaycının teki, bulur işte."

"Bu kadar yeter. Valiye yanıt vermem gerek."

Sessizlik."

"Ne yapalım! Özür dilemeye hazırız."

"Kâhyayı kabul edecek misiniz?"

"Bunu yapmamız mümkün değil."

"Niye mümkün değilmiş?"

"O alaycının biri."

.....

Rahmanı köylüleri Nuh dedi peygamber demedi ve soruşturma başlatıldı, mahkeme sonunda üç köylü kürek cezasına, yirmi köylü de zorunlu çalışmaya mahkûm edildi, kalanlar da kırbaçlanarak ikamet yerleri değiştirildi.

ESKİ ZAMAN DELİLERİ

Nikolay Leskov

Söylencelerden faydalanan yapısıyla geleneği içinde tutan ve kendisinden sonraki yazınsal anlayışa yön veren, Rus ve Batı edebiyatının köklerini yapan güçlü bir isim Leskov. Bugüne değin sözü edilen birçok yazınsal eğilimi bu anlamda içinde barındırıyor. Gerçekle gerçeküstücülük, gelecekle geçmiş aynı sayfalarda.

Walter Benjamin'in "Hikaye Anlatıcısı" Türkçe ile geç tanışmasıyla ilgili Dedalus olarak bizim de sorumluluklarımız var, ileride diğer yapıtlarını size ulaştırarak gecikmeyi telafi etmeye çalışacağız.

"Leskov, kökleri en derin biçimde... halkın içinde olan, bütün yabancı etkilerden uzak kalan yazardır."
Maksim Gorki

"Leskov, ekonomik ilerlemenin yetersizliğine işaret eden ilk yazardır... Dostoyevski'nin bu kadar çok okunması gariptir... Buna karşılık, Leskov'un okunmamasını bir türlü anlayamıyorum. Leskov, hakikate sadık bir yazar."
Tolstoy

"Bu hikâyeler, gerçeküstü, sürükleyici, yabani ve komik."
Margeret Atwood

"Leskov olmadan Bulgakov olmazdı, Çehov da, Dahası Garcia Marquez de, Julio Cortazar da olmazdı. Leskov kelimenin tam anlamıyla bir hikâye anlatıcısı: O dünyayı resmediyor, yaratıyor. Tüm ihtişamı, dehşeti ve büyüsüyle..."
Alberto Manguel

"Fabl kadar güçlü, hayat gibi çılgın hikâyeler."
Alice Munro

9 786059 203319
dedalus
öykü:kırk
www.dedaluskitap.com

kitapsan